

הנושאים הנלמדים בחודש זה

דיני ממונות ודיני נפשות-

פרק שלישי (זה בורר. כ"ג. – ל"א): עוסק בדרך בחירת הבי"ד והדיינים בידי ממונות, מתי בעל דין יכול לפסול דין או עד של השני, ועד מתי בעל דין יכול לחזור בו מהסכמה שהסכים לבעל דינו ויתר ממה שהוא מחויב, וכן מבואר מיהם אלו הפסולים לדון או להעיד מחמת שהם נחשבים רשעים או קרובים, וכן מבוארים דיני עדים וזממים, מתי אפשר לחייב אדם על פי הודאתו, האם המגלה היכן נמצאים מעות מסוימים נאמן לומר של מי הם, האם העדים צריכים לראות או להעיד יחד, עד מתי אפשר לסתור את הדין, ודין עדות המכחשת זו את זו בבדיקות, ועד מתי אפשר לסתור את הדין.

פרק רביעי (אחד דיני ממונות. ל"ב. ל"ט): עוסק בצורת קבלת העדות ע"י בי"ד, מתי צריך דרישה וחקירה, והרבה ממכללי דיני ממונות ודיני נפשות והחילוקים שיש ביניהם (מספר הדיינים, פתיחה בזכות, הטיה על פי אחד לחובה, החזרת הדין לחובה, האם הדיין יכול לחזור בו וללמד חובה, דין וגמר דין בליה, באיזה דין מתחילים את הדין, ומתי הדין חוזר או שהדיין חייב לשלם כשהדין הוא טעות, סדר ישיבת הסנהדרין והתלמידים היושבים לפניהם, כתיבת הדיינים ע"י סופרי הדיינים, עדות מאומד).

פרק חמישי (היו בודקין. מ. – מ"ב). עוסק בדיני החקירות שעושים לעדים בידי נפשות, ומה הדין כשיש הכחשה בין העדים בבדיקות או בחקירות, ובאיזה צורה בי"ד מכריעים את הדין.

ד' מיתות בית דין - פרק שישי (נגמר הדין. מ"ב: – מ"ט). מתחיל לעסוק בצורת כל מיתה מד' מיתות בי"ד, שהם סקילה שריפה הרג ותנן, ובפרק זה מבוארת צורת הסקילה ותליית הנסקלים, ודיני איש הנאה ממת ומדברים עם הדיין. פרק שביעי (ד' מיתות. מ"ט: – ס"ח). עוסק בסדר החומר של הד' מיתות (ונ"מ למי שנתחייב ב' מיתות שדנים אותו בחמורה), ובדיני מיתת אשת איש שזינתה (ארוסה או נשואה, כהנת או ישראלית, מתי היא חייבת שריפה ומתי סקילה או חנק).

נושאים נוספים - דיני מלך (עד דף כ"ב: - איסור רבי נשים או סוסיים או כסף וזהב, מצות כתיבת ספר תורה, איסור להשתמש בדברים מסוימים של המלך). דוד המלך ובניו וכתב התורה ולשונה. (כ"א). שתיית יין ותספורת כהנים. (כ"ב). בדיקת העדים, ומתי אפשר לחייב אדם על פי הודאתו (כ"ט). מה זדחה את מה בעבודה שבת מותר מצוה ומיתת בית דין (ל"ה). כמה דברים השייכים לברייתא האדם ותשובות לטוענים על התורה (ל"ח ל"ט). אחאב (ל"ט). מקור הדין שצריך התראת (מ"א). ברכת החודש (מ"ב). חטאו של עכן (מ"ג מ"ד). הושע (מ"ד). ענייני קבורה והספד (מ"ו מ"ז). דיחוי בקרבנות ומתי המיתה מכפרת (מ"ז). אם הזמנה מילתא (מ"ח). מה עשה יואב ועל מה נגזר דינו (מ"ח מ"ט).

כ"א. כמה נשים יכול המלך לישא -

לתנא דמתני' אין למלך לישא יותר מי"ח נשים, דכתיב "לא ירבה לו נשים", ומצינו שבאותו זמן היו לדוד ו' נשים, (אחינועם היזרעלית, אביגיל, מעכה, חגית, אביטל, עגלה והיינו מיכל שהיתה חביבה עליו עגלה. והא דכתיב גבי מיכל שלא היה לה ילד עד יום מותה, לפי שבזה לדוד שכתר לפני הארון, היינו שמא אותו מעשה והאלה לא היו לה בנים, אבל לפני כן היה לה), וכתיב "אם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה", "כהנה" עוד שש כמו שהיה לו, ו"וכהנה" עוד שש, ומבואר שמותר למלך י"ח נשים, ואין הכונה לעוד י"ב, דמקיש כהנה בתרא לכהנה קמא. וי"א שמותר למלך כ"ד נשים, ד"וכהנה בתרא" היינו י"ב כמו אחרי ה"כהנה" הראשון. וי"א מ"ה, דדריש נמי ו' ד"וכהנה".

רבי יהודה מותר למלך להרבות נשים, ובלבד שלא יהיו מסירות את ליבו, ואף דבעלמא לא דריש טעמא דקרא, (דס"ל שאסור למשכן אלמנה בין עניה בין עשירה), הכא דקרא מפרש טעמא משום "לא יסור", וממילא אם אינם מסירות מותר.

לר"ש אפי' אחת ומסירה את ליבו לא ישאנה, וקרא דלא ירבה איירי אפילו בצדיקות כאביגיל, דכיון דבעלמא דריש טעמא דקרא, (דס"ל שאלמנה עשירה ממשכנים אותה שאינה צריכה לאותו כסות בליה, ורק עניה לא משום שמשאיה שם רע

בשכנותיה ע"י הכניסה לבית שחרית וערבית), ממילא אי לא כתיב טעמא היה אסור רק המסירות ליבו, וא"כ מה שהתורה הוסיפה "לא יסור" כדי לאסור אפי' אחת המסירה את ליבו.

דוד ובניו

כתיב "ויקח דוד עוד פילגשים ונשים בירושלים", והיינו עד י"ח, נשים בכתובה ובקידושין, ופילגשים היינו שלא בכתובה ושלא בקידושין.

ד' מאות ילדים היו לדוד מיפות תואר, והיו מגדלי בלוריות, ויושבים בקרונות של זהב ומהלכים בראשי גייסות, והם בעלי אגרופים של בית דוד.

אמנון ותמר - תמר בת יפת תואר הנשבת במלחמה היתה, (שנולדה לפני שמעכה נתיגירה בלב שלם. רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה דאי) שמבואר כאן שביאה ראשונה ביפת תואר מותרת במלחמה, דאם מותר רק אחרי שנתגיירה היתה תמר אסורה לאמנון. אך קשה ששיטת שמואל בירושלמי שאף ביאה ראשונה אסורה במלחמה. ולכן מבארים התוס' היפת תואר היתה מעוברת לפני שדוד בא עליה, ולא היתה בת דוד) שהרי אמרה לאמנון "דבר נא אל המלך, כי לי ימנעני מומך", וולד שפחה ונכרית למישראל אין לו קורבת אב. ויונדב שהיה חכם לרשעה יעץ לאמנון שיעשה עצמו חולה ויבקש מאביו שתמור תעשה לו מאכל, וכן היה ועשתה לו תמור מיני טיגון, ואח"כ שנה אותה שנה גדולה יותר ממה שאהב אותה לפני כן, משום שקשרה לו נימא ועשאתו כרות שפכה, (ואף שאין לבנות ישראל שער בית השחי ובית הערוה, תמר הרי היתה בת יפת תואר), ושמה תמר אפר על ראשה וקרעה את כתונת הפסים שעליה, ובוהו שביחיה עצמה בדמעתה וזעקתה גדרה גדר גדול, שאם לבנות מלכים כך קרא קלקול זה כ"ש להדיטות, ואם לצנועות כך כ"ש לפרוצות. ובאותה שעה גזרו על יחוד של פנויה, אבל יחוד בעריות נרמז בתורה, דכתיב "כי יסיתך אחיך בן אימך" וכיון שאף בן אב מסית, כוונת התורה לרמוז שבן מתייחד עם אמו ולא עם שאר עריות.

כ"א: אדוניה רצה למלוך ולא הלמתו כתר המלכות, לפי שהיה שרביט זהב בחלל בכתר, ומי שהיה ראוי למלכות היה חרוץ בראשו בשביל כך. ועשה רכב ופרשים, וחמישים איש נטולי טחול ע"י סם, שהטחול נמכד לאדם, וחוקקי כפות רגלים בלא בשר, ורצים על הקוצים והבוקנים ואינם נזוקים, לרוץ לפניו.

עוד מדיני מלך

רבי סוסיים למלך - אסור למלך להרבות סוסיים בטלנים, אבל הנצרכים למרכבתו, ואפי' להרווחה, וי"ג לאפוחי ההחליף סוס מידי פעם כדי שהשני ירגע, מותר, דכתיב "לא ירבה לו סוסיים" שהסוסיים באים ממצרים לארץ ישראל וכשישלה שליה להביא סוסיים ממצרים יעברו על "לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם", ואפי' סוס אחד בטל אסור, דכתיב "למען הרבות סוס", ועובר על כל סוס שמרבה, דכתיב "סוסיים". וי"ג לעברו בעשה ולא תעשה, ולא יתכן, ד"למען הרבות סוס" אינו עשה, אלא קאי אילא ד"לא ישיב". תוד"ה סוסיים.

שלמה היו לו או ארבעים אלף איצטבלאות בית גדול למדור הסוסיים, וכל אחד היה בו ארבעת אלפים אורוות, או ארבעת אלפים איצטבלאות, ובהם ארבעים אלף אורוות.

רבי כסף וזהב למלך - אסור למלך להרבות כסף וזהב, אבל הנצרך ליתן לאפסניא שכו חיילותיו מותר, ואפי' להרווחה שיהיה לו אם יצטרך לשכור עוד חיילות, דכתיב "וכסף וזהב לא ירבה לו", (ומהא דכתיב "לא ירבה לו נשים" דורשים שלהדיט מותר להרבות נשים).

בימי שלמה לא היה הכסף נחשב למאומה, אמנם אחרי שנשא את בת פרעה היה הכסף נחשב כאבנים. ובשעה שנשא את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים, ועליו נבנה כרך גדול שברומי. לא נתגלו **טעמי תורה** כגון למה נאסרה לבישת שטענו ואכילת חזיר וכדומה, שהרי גדול העולם נכשל בשתי מקראות שנתגלה טעמם, שהרבה נשים וגשיו הטו את לבבו, והרבה סוסיים שהסוסיים באים ממצרים, ועוברים ב"לא תשוב לראותם עוד עד עולם", והשיב מן העם למצרים.

פינת הריבית נערך ע"י גמ"ח 'אושר בכבוד'

כתב הב"י (תק"נ) בשם האבודרהם שאילו היה חל עשרה בטבת בשבת לא היו יכולים לדחותו משום שנאמר בו 'בעצם היום הזה' כמו ביה"כ.

והוסיף בחי' הגר"ח ר"ה יח: דשאר תעניות נתלו בחדשים כדכתיב בקרא 'צום הרביעי' וכו' לכן אפשר לדחותם, משא"כ עשרה בטבת שנתלה ביום אין לדחותו הלכך מתעניין אף בשבת כדחזוין בתענית הלום שמתעניין בשבת כיון שאין לדחותו.

באמת חזוין בקרא דיחוקאל (כד) הדגשה מיוחדת כלפי יום זה 'כן אדם כתב לך את שם היום הזה, את עצם היום הזה, סמך מלך בבל על ירושלים בעצם היום הזה', אבל עדיין לא מבואר מדוע נשתנה עשרה בטבת להיתלות ביום ולא בחודש, אמנם מובן שינה חומרא בתחילת פורענות אבל איך חומרא זו מפרנסת את גדר הדין ליום ולא לחודש [ולכא"כ] כן הגדר גם כאשר יהפכו לששון ולשמחה, וכל ביאור בזה נכון גם לאזן.

בסדר תקנת התפילות אנו מוצאים חילוק בין היחס לחדשים לבין היחס לימים, דלא מציינו תפילה בתחילת היום שיהיה יום מבורך וטוב, לעומת זאת בתפילת מוסף דר"ח מבקשים חדש עלינו את החודש הזה לטובה ולברכה וכו', וכן בשבת מברכים.

יתכן נכון ללמוד מזה ע"פ היודע שהחדשים תלויים במולדות, כלומר חודש הוא מצב נתון בבריאה, אלא שאין מזל לישראל דע"י תפילה וזכות משתנה מזל לטובה (רש"י שבת קנז). לכן מתפללים על כך, אבל כל יום לכשעצמו אינו נקבע מראש ותלוי בבחירה [אמנם להאמור - בתוך מסגרת החודש] לכן אין תפילה מפורשת על מצב היום.

במקביל לזה גם באדם, מדרגתו היא מצב נתון ובמסגרתו היא עבודתו אלא שבידו לשנות את מדרגתו (כידועים דברי הרב דסלר בממ"א בדבר 'נקודת הבחירה'). באופן שילפתח חטאת רובץ, וכל שזוכה להורר מלפתחו איז מדרגתו נשמרת, אולם ברגע שגפתח הפתח ונכנס הרובץ - מעתה העבודה והמלחמה במצב אחר לגמרי כאשר הרובץ מתאזרר פנימה. כמובן מידה טובה מרובה כאשר זוכה בבחירתו להעלות מדרגתו, אלא שכידוע קל יותר לרדת מלעלות כמש"כ במס"ש שהעבירות רודפות אחר האדם משא"כ במצוות צריך לרדוף אחריהן.

גם כן עמ"י היו נטועים בא"י והתרה בהם הקב"ה יום השכם ושלוח מאות בשנים עד שהוגשה הסאה ונשתנה מצבם. שינוי זה חל בעצם תחילת הפורענות, שגפתח הפתח למלך בבל לצור על ירושלים, מכאן ואילך המצב שונה וההסתר פנים הוא כזה שכביכול עמ"י נתון לתהליכים מחוייבי מצאות.

אם כנים הדברים זוהי הנבואה הנוקבת ליחוקאל, בדיום זה בחירת העם שינתה את כל מהות מצבם, ומעתה הפורעניות מגיעות כביכול בהשפעת החדשים התלויים במולדות. לכן גידרו של צום עשרה בטבת תלוי ביום זה ולא ניתן לידיחות, והיא חומרתו שבו התחילה הפורענות ויש בה כדי לדחות מצות עונג שבת.

כעין זה כתב החת"ם גבי א"ר דכ' רש"י ר"פ ויחי דכשנפטר יעקב נסתמו עיניו וליבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם, דבחי יעקב שהיה ספון בחיבת אהלה של תורה ומתיקוה קיימו גם צאצאיו בנפשם 'בצילו המדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי' ולא פנו כלל למנועם רחובות מצרים, וממילא לא היתה למצרים כל דהו שליטה עליהם, אבל במותו - ובפרט אחרי מות כל השבטים - נמשכו אחר תענוגי ערות מצרים, על כן התחילו מצרים לשעבדם. והיינו כדאמון, כאשר נפתח הפתח ונכנס הרובץ הוא כבר מצב אחר, והוא יצה"ר הוא שטן והוא מלאה"מ.

כך גם על הפסוק ויעבדו מצרים את בני' בפרך דרשו חז"ל (סוטה יא:) בפה רך, וברש"י דמשכום בדברים ונשכרו והרגילום לעבודה, ומשמע שאם לא היו נשמעים לא היו שולטים בהם.

בעידודם וברכתם של מרן רובנן גדולי ישראל שליט"א

לקבלת שטר זכרון דברים המהודר ללא חשש ריבית:
info@osher-b.org

להצטרפות: 073-3678617 | office@osher-b.org

פינת הריבית

וכן במידה טובה, יצי"מ, אף שלא יצאו ע"י מלאך שרף ושליח אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו, מ"מ נתבעו לצאת בעצמם מתוך מצבם ולהעמיד עצמם במצב של בני חורין. כ"כ רש"י עה"פ בשה"ש 'קומי לך ריעתי יתני ולכי לך' - רזוי עצמו ושאלו איש מאת רעהו'. מבואר שנדרשו לדרוש שכר פעולתם [כמבו' בסנהדרין צא. בתשובת גביהא בן פסיסא לבני מצרים לפני אלכסנדרוס מוקדון] והיינו לקבוע מהות מצב כל מצאיאתם למפרע במצרים כבני חורין העובדים למועשה של כלל כעבדים כחיים.

כידוע איסור ריבית הלכה מיוחדת היא בישראל בינם לבין עצמם משא"כ לגוי ומגוי, ונזכר בה יצי"מ, ובטור ר"ס קס דהמלוה בריבית כאילו כפר ביצי"מ, והיוצא מוכך שהקפדה בה מעמידה ומשמרת אותנו במצב מרוכזם וכבני חורין. ויה"ר שזוכה לקיימה - עם כל מצוות התורה - כהלכתה ובנהיחורו.

כיום ישנה תופעה במוצרים מסויימים, כגון מזונים או מכשירי כושר, שהמוכרים מאפשרים תקופת ניסיון, ועד תום התקופה רשאי הקונה להחזיר את המוצר ולקבל את כל כספו בחזרה, ויש בזה שאלה המורה שמוא דבר זה אסור ויתכן אף מדאורייתא, וכדלהלן. וכבר ציינו בעבר שבמסגרת זו לא באנו אלא לעורר את הנידונים ולצדד בהם להלכה, אך איננו קובעים סמליות למועשה של כלל ומלא.

הלכה פסוקה היא (יו"ד ר"ס קעד) 'מוכר שדה לחבירו ואמר לו לכשיהיו לי מעות תחזירנה לי לא קנה וכל הפירות שאכל ריבית קצוצה היא ומוציאין אותה בדיינים'. ובש"ך מבואר דלהרמ"א הוא אבק ריבית.

והיינו דתנאי כזה מגדיר שהמקח בטל מעיקרו ואגלאי מלתא שהמעות שהיו ביד המוכר הלוואה הם, ובשכר את הקונה - שהוא המלוה - השתמש בחפץ של הלוה. והמחבר פסק כרבינא (סו). דהואיל ומשתמש בחינם גם על דעת שיתבטל המקח הוי כקציצה ויצאה בדיינים, והרמ"א פסק כרבה בר רב הונא דכיון דלא קץ ל"ה אלא א"ר. ולאורה ה"ה בנידוננו יהיה אסור לקונה להשתמש במוצר כל שיש לו זכות ביטול העסקה, להמחבר מדאיו, כך שאם ישתמש יחוייב לשלם דמי שימוש מדין חזרת ריבית. ולרמ"א מדרבנן ואם ישתמש פטור. וישתגר להתנות שחלק מהתשלום הוא על השימוש ואם יחזיר את המוצר יחזיר לו המוכר את הכסף בניכוי סך השימוש כמסוכס.

ואמנם הלכה הנ"ל מיירי שזכות החזרה היא ביד המוכר ובנידו"ד זכות זו הינה ביד הקונה, אולם בשו"ע הרב כתב להדיא שאין חילוק בזה, וכך הסביר ונתנת דכיון שעכ"פ המקח בטל ואכל פירות בשכר המעות מה לי אם מבטל המוכר או הלוקח.

ומבואר בגמ' (סה): שגם קודם שיחזיר אסור לאכול את הפירות, ופי' הריב"ש (תסד) הטעם דחיישינן שמוא יחזיר המעות ויבטל המקח ונמצא שאכל ר"ק. אכן לשון המחבר שהוא ל'ה"מ משמע שלא קנה כלל, וכ"מ בשו"ת היר"ף רפו, והכי ס"ל לבעה"מ לח: בדה"ר, והיינו שישום דלא גמר ומקני, וא"כ אפי' אם לבסוף לא יחזיר המעות הוי' ר"ק, והדברים ארוכים, ובנידו"ד יתכן דכיון שהקונה לוקח זאת לנסיון לכמו"ע עדיין לא גמר וקני עד שיחליט.

מאיךד י"ל להיפך, שאפי' הסוברים דהתם לא גמר ומקני היינו משום שהמוכר אינו רוצה למוכר אלא שזוקק לך מחמת צורכו במועות ולכן דורש באפשרות חזרה לכשירווח הלכך לא גמר ומקני, אבל כאן המוכר ודאי רוצה למוכר, והלוקח רוצה לקנות, אלא שמעוניין באפשרות לביטול המקח בתוך תקופת ניסיון.

אמנם היו שרצו לחדש דהכא שאני, דכיון שאפשרותו של הלוקח לבטל את המקח הוא דזקא אם המוצר לא נזוק, הרי שקיבל עליו אחריות אונסין, וקו"ל (עג). דכאשר מקבל עיסקה בינתיים הרי שאחריות המקבל על המוצר קובעת שהחפץ נחשב בבעלותו, א"כ הכ"ז נמצא דלא אמרינן דחשבי ביטול מקח למפרע אלא כשאין לו אחריות אונסין. ברם נראה דזה אינו, שהרי ברור בכוננת המוכרים שבמקרה של נזק חלקי לא יוכל הלוקח להחזיר את המוצר ולדרוש את כספו בניכוי דמי הנזק, ש"מ שאין כאן שום אחריות אלא שזכות ביטול המקח מותנה בכך שיחזיר את המוצר בשלילמותו.

אכן, אם המוכר מסכים לקבל צ"ק דחוי נמצא שהשימוש אינו בעד המתנת המעות שהרי מוותר עליה, ובכה"ג נראה שהשימוש מותר גם אם ישלם במוזמן, כיון שהשימוש ניתן לו לא משום המתנת המעות אלא מפני שהמוכר מעוניין בקידום המכירות ע"י מתן אפשרות ניסיון במוצרו.

אבל במידה והמוכר דורש תשלום במוזמן, או אפי' רק מקדמה במוזמן, הרי שדורש המתנת מעות וא"כ הדבר אסור ואולי מדא"כ לכמו"ע לפי"מ שצידדו לעיל שעדיין לא מתכוון לקנות.

ואפי' אם יחליט הקונה שלא יחזיר יתכן דלא פלוג ואסור להשתמש כל עוד יש לו זכות חזרה. יעוי' מלחמות (לח: בדה"י) דמהא דלר"מ (מגיל' כז): אסור לבני חורין למוכר ביהב"ג אלא בתנאי שיחולד לחזור בהם הוכיח הרמב"ן דהמקח חל אלא שיש זכות חזרה דאי נמצא כבעה"מ דהוי אסמכתא אכתי בקדושתה קיימא ואין דר בה הלוקח. ותימה דאף בזכות חזרה נאסור שמוא יחזור בהם ואגלאי בדקדושתה קיימא. ולכא"ו עכצ"ל דבבני חורין לא חיישינן שבפועל יחזרו בהם. ואעפ"כ מבו' בגמ' שם דאסור משום ריבית, ש"מ דגם במוזנא שאין חשש חזרה אסור משום לא פלוג. וצ"ע בכל זה.

כתיבת ספר תורה - המלך צריך לכתוב לו שתי ספרי תורה, אחת יוצאה ונכנסת עימו, ואך לא נכנס עימה לבית המרחץ או לבית הכסא, שנא' "והיתה עימו וקרא בו כל ימי חייו" אינה עימו אלא במקום הראוי לקרות), ועושה אותה כמין קמיע קטנה בכתב דק שהיא קלה לנישאה, ותולה בזרועו, שנא' "שיויתי ד' לנגדי תמיד". ואחת מונחת לו בבית גזיו. ואע"פ שהניחו אבותי ס"ת יכתוב בעצמו, (ולרבה ה"ה בכל אדם, ואביי מקשה עליו).

כתב התורה ולשונה-

בתחילה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי של בני עבר הגהר ולשון הקודש, חזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ובלשון ארמי, וביררו להם כתב אשורית (שעלה עמהם מאשור, מאושרת בכתב) ולשון הקודש, והניחו להדיטוטות כתב עברית והיינו ליבנאה (אותיות גדולות כעין מה שכותבים בקמעות ומזוזות. רש"י. והתוס' (ד"ה כתב ליבנאה) הביאו ש"מ שזה כתב מסביב דיו ומה שחלק זה הכתב, והקשו התוס' שזה פסול משום חק תוכות. ור"ת מבאר שזה שם מקום שכותבים שם כתב משונה), ולשון ארמי.

ראוי היה עזרא שתינתן תורה על ידו אלמלא שקדמו משה, ואע"פ שלא ניתנה תורה על ידו, נשתנה הכתב על ידו, וכדכתיב "משנה התורה" כתב הראוי להשתנות.

כ"ב, לרבי הכתב לא נתחדש בימי עזרא אלא בו ניתנה תורה וכשחטאו בימי בית ראשון וזכו את התורה שכחוהו, וכשחזרו בתשובה חזר להם הכתב.

ולר"א המודעי לא נשתנה הכתב כלל, ו"משנה התורה" היינו שני ספרי תורה, ומה שלא הבינו את הכתב עד שבא דניאל, מפני שנכתב להם "מנא מנא תקל ופרסין" בא"ת ב"ש, והיינו "יטת יטת אדך פוגחמט", ולשמואל נכתב ממתוס נקפי אלארך צירף אותיות ראשונות של כל תיבה לתיבה אחת, ואח"כ השניות וכו', ולריו"ח נכתב אנם אנם לקת ניסרפו, ולרב אשי נכתב נמוא נמוא קתל פורסין.

המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכיה נכגדו, שנא' "שיויתי ד' לנגדי תמיד".

איש ואשה-

אין אשתו של אדם מיתה א"כ מבקשים ממנו ממון ואין לו.

כל אדם שמתה אשתו ראשונה כאילו חרב בית המקדש בימיו.

כל אדם שמתה אשתו בימיו עולם חשך בעדו.

בזיווג ראשון מ' יום לפני יצירת הולד, בת קול מכרזת בת פלוני לפלוני, (ומ"מ במ' יום ראשונים מועילה תפילה להפכו לזכר או לנקיבה, ואפילו זיווג ראשון מתהפך ע"י תפילה. תוד"ה ארבעים). ובזיווג שני קשה לזוגם כקריעת ים סוף.

אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה. ורב יהודה היתה אשתו תקיפה, וקרא עליה "מוצא אני מר ממות את האשה" וגו', אולם היתה מעעבירה על מידותיה ומצא בה קורת רוח.

אשה גולם היא לפני נישואיה היא ככלי שלא נגמר, ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי.

אין איש מת אלא לאשתו, ואין אשה מיתה אלא לבעלה.

עוד מדיני המלך

סוס המלך אסור לרכב עליו.

כסא המלך אסור לשבת עליו.

שרביט המלך אסור להשתמש בו. ואבישג סוכנת המלך דוד היתה אסורה לאדוניה לפי שהיה הדיוט, והיתה מותרת לשלמה לפי שלא ידעה דוד, (מפני שהיתה אסורה עליו שכבר נשא י"ח נשים, ובא על בת שבע ע"ג פעמים להראות לה שלא תש כוחו, ולא גירש אשה מנשותיו משום שהגירושין קשים מאד, ומצינו שהמגורש אשתו ראשונה אפי' מזבח מוריד עליו דמעות, ועדיף להתיר לו יחוד עם פנויה מאשר גירושין).

כ"ג: אין רואים את המלך כשהוא מסתפר, ולא כשהוא בבית המרחץ, ולא כשהוא ערום, שנא' "שום תשים עלך מלך" שתהא אימתו עליך.

מלך מסתפר בכל יום, שנא' "מלך ביפיו תחזינה עיניך".

דיני כהנים-

תספורת כהנים- כהן גדול מסתפר בכל ערב שבת, הואיל והמשמרות מתחלפות. כהן הדיוט מסתפר פעם בל' יום, דכתיב בנזיר כתיב "קדוש יהיה" בגימטריא שלוששים, וכתיב בכהן "ופרע לא ישלחו" והיינו שיגדלו פרע ולא יותר. ואף

דפסוק זה כתוב רק ביחזקאל, צ"ל שדין זה נמסר למשה מסיני, ובא יחזקאל וכתבו, כמו שיחזקאל כתב שערל בשר שמתו אחיו מחמת מילה, וערל לב שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים, לא יבואו לשרת בבית המוקדש. והא דכתיב בסיפא דקרא "כסום יכסמו את ראשיהם" היינו תוספת לולניות, שהיא תספורת יחידאה נאה ואין כמותה, ראשון של זה בצד עיקרו של זה (כעין כוסמת. תוד"ה כסום). ותספורת של כהן גדול, פיזר בן אלעשה התנו של רבי את מעותיו כדי להראותה.

למה בזמננו הרבנן אסור לכהן לשתות יין, ומותר להיות פרוע ראש-

רבי מתיר לכהן לשתות יין, משום שתקנתן קלקלתן שלפני החורבן היו אסורים רק בזמן המשמרת שלהם, והחורבן שיערבו סדר המשמרות, יתקנם משום דלא חייש שמוא יבנה פתאום. ורבנן אסורים שתינו יין מדרבנן משום גזירה, דמהרה יבנה ביהמ"ק ובעינן כהן הראוי לעבודה, ורוב הכתנים אינם בקיאים בזמן משמרותיהם, שאף שדרך מיל ושינה כל שהוא מפיגים את היין, מ"מ בשתה יותר מרביעית הרי דרך טורדתו ושינה משכרתו, ומ"מ י"ל שתספורת מותרת, שהרי כשיבנה ביהמ"ק הכהן יכול להסתפר ולהיות ראוי לעבודה.

רב אשי מתרץ ששתית יין מחללת את העבודה בדיעבד, משא"כ פרועי ראש. והגמ' מקשה על דבריו ששתוי יין ופרועי ראש הוקשו זה לזה לעונש מיתה, וא"כ ה"ה שבשניהם מחוללת העבודה.

זה בורר

מי בוחר את הדיינים בדיני ממונות

אם בעלי הדין אינם מסכימים על ב"ד שידון אותם בדיני ממונות, כל אחד מבעלי הדין בוחר דיין אחד, ושניהם או שני הדיינים בוחרים את הדיין השלישי, וכדלהלן.

כ"ג. דיני ממונות צריכים בית דין של שלשה.

אם כל אחד מבעלי הדין רוצה ב"ד אחר, אין יכולים לכוף זה את זה, אלא לר"מ כל אחד מבעלי הדין בורר לו דיין אחד, ושניהם בוררים עוד אחד, שמתוך כך יצא הדין לאמיתו דהמפסיד אומר שודאי היפכו בדין לטובתו, וגם הדיינים נח להם להפך בזכות שניהם מפני ששניהם בירוים, וגם הדיינים צריכים לדעת מיהו הדיין השלישי, שהיה אין וישיבם בדין אא"כ יודעים מי ישב עמהם, (ואין העדים יותמרים על השטר אא"כ יודעים מי חותם עמהם, שמוא יתום עמהם פסול ובטלה כל העדות ומתביישים. ובבב"ד איתא שכך היו עושים נקיי הדעת שבירושלים, וגם לא היו נכנסים לסעודה, בלי לדעת מי מיסב עמהם, דגנאי לת"ח להסב עם עם הארץ בסעודה). ולחכמים שני הדיינים בוררים להם את הדיין השלישי, וא"צ שזה יהיה מדעת בעלי הדין.

וכיון שהלוה אינו יכול לעכב ולדון דווקא בבית הועד אלא כופים אותו לדון בעירו, ורק המלוה יכול לעכב ולומר שילכו לבית הועד, ד"עבד ליה לאיש מלוה". באמת אין הלוה יכול לפסול דיינים מומחים, וכאן איירי שהדיינים הם כערכאות שבסוריא שאינם בקיאים בדין תורה. ולרב פפא איירי שאין הלוה מטריחו למקום רחוק, אלא כגון ב' דינא דרב הונא ורב חסדא ששניהם באותו מקום. רש"י. ולתוס' (ד"ה כגון) היו במרחק ג' פרסאות, שהרי רב חסדא לא היה מורה לפני רב הונא.

האם יכול אחד לפסול את הדיין של השני - לר"מ יכול אחד לפסול דיין של השני אם הוא כערכאות שבסוריא, עד שיקבל עליו ב"ד שמומחה לרבים. ולחכמים אם הם כשרים נעשו כמומחים ואינו יכול לפסולם אא"כ מביא ראיה שהם קרובים או פסולים.

האם יכול אחד לפסול עד של השני

שני עדים נאמנים בעדותם ואין אחד מבעלי הדין יכול לפסולם, אולם יש אופנים שהבעל דין יכול לפסול עד, וכדלהלן.

במתני' מבואר שר"מ יכול לפסול עדים, ולרבנן אינו יכול.

לריש לקיש מיירי בעד אחד, שלממון אינו נאמן, ולשבעה נאמן ואינו יכול לפסולו, ומתני' מיירי **שקיבל עליו עד אחד כשניים**, ונחלקו ר"מ ורבנן אם יכול לחזור בו. וכן נחלקו ר"מ ורבנן כאשר אמר נאמן על אבא או אביך להיות דיינים יחד עם עוד שני דיינים כשרים, או ג' רועי בקר אם יכול לחזור בו, (וקמ"ל התם שאע"פ שאבא ואביך נאמנים בעלמא, יכול לחזור בו לר"מ, והכא קמ"ל שאף שעד אחד אינו נאמן בממון כלל אינו יכול לחזור בו לרבנן), אבל אם מביא ב' עדים אין הבעל דין השני יכול לפסולם.

ב'ג': ולרבי אלעזר איירי **בבא הבעל דין עם אחר** לפסול את העדים של השני, דבסתמא אינו נאמן דהוי נוגע, וכן אינו נאמן לקרוא עליו ערער דגולנותא, אבל אם קרא עליו ערער דפגם משפחה, שהוא ומשפחתו ממשפחת עבד שלא שנתחרו, לר"מ נאמן על המשפחה וממילא נפסל העד, ולרבנן אינו נאמן, דהוי נוגע.

לרבי יוחנן בסתמא אינו יכול לפסול את העדים, ואיירי מתני' **כשטען שיש לו ב' כיתי עדים**, ואחרי שהביא כת אחת בא ופסלם, הדשתא אינו נוגע בעדות כיון שיש עוד כת, ונפסלו העדים גם לעדויות אחרות, שר"מ צריך להביא את שתי הכיתות כדי לברר דבריו, ומ"מ אם הביא את הכת השניה מהני, דקיים דבריו להביא ב' כתות, ולא דדקדק לדעת שהם פסולים, ולחכמים מוספיק להביא כת אחרת ויכול לומר אין לי עוד כת, וממילא היו נוגע בעדות, ואינם נפסלים אפי' בעדות זו. רש"י מקשה על ביאור זה למה לר"מ יכול להביא כת אחת פסולה, וגם אי נימא שזה מועיל מ"מ הוא נוגע בעדות בגלל שאם יפסלו השניים נמצא שהרויח בכך שפסול את הראשונים. ולכן גורס רש"י שר"מ אי"צ לברר דבריו ומספיק להביא כת אחת, וממילא אין י"מ שהכת כיון שמספיקה לו הכת השניה, וממילא הם פסולים גם לעדות אחרת, ולחכמים צריך לברר דבריו ולהביא ב' כתות כשרות, וממילא היו נוגע. והתוס' (ד"ה ורבנן) סוברים כפירוש הראשון, דמבואר בב"ב ק"ע: שאפילו למ"ד שצריך לברר דבריו, הכונה שלכתחילה יאמרו לו בי"ד שיברר דבריו, אבל אין אינו יכול לברר דבריו אינו מפסיד.

ומה שנחלקו רבי ורשב"ג באדם שטוען שיש לו שטר והזקה על קרקע, שלרבי צריך להביא גם את השטר ואם לא מצא את השטר לא מועילה לו החזקה, שאף שבעלמא החזקה עומדת במקום שטר, דיותר מג' שנים אין אדם שומר את השטר, מ"מ כיון שאמר שיש לו שטר עליו לברר דבריו, ולרש"י מוספיק להוכיח רק את החזקה, וכ"ש שאם מביא את השטר מהני, דכל החזקה מועילה מכח מה שאומרים שהחזיק בקרקע ענ"י שטר, אין הכרח שזה אותה מחלוקת, ד"ל שא"מ שר"מ כרבי, ורבנן סוברים שאף לרבי שאני התם שכיון שהחזקה באה מכח השטר, לכן צריך להביא את השטר, אבל כאן אין שייכות בין עדים לעדים. וכיון שהלכה כרבי מחבירי מהדרינן לאוקמי פלוגתייהו אליביה.

ואף אם אח"כ נמצאו עידי הכת השניה נמצאו קרובים או פסולים, מ"מ כבר העידו עדים הראשונים -כבר נתקבלה העדות לפסול את העדים, ולא הוי נוגע בעדות למפרע. לישנא אחרינא כבר העידה הכת הראשונה, ועכשי היא חוזרת לכשרותה כיון שהתברר שהוא נוגע. ולשון ראשון נראה.

ב"ד: לרבין כוונת מתני' שאם פסל את העדים נפסלו הדיינים **במיגו**, שהרי יש ב"ד אחר, ואם פסל את הדיינים נפסלו העדים במיגו, היכא שיש עוד עדים, וס"ל כרב דימי דלעיל, אלא שנחלקו אי אמרינן מיגו.

חביבות חכמי ארץ ישראל זה לזה

בא רואה כמה מחבבים זה את זה, שכל הרואה את ריש לקיש בבית המדרש כאילו עוקר הרים וטוחנם מטיחם ומקישם זה בזה שהיה חריף מאד, ומ"מ שאל על ר"מ "פה קדוש יאמר דבר זה", ומחמת החביבות טרח ליישב את הדבר. אבל לא היה זה מחמת ענוה, שהרי כל הרואה את ר"מ בבית המדרש, כאילו עוקר **הני** הרים וטוחנם זה בזה, ומבואר שר"מ היה חריף יותר מריש לקיש.

וכן מצינו שאע"פ שרבי יוסי היה כפוף ויושב לפני רבי, שהרי רבי ישמעאל ברבי יוסי היה מומלא מקום אבותיו (–השוב כאביו), והיה כפוף ויושב לפני רבי, ומ"מ אע"פ שסבר רבי שאסור להטמין מים צוננים בתוך חול צנור כדי שלא יתחממו בשבת, כששמע שרבי יוסי התייר, אמר "כבר הורה זקן".

תלמידי חכמים שבארץ ישראל מנעמיים זה לזה בהלכה, ונוחים זה לזה בהלכה כשמן זית -מעניינם יחד וזה מתקן דברי זה והשמועה יוצאת לאור.

בבל

ת"ח שבבל חובלים זה לזה בהלכה מקשים זה לזה בלשון עז וחימה, ומרורים זה לזה בהלכה כזית.

חנופה שמראים עצמם חסידים וגסות הרוח ירדו לבבל. ואף שעילים נטלה ט' קבין גסות הרוח (ואחד כל העולם כולו), הגסות ירדה לבבל, ומשם השתרבבה לעילם, והסימן לגסות הרוח הוא ענייות בתורה, שעילים זכתה ללמוד ולא זכתה ללמד, שדניאל היה בשושן הבירה אשר בעילם ולא לימד תורה, ועזרא היה בבבל ולימד חק ומשפט בירשאל.

בבל- שבבלוה במקרא ובמשנה ובתלמוד (ובתלמוד הבבלי יוצאים ידי חובת מה שאמרו חכמים לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בש"ס. ואעפ"כ אנו קוראים בכל יום פרשת התמיד ושונים משנת איזהו מקומן וגורסים רבי ישמעאל אומר ב"ג מידות התורה נדרשת. תוד"ה בלולה). והא דכתיב "במחשכים הושיבני כמותי עולם", זה תלמודזה של בבל שאין נוחים זה עם זה ותלמודם ספק בידם.

חזרה מהסכמת בעל דין לבעל דינו

בעל דין יכול לקבל על עצמו להתדיין בלפני דיינים שבלא הסכמתו אינם כשרים לדון, ולהלן יבואר האם יכול לחזור בו.

בעל דין שאמר לבעל דינו נאמן עלי אבא להיות דיין (ואבא פסול לדון בין לזכות בין לחובה, דכתיב 'לא יומתו אבות על בנים'), או שאמר נאמן עלי אביך, או שאמר נאמנים עלי ג' רועי בקך, (וה"ה כל ג' שאינם יודעים לדון, ונקט הני לפי שאינם שכיחי בישוב ולא ראו ולא שמעו דיני תורה. כ"ה:), מבואר במתני' שר"מ יכול לחזור בו, ולחכמים אינו יכול לחזור בו.

וכן מי שהיה חייב לחבירו שבועה חמורה, ואמר בעל דינו דור לך בחיי ראשך, לר"מ יכול לחזור בו, ולחכמים אינו יכול לחזור בו.

הגמרא אומרת דמתני' מיירי כשקיבל עליו את אבא או את אביו כדיוין אחד, ואע"פ שיש עוד ב' דיינים אמר ר"מ שיכול לחזור בו. רש"י. והתוס' (ד"ה אמר) ביאר שכוונת הגמרא שחכמים אמרו שאינו יכול לחזור בו דוקא כשקיבלו כדיוין אחד, אבל כשקיבלו כבי תרי יכול לחזור בו גם לרבנן, כיון דאיכא תרת"י לריעותא.

אם נחלקו במחול לך או באתן לך-

לרב יהודה כל המחלוקת היא באומר שאם הבי"ד שהוא קיבל על עצמו יפטרו את הבעל דין מלשם מחול לך, דס"ל לחכמים שכיון שיצא זכא זכה זה במה שבידו. אבל באומר אם הבי"ד יחייבו אותי לשלם אתן לך, לכו"ע יכול לחזור בו, וכיון שהממון בידו א"א להוציאו אלא בדיינים כשרים.

ולרבא נחלקו באתן לך אבל במחול לך לכו"ע אינו יכול לחזור.

ורבי יוחנן אמר שנחלקו באתן לך. והגמ' מוסתפקת אם לדבריו נחלקו גם במחול לך או לא. ומהא דנחלקו באומר דור לי בחיי ראשך, אין ראייה שנחלקו גם במחול לך, ואיירי בנשבעים ולא משלמים, ד"ל שנחלקו רק באתן לך, ואיירי בנשבעים ונוטלים כשכיר ונגול וכדו', ואף שחידוש זה אפשר ללמוד מהירשא, תנא תולה בדעת אחרים אבא ואביך, ותנא תולה בדעת עצמו של הבעל דין, ד"ל שרק בתולה בדעת אחרים יכול לחזור בו, משום דלא גמר ומקני אם היה יודע שיזכו אותו, דכמי יימר דמזכי ליה, משא"כ תולה בדעת עצמו דאסיק אדעתיה שודאי הבעל דין ידור כדי להיפטר, יודע ומחיל, קמ"ל שהמחלוקת היא בשני האופנים.

אם נחלקו לפני גמר דין או לאחר גמר דין-

כ"ד: לריש לקיש נחלקו רק לפני גמר דין, אבל לאחר גמר דין לכו"ע אינו יכול לחזור בו.

ולרבי יוחנן נחלקו לאחר גמר דין, אבל קודם גמר דין לכו"ע יכול לחזור בו. והא דמבואר בב"ב (ק"ח.) שנתבע שאמר לתובע השבע וטול נשבע ואינו יכול לחזור בו, הכונה שאם קפץ ונשבע מיד אינו יכול לחזור בו, וזה לאחר גמר דין, והלכה כחכמים, אבל אם עדיין לא נשבע יכול לחזור בו. תוד"ה שלה.

רבא אמר שאם קיבל עליו קרוב או פסול, לפני גמר דין יכול לחזור בו, ולאחר גמר דין אינו יכול לחזור בו, וכרבי יוחנן ואליבא דרבנן, ואין לומר דרבא כר"ל ואליבא דר"מ, דלא שביק רבנן ועביד כר"מ, דלמקן פסקינן כחכמים. (ועוד דרבא אמר (בימות ל"ו.) שהלכה כר"ל בג' מקומות, משמע שבשאר מקומות אין הלכה כמותו. תוד"ה רבא.) ואין לומר דטעמא דנפשיה קאמר, כיון דלא איירי כלל במחלוקת זו, אלא בא לפסוק דין.

ואם קיבל עליו לפני גמר דין וקנו מידו מתחילה שלא יחזור, אין לאחר קנין כלום.

מי פסול לדון ולהעיד

גזלינם פסולים לעדות דכתיב "אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס", וכ"ש שהוא פסול להיות דיין. ולהלן יבוארו כמה סוגי אנשים שהם מעין גזלינם, או שעוברים על עבירה מחמת חימוד ממון. שהם נקראים 'רשע דחמס', והם פסולים לדון ולהעיד. (ולהלן כ"ז.) נחלקו אב"י ורבא אם רק 'רשע דחמס' נפסל, או שכל רשע והיינו מי שעבר עבירה שיש בה מלקות נפסל).

המשחק בקוביא-

משחק בקוביא היינו שמשחק בפיספסין, או בקליפי אגוזים ורימונים אט"פ שאין עשויים לכך והוי אקראי בעלמא. פסול לדון ולהעיד. וחזרתו היא שישבור את הפיספסין ולא ישחק אפי' בחינם. (כ"ה:).

איתא במתני' "אמר רבי יהודה אימתי בזמן שאין להם אומנות אלא הוא, אבל יש להם אומנות שלא הוא כשרין".

לרמי בר חמא טעם הפסול לרבנן הוא משום **דאסמכתא לא קניא** והוי כעין גזל, אסמכתא היינו שאינו נתן מדעתו אלא סמך על זה שינצח. ורבי יהודה סובר שטעם הפסול הוא לפי שאינם עסוקים בישובו של עולם וממילא אינם בקיאים בטיב דינים ומשא ומתן ואינם יראי חטא, ונ"מ שאם יש לו עוד אומנות אינו נפסל. ואיתא להלן (כ"ו) שהלכה כרבי יהודה.

לרב ששת משחק בקוביא לא הוי אסמכתא, דמספיקא גמר ומקני, ורק בדבר שסומן על דבר שבידו לעשות הוי אסמכתא. וטעם הפסול אף

לרבנן הוא **משום שאינם עסוקים בישובו של עולם**, ולא פליגי רבנן ורבי יהודה, וכדאמר רבי יהושע בן לוי שכל מקום שאמר רבי יהודה אימתי לא בא לחלוק אלא לפרש, (ואם אמר "במה" לריב"ב לא לפרש, ולריו"ח בא לחלוק, ולרמי בר חמא אף באימתי בא לחלוק וכנ"ל). ואמנם דעת רבי יהודה לבשם רבי טרפון שפסול אף ביש לו אומנות אזרחי, וכדאמר לגבי נזירות שהאומר על מה שעובר לפניו הריני נזיר אם הוא נזיר, וחבירו אמר הריני נזיר אם הוא נזיר, ושניהם התכוונו לנזירות, אף אחד מהם לא הוי נזיר, דלא ניתנה נזירות אלא להפלאה, ד"אישי כ"י פליא" משמע ירש, וכאן הנזירות נאמרה על הספק, ומבואר שהתולה דבריו במה שאינו יודע ואינו בידו הוי אסמכתא, ולא אמרינן דמספיקא גמר ומקני. רש"י. והקשו התוס' (ד"ה ההיא) דשאני נזירות דכתיב "פליא", ותירצו שלומדים משם לעלמא. ור"י מפרש שהתורה לא פירשה מה נחשב הפלאה, ורבי יהודה מפרש מסברא שזה לא נקרא הפלאה, וא"כ בהכרח שבכהאי גוונא זה אסמכתא, דאם מה שאדם לא יודע אינו אסמכתא, א"כ זה נחשב הפלאה.

ברש"י מובאת דוגמה לדרב שבידו שאינו אסמכתא, באופן שאומר אי אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא. וכתבו התוס' (ד"ה כל) שזה טעות של המעתיקים, דרק אם אוביר ולא אעביד אשלם אלפא זוהי אסמכתא. ושיטת ר"ת שאסמכתא זה דווקא במקום שהוא לא יכול להרויח, דאם הוא יכול להרויח גמר ומקני, ולפ"י שידוכים לא הוי אסמכתא. ור"י מוכיח שגם במקום שסבור להרויח הוי אסמכתא, וסובר כרש"י, וכתב שרק בדבר שהוא בידו והתחייבות היא הגיונית לא הוי אסמכתא, מפני שהוא מותרצה לשלם לא יעשה, אבל בהתחייבות מוגזמת (אם אוביר ולא אעביד אשלם אלפא זוהי) הוי אסמכתא למרות שזה בידו ממש, דמסתבר שאין כוונתו להקנות והוא סבור שיעבוד בקרקע, ומשחק בקוביא לא הוי אסמכתא אע"פ שהתחייבותו היא מוגזמת, כיון שאין הדבר בידו כלל, ודבר שאינו בידו לגמרי (תמורא דולשפוט, דשמא לא יתרצו למכור לו) הוי אסמכתא אע"פ שלא הגויס.

ופסק ר"י שמשחק בקוביא שיש לו עוד אומנות כשר, ולענין קנין לא קנה אלא כשמעוּת שניהם על פי הדף, לפי שהדף והמקום קניו לאותו שירויח כדי לקנות המעוּת אשר עליו, אבל המשחקים באמנה אפילו הקנו לא מהני, א"כ הקנו בב"ח חשוב.

כתבו התוס' (ד"ה ואלו) שהמשנה לא מונה גזלינם ועבדים מפני שהם פסולים מדאורייתא (דאם אשה שכשירה לבוא בקהל פסולה, כ"ש עבד), ו**המשנה מונה רק פסולים מדרבנן**, דמשחק בקוביא אפי' למ"ד דאסמכתא לא קניא מ"מ דאורייתא אינו נפסל כיון שאינו חושב שזה אסור, ולמ"ד משום ישובו של עולם שפטיא שאינו אלא מדרבנן, ומלוה בריבית מיירי בריבית שאינה כצוה, ואפי' מיירי בריבית קוצצה אינו חושב שזה אסור כיון דמדעתיה יהיב. ומפריחי יונים למ"ד אי תקדמי יונך היינו משחק בקוביא, ולמ"ד שזה יונה המביאה יונים של אחרים, זה גזל רק מפני דרכי שלום. וסוחרי שביעית מיירי בשביעית בזמן הזה דאינו אסור אלא מדרבנן, ואפי' בשביעית דאורייתא אינם חושבים שאסור להמציא מעות לעניים שיאספו להם פירות שביעית.

כ"ה. ריבית-

המלוה והלוה פסולים לעדות, שכיון שחמדת הממון גרמה להם לעבור על לא תעשה הוי כרשע דחמס. (חזרתם משקירעו את שטריהן, ולא ילוו אפי' לנכרי שישתכח שם ריבית מפיהם, שודאי לא יחזרו לקלקלם.

כ"ה:).

רבא פסל אדם שהעידו עליו שניים שהלוה בריבית, אע"פ שאחד מהעדים טען שהוא עצמו היה הלוה, דרבא לטעמיה דס"ל אדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם משים עצמו רשע דאין קרוב מעיד לא לזכות ולא לחובה.

החשוד על הטריפה אינו מועיל לו שיגדל שערו וצפורניו כדי להראות שעשה תשובה, דדילמא הוי הערמה, אלא תקנתו שילך למקום שאין מכירים אותו, ויחזיר אבידה בדבר חשוב, או שיטריף בהמה שלו בדבר חשוב, דודאי חור בו מחמדת הממון.

מפריחי יונים פסולים לעדות.

בבבל ביארו דהיינו שאומר **אם תקדם יונך לינוי** אשלם לך כך וכך, ואע"ג דכבר תנא משחק בקוביא, איצטריך תרווייהו, (דהוא אמינא שבקוביא הוי אסמכתא משום שתלה בדעת עצמו וחשב שהוא יודע טוב מאחרים ולא היה לו ספק בדבר, וממילא לא גמר להקנות על הצד שיפסיד, ומאי דרך אמינא שדווקא ביונה גמר ומקני משום שחשב שהוא יודע טוב יותר לנקש בעצה שכשכוהניו שמועט בעצלה מזרזה היא מנהרות לעוף), אבל המתזקיני יוצאים המביאה יונים של אחרים אינו נפסל, דאינו גזל אלא מפני דרכי שלום, כיון שלא זכה בהם בעל השוכך דממילא קרבו ואתו להתם.

ולרב חמא בר אושעיא מפריחי יונים היינו **ארא** -המתזקי יונה המביאה יונים של אחרים מבינים לביט בעליה בעל כרחם, ויש בזה גזל מפני דרכי שלום, אבל באומר אם תקדמיה וכו' היינו משחק בקוביא. והא דאיתא בברייתא שזה שייך גם בבהמה והרי אם בהמה תביא לביתה בהמות הבר ירדפוה החיות, הכונה ל**שור הבר** שהוא דומה לחיה, ואם מגדלו בביתו הולך למדברות ומטעה החיות לבוא אחריו, וכמ"ד שהוא מין בהמה, (ולרבי יוסי הוא מין חיה, ונ"מ לענין היתר חלבו וכיסוי דמו).

כ"ה: מפריחי יונים פסולים עד שישברו את פגמיהן ולא יעשו כך אפי' במדבר דלא שכיחי יוני ידשבו. והיינו למ"ד שזה ארא, ולמ"ד אם תקדם יונך לינוי צריכים לא לעשות כך אפילו בחינם, כמו לגבי משחק בקוביא.

פסולי עדות נוספים שהוסיפו חכמים-

הגוזל מציאת חרש שוטה וקטן פסול. ואע"פ שאינו גזל אלא מפני דרכי שלום, מ"מ הרי סוף סוף ממוון הם לוקחים.

המסננים- מתחילה לא רצו לפסלם מפני שהם משלמים (ואין איסור לא תחמוד א"כ אינו משלם, אי נמי אף כשמשלם עובר אבל הכא מיירי שמפייס את הבעלים עד שיאמר רוצה אני. תוד"ה מעיקרא), וכשראו שהם חוטפים בידים, ואתי לידי גזלות ממש, פסולם.

הרועים פסולים לעדות, כיון שראו חכמים שהם מכניסים בהמותיהם לשדות אחרים ככוונה. ואפי' סתם רועה שלא ראינו שהכניס בהמותיו לשדות אחרים פסול לעדות. ואמר רבא שבין רועה בהמה דקה בין רועה בהמה גסה פסולים, דכיון שמרעה אותם באפר של ישוב, נכנסים לשדה אחרים, אבל המגדלים בהמות, פסולים רק אם הם מגדלים בהמה דקה בארץ ישראל, דהמירא טפי משום ששוב ארץ ישראל, דעבידא דמשמטא וררטא לתוך השדות, אבל המגדלים בהמה דקה בחוץ לארץ, או בהמה גסה (שאניה נשמטת לשדות ואפרסו לשומרה) אפי' בארץ ישראל, כשרים. והתוס' (ד"ה מגדלי) ביאר שבהמה דקה אסור לגדל אפילו בבית, שמא יבוא לדעתה בשדות, אבל בהמה גסה מותר לגדל בבית, ולא גזרו בה חכמים משום שהיא נצרכת לחרישה ואין יוכלים לעמוד בגזירה זו.

הגבאים ממונים מטעם המלך לגבות מס **והמוכסים** פסולים לעדות, כיון שראו חכמים שהם לוקחים יותר ממה שקצבו להם, ואמנם סתם גבאי' שלא ראינו שלקח יותר מהקצבה **כשר** לעדות. וכתבו התוס' (ד"ה סתם גבאי' שגבאים ומוכסים פסולים אע"פ שהחזירו, ולא דמו לשאר גזולנים כיון שהם לא יודעים למי להחזיר, ועוד שעדיין הם עוסקים בגבאות ומכס השוודים לחזור לקלקולם.

אבوه דרבי זירא היה גבאי', וכשהיה מגיע השר היה אומר לת"ח "לך עמי בא בחדריך", ולשאר האנשים היה אומר שהשר מגיע לגבות מהם, וכולם היו מתחבאים, והיה אומר לשר העיר שאין כאן הרבה אנשים לגבות מהם, ובזמן מיתתו אמר שיקחו י"ג מעות הצרות בסדן ויחזירו לפלוני שגבה ממנו ולא היה צריך להם.

סוחרי שביעית-

הנושא ונותן בפירות שביעית פסול לדון ולהעיד, דכיון שחמדת הממון גורמת לו לעבור על דברי תורה, הוי כרשע דחמס. וחזרתו משתגיע שביעית אחרת ויבדל שלא ישא ויתן בפירותיו, ויפקיר גינתו לעניים. ואמר רב נחמיה שאין די שיחזור בדברים לומר לא אוסיף עוד, אלא צריך חזרה הניכרת שיקח מאתים זוז שכניס בפירות שביעית ויתנם לעניים.

כ"ו. ואמר רבי שמעון שבתחילה היו קוראים להם אוספי שביעית, משרבו האנסים חזרו לקרותם סוחרי שביעית.

לרב יהודה כוננת ר"ש שבתחילה היו פוסלים רק סוחרים ולא אוספים כיון שיכולים לאכול לפני זמן הביעור, ומשרבו מומציאי' מעות לעניים שהיו העניים אוספים עבורם בשביל המעות, והווי סוחרי שביעית ורחמנא אמר "לאכלה" ולא לסחורה, חזרו לומר שגם האוספים פסולים, ומשרבו האנסים חזרו לקרותם אוספי שביעית.

וי"מ שבתחילה היו גם האוספים פסולים, וכשהיה אונס ארנונא שמחמתו התירו לזרוע בשביעית, דשביעית בזמן הזה דרבנן, דבטלה קדושת הארץ, (עוד ביאור התוס' ד"ה משרבו) שהיה דבבר פיקוח נפש), אמרו שרק הסוחרים פסולים אבל האוספים כשרים.

רבי חייא בר זרנוקי ורבי שמעון בן יהוצדק הלכו לעבר שנה בעסאי' והויינו לחשב הדבר ולא לעבר ממש, שהרי עסיא ח"ול ואין מעברים בח"ל, וכן אין מעברים בשביעית. תוד"ה לעבר), ונלוה להם ריש לקיש, וראו איש זומר כרמים, אמר להם "כהן וזומר", אמרו לו שהוא יכול לומר שהוא חותן לצורך עקל בית הבד לקשור את הפוח הזיתים שעוצרים אותם בקצה, (ומיירי שחותך בצורה שזה מזיק לכרם, דאי לאו הכי אסור אע"פ שכונותו לעקל. תוד"ה לעקל) אמר להם הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות -לעבור על הדת. שוב ראו אדם חורש שדה בשביעית, אמר להם "כהן וחורש", (דכהנים חשודים על השביעית, כדמצינו שסאה תרומה שנפלה לפחות ממאה סאים פירות שביעית דהוי ליה מדומע, וירקבו, ולא ימכרם לכהנים בדמי תרומה שהיא זולה יותר לפי שאניה נראהי אלא לכהנים, חוץ מדמי אותה סאה, דמותר למכור שביעית ע"מ לאכול היא ודמיה לפני הביעור, דאין איסור אלא למכור בתנות דדמי לסחורה, אבל פעם אחת כעין אקריא בעלמא מותר. תוד"ה ימכרו), כיון שהכהנים חשודים על שביעית להשנות שביעית אחר זמן הביעור, שכין שהותר להם תרומה וקדשי קדשים, מורי התירא בקדושת הארץ), אמרו לו שהוא יכול לומר שהוא אגיסטון (-שכיר בקרקע של נכרי, א"נ משום ארנונא שכרו בעה"ב לחורש. רש"י. והתוס' ד"ה אגיסטון) הקשו על הפירוש הראשון שאסור לעדור עם הנכרי בשביעית), וסילקו את הסולם כיוון שלא רצו שיעלה עמם לעיבור השנה, הלך ריש לקיש וטען לרבי יוחנן שאין לסמוך על עיבור השנה, דכיון שהם חשודים על השביעית שנעשו סגורים

לרשעים, קשר רשעים אינו מן המנין, ולא חל העיבור אפילו אם עושים אותו כדת וכדין, דבעיני ב"ד, ואמר לו רבי יוחנן דא עקא מה שאתה קורא להם רשעים.

שבנא- היה ממונה על ביתו של חזקיהו מלך יהודה, והיה דורש לפני י"ג רבוא, וחזקיה לפני י"א רבוא. כשהגיע סתריב שלח לו ששבנא וסיעתו השלימו לעבדך וחזקיה וסיעתו לא השלימו, ואמר הנביא לחזקיה שלא יפחד מהרוב, כי קשר רשעים אינו מן המנין. וכשהלך לחצוב לו קבר בקברי בית דוד שרצה למרוד במלכות ולהקבר במותו בקברי המלכים, אמרו לו הנביא "מה לך פה ומי לך פה וכו'", וטלטלו ד' ופרחה בו צרעת, וכשהיה יוצא מירושלים עם סיעתו כדי להשלים, נעל המלאך את השערים שלא יוכלו לצאת עימו, ואמרו אנשי סתריב שהוא מוטשה בהם, נקבוהו בעקביו ותלאוהו בזנבי סוסיהם, והיו מגררים אותו על הקוצים ועל הברקנים. ואמר רב אלעזר ששבנא היה בעל הנאה כמשמעו, וי"מ משכב זכור.

כ"ז: כי השתות יהרסון, צדיק מה פעל- י"מ שכוונת הפסוק שאילו חזקיה וסיעתו יהרסון (דצדיק נקרא שתות), יאמרו צדיק מה פעל מה הקב"ה משלם. וי"מ שהכונה שאילו בית המקדש (שנקרא שתות על שם אבן השתייה שהיתה תחת הארון) יהרס בעצתו של שבנא, יאמרו צדיק מה פעל -איה נפלאותיו של הקב"ה. וי"מ שאילו מחשבותיו של הרשע לא יהרסון, יאמרו צדיק -חזקיהו מה פעל והיכן שכרו.

תורה נקראת תושיה משום שמתשת כוחו של אדם, או משום שניתנה בחשאי מפני השטן שמקטרג ואומר שהתורה תהיה רק לעליונים ולא ימסרו הלוחות ביד משה, או משום שהם דברים של תורהו רק דיבור וקריאה שאין בהם ממש, שהעולם משותת עליהם - על התורה ולומדיה.

מחשבה מועלת אפילו לדברי תורה, אא"כ לומד לשמה, והיינו שהנדאה על המזונות גורמת לשכח שאר המוחשבות, וגם את תלמודו, והקב"ה נותן לו מזונות כדי שיוכל ללמוד תורה. לישנא אחרינא מחשבה שאדם חושב לעשות או להספיק דבר מסוים כגון להעשיר, זה גורם שלא תתקיים מחשבתו, ואפי' לדברי תורה שאומר עד יום פלוני אסיים כך וכך מסכתות בגריסא, אין הדבר עולה בידו.

המשך ענייני הפסולים לדון ולהעיד

הכרזה לפסולים- כל הפסולים צריכים הכרזה בב"ד, ואינם נפסלים לפני כן. וברועי בקר נחלקו רב אחא ורבינא אם א"צ הכרזה כיון שהעבירה שלו מפורסמת לכל, או שצריך הכרזה, ולמ"ד שצריך הכרזה הא דאמרו רב שסתם רועה פסול, הכונה שמכריזים על סתם רועה אפילו שאין עדים שהכניס בהמותיו לשדה אחר. וגזלן דאורייתא החוטף ממש א"צ הכרזה שהעבירה שלו מפורסמת לכל.

אוכל דבר אחר שמקבל צדקה מהנכרים פסול לעדות, משום שמחלל שם שמים לצורך ממון, והווי כרשע דחמס, והיינו דווקא כשמקבל בפרהסיא, והיה יכול לקבל בצניעא, אבל בלאו הכי כשר, דחיותיה הוא. ואין לפרש שהכונה כאן לאוכלי חזיר, דאלו פסולים אף בצניעא, כאוכל נבילות לתיאבון. תוד"ה אוכלי.

רב נחמן הכשיר לעדות חשוד **על העריות** (דבעינן רשע דחמס. רש"י. והקשו התוס' ד"ה החשוד) מאי שנא מאוכל נבילות לתיאבון ומפלוני רבעני לצונת שהם פסולים לעדות. ותירצו שמדובר כאן בשמועה בעלמא בלא עדים. אי נמי שאני הכא שיצרו תוקפון, אבל בנבילה וברביעה אין יצרו תוקפון כ"ס). (ורב ששת תמה איך כשר כשלוקה דאפילו בלי התראה מלקן על השמועה הלא טובה), אבל אם מעיד על האשה שבעלה גירשה או מת להוציא מבעלה פסול, דניחא ליה שתהיה פנויה כדי שתהיה מצויה לו, ולומר שפלוני קידשה כשר, דאע"פ ש"מים גנובים ימתקו", מ"מ עדיף לו שתהיה מצויה יותר.

אריס הגונב דבר מועט בדבר שנגמרה מלאכתו, ביומי ניסן זמן הקציר או תשרי זמן הבציר והאסף, כשר לעדות, דמזוי התייא ליטול דבר מועט יותר על שכרו, מפני טרחה. ורב זביד פסל איכר שאינו חולק בפירות. שגנב קב שעורים, ואריס שגנב אשכול תמרים.

רב פפא ניהד **קוברי מתים שקברו ביו"ט ראשון של עצרת**, ופסל אותם לעדות משום שהם רשעים דמשום רווח ממון הם עוברים על דת והווי כרשע דחמס, ורב הונא בריה דרבי יהושע הכשירים, דהם חושבים שזה מצוה וזה מותר, ואף שמנדים אותם והם חוזרים ועושים זאת, הם חושבים שעושים זאת כדי לכפר להם על מה שעשו, אף שמוותר לחלל יו"ט בשביל המצוה ולשבת בנידוי כדי להתכפר.

דיני עד זומם

עדים שהעידו על דבר מסוים, ובאו עדים והעידו שבאותו זמן שעליו מעידים העדים היו במקום אחר, הרי העדים שהוזמו נפסלים לעדות, מפני שהם רשעים שהרי העידו עדות שקר. ויש מחלוקת האם הם נפסלים משעה שהוזמו או משעת העדות, והאם הם פסולים לכל עדות, או שאם העידו שקר על ממון כשרים לעדות נפשות, וכדלהלן.

כ"ז. ממתו עד זומם נפסל לעדות- לאביי עד זומם נפסל למפרע מזמן העדות שהוזם עליה, שהרי מזמן שהעיד עדות זו הוא רשע, והתורה אמרה "אל תשת רשע עד". ולרבא עד זומם נפסל מכאן ולהבא, י"מ הטעם משום שזה חידוש לסמוך על המזימים ולא על העדים הראשונים דמאי חזית, וממילא אין לך בו אלא משעת חידושו ואילן. וי"מ שהטעם של רבא הוא משום פסידא דלקוחות שלא ידעו שהוא פסול וקנו שדות על סמך חתימתו בשטר. ונ"מ שאם שנים פסלו אחד (שני-תתות העידו כל כתל על עד אשר. רש"י. והתוס' ד"ה הבהיוד) הקשו בב"ד עדים נאמנים יותר משנים, דתרי כמאה. ולכן ביארו התוס' שיש כאן רק שנים כנגד אחד, ולכן הם נאמנים כנגדו) או שפסלום בגזלותא שלא הזימום אלא העידו שהם גזלו לפני העדות, (ולתוס' מדובר שפסלו רק אחד בגזלותא) שבאופנים אלו אין חידוש שהעד נפסל, אבל איכא פסידא דלקוחות.

הלכה כאביי ביע"ל קג"ם. -יאוש שלא מדעת. עד זומם. לחי העומד מאיליו. קידושין שלא נמסרו לביאה. גלוי דעת בגט. מומר אוכל נבילות להכעיס (כדלהלן).

וכתבו התוס' (ד"ה רבא) שאף לרבא שעד זומם לעדות הוא נפסל, מ"מ כשאחד מביא עדים שהקרקע של אבותיו וחזיק בה ג' שנים, והשני מביא עדים שהוא חזיק בה ג' שנים, העדות מוכחשת, ואין העדים נאמנים גם שהיא של אבותיו (כ"ב ל"א), אף שאפילו עדות שהעידו בתוך כדי דיבור אינה נפסלת למפרע לפי רבא, דשאני התם שזעוד על אותה קרקע, אבל עדות על דבר אחר אינה נפסלת למפרע.

עוד כתבו התוס' (ד"ה אין) שמה שיש לגמרא (כ"ב ל"א): צד ששתי כתות שהוכחשו נפסלו, ומבואר שאינו חידוש לפסול את העדים, י"ל שהגמרא שם סוברת כלישנא בתרא דהכא דטעמא דרבא משום פסידא דלקוחות, או שהחידוש אינו לתפול את הראשונים, אלא החידוש הוא מה שהשניים כשרים, (ובדין שיש בו חידוש להקל, א"א ללמוד ממנו גם להחמיר).

האם רשע להכעיס פסול לעדות -קטו. מומר האוכל נבילות לתאבוון פסול לכו"ע, שכיון שנבילות זולות יותר מבשר כשר הרי הוא חוטא בשביל ממון, והווי רשע דחמס. ואם אוכל להכעיס, לאביי פסול, דהתורה אמרה "אל תשת רשע עד", ולרבא כשר, דאינו נפסל לעדות אלא ברשע דחמס כגזלן ומלוה בריבית שעבר עבייה בשביל ממון, ולכן הוא חשוד לקבל שוחד ולהעיד עדות שקר, ולדבריו הא דתנא שהעובר על איסור שבועה פסול לעדות, איירי דווקא בשבועת ממון ולא בשבועת שוא (-הנשבע על עמוד של אבן שהוא אבן). ומה שהגמרא (שבועות מ"ד:) רוצה לומר שמי שנשבע שבועת שוא שכנגדו נשבע ונוטל, כיון שהוא חשוד על השבועה, אע"פ שבשבועת שוא הוא רק על רשעים, שאני התם שכיון שהוא כופר ממון לחבירו הוא גם דע לבריות.

לאיזה עדויות עד זומם נפסל- עד זומם לר"מ פסול לכל התורה, ולרבי יוסי אם הזום בדיני נפשות פסול אף לדיני ממונות שכיון שהוחשד לחמור הוחשד לקל, אבל אם הזום לדיני ממונות נפסול לדיני נפשות, דאינו נפסל לכל חמור יותר ממה שהוזם.

הגמרא מבארת שרבא סובר שאף לר"מ שעד זומם פסול לכל עדות, שאני התם שהוא רע לשמים ולבריות, אבל מומר אוכל נבילות שהוא רע רק לשמים כשר אף לר"מ. ואביי מודה שלרבי יוסי מומר האוכל להכעיס כשר, ואביי מכשיר כיון שהוא סובר כרבי יוסי, דרע לשמים ולבריות הוא חמור יותר מרע לשמים לבד, והיינו קולא וחומרא כמו ממון ונפשות.

כ"ז: והלכה כר"מ, ואע"פ שבמחלוקות ר"מ ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי, שאני הכא דסתם לן תנא כר"מ, דתנן שהפסולים לעדות כשרים לכל עדות שהאשה כשרה, ומבואר שפסולים גם לדיני נפשות, שהרי אשה פסולה לדיני נפשות.

והלכה כאביי דס"ל כרבי מאיר.

בר חמא באו עדים שהרג אדם, ואמר ריש גלותא שאם יתברר הדבר להכיהוה לעיני ינקרו את עיניו משום קנס, דמיתות ב"ד בטלו, וי"א שיטלו ממזוני ויתנו לירושים, וי"א שמתא, וראשון עיקר, והביא עדים לפסול את אחד העדים, אחד אמר שראה את העד גונב קבא דחושלא, והשני ראה אותו גונב קבא דבורטיא, ופטר רב פפי את בר חמא, דהלכה כר"מ שאם הוום לדיני ממונות פסול אף לדיני נפשות. ונשק בר חמא את רגליו של רב פפי, וקיבל עליו לשלם במקומו מס כל השנים.

איתא במתני' כל הראוי לדון דיני נפשות ראוי לדון דיני ממונות. לרבי יוסי שעד זומם דממוון כשר לדיני נפשות, י"ל דאיירי בפסולי יוחסין כגון גר וממזר, דלבי"ד בעינן מיוחסים, (וכן מבואר בסיפא, דקתני שיש ראוי לדון דיני ממונות ואינו ראוי לדון דיני נפשות, ובהכרח איירי בפסול יוחסין, שהרי מי שהוזם לדיני נפשות פסול לכו"ע לדון דיני ממונות).

קרובים הפסולים לעדות

קרובים פסולים לעדות (וה"ה לדון), דכתב "לא יזמתו אבות על בנים ובנים לא יזמתו על אבות", והיינו שבן פסול להעיד על אביו והאב פסול להעיד על הבן, בדיני נפשות, וחז"ל דרשו מן הכתובים לפסול גם שאר קרובים, וגם שני קרובים המעידים יחד לאדם אחר, וגם בדיני ממונות, וכדלהלן, וכן יבואר אלו קרובים פסולים.

כתיב "לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות", ולא איצטרײך קרא הנ"ל לומר שלא יומתו זה בחטאו של זה, דהא כתיב "איש בחטאו יומתו", (אמנם כשהבנים אוחזים מעשי אבותיהם בידיהם נענשים, דכתיב "פוקד עוון אבות על בנים", וכדכתיב "ואף בעוונות אבותם איתם ימקו". והיכא שהיה בידו למחות ולא מיהא, נענש על עוון חבירו, דכתיב "וכשלו איש באחיו" איש בעוון אחיו, שכולם ערבים זה בזה), אלא בא הכתוב ללמד שלא יומתו שני אבות ע"י עדות הבנים, והיינו שגם לאחי האב הוא פסול להעיד, דהא כתיב "אבות" בלשון רבים, ולא יומתו הבנים בעדות של האבות, וכ"ש שהאח אינו מעיד לאחיו שהרי הבנים נאסר להעיד על אחי אביו מנח האב.

אלו הן הפסולין אחיו, אחי אביו, אחי אמו, בעל אחותו דבעל כאשתו, וקרובי האם וקרובי האב, בעל אחות אביו שהוא כאחות אביו, בעל אחות אמו שהוא כאחות אמו, בעל אמו, חמיו, וגיסו -בעל אחות אשתו. וכל אלו פסולים הם ובניהם וחתניהם.

חורגו (-בן אשתו) לבדו פסול, ולא בנו וחתנו.

שיטת רבי יוסי שדודו ובן דודו **וכל הראוי ליורשו** –קרובי האב פסולים, אבל קרובי האם כגון אחי אמו כשר להעיד לו, שהרי אינו יורשו, וכן גיסו כשר להעיד לו, אבל אדם פסול להעיד לאחי אמו כיון שהוא ראוי ליורשו.

קרוב שנתרחק - לרבי יוסי אינו פסול אלא אם הוא קרוב באותה שעה שבא להעיד או שראה את העדות, אבל קרוב ונתרחק כגון חתנו שראוי ליורשו שמתה אשתו לפני ראית העדות, כשר. ולרבי יהודה אפי' מתה בתו ויש לו בנים ממנה הרי זה קרוב. ונחלקו בגמרא (כ"ח:) אם הלכה כרבי יהודה או לא.

פסול אוהב ושונא מבוארים לקמן כ"ט.

בני אחים פסולים להעיד זה לזה דכתיב "בנים" בלשון רבים.

כ"ח. עדות קרובים זה עם זה - בני אחים אינם מצטרפים זה עם זה להעיד על אחרים, דכתיב **"ובנים** לא יומתו על אבות" ולא כתיב "ובן" או "והם" לא יומתו על אבות. ורמי בר חמא רצה לומר שהטעם הוא משום שאם יוזמו נמצא אחד נהרג מנכח עדות אחיו, שהרי לולא שאחיו היה מעיד איתו לא היה נהרג, ור"ב דוחה דהזמה ממילא קאתי שמשלם מנח המזימים ולא מנכח העד השני. (שהרי בג' אחים המעידים על חזקת ג' שנים, כל אחד על שנה אחרת, ואחד מצטרף עמהם ומעיד על ג' השנים, הרי זה ג' עדויות והוי חזקה, ולהזמה הוי עדות אחת שאינם משלמים מנמן עד שיוזמו כולם. כיון שאין הקרקע עומדת ביד הלוקח אלא מנכח כולם, אף שנמצא שעד זומם משלם מנכח עדות אחיו).

קרובי האם פסולים מדכתיב "אבות" תרי זימני, אם אינו ענין לקרובי האב תנהו ענין לקרובי האם.

לחובה ג"כ פסולים הקרובים להעיד, דכתיב "וימותו" תרי זימני, אם אינו ענין לחובה תנהו ענין לזכות.

בדיני ממונות ג"כ פסולים, דכתיב "משפט אחד יהיה לכם".

שלישי בראשון ושלישי בשני - לתנא דמתני' שלישי בראשון (-אחים נחשבים בראשונים, וכנך האח הוא שלישי בראשון) כשר לעדות, דהא לא תנא במתני' אלא שני בשני, (ואין לומר שחתנו היינו חתן בנו, דהא תני רבי חייא שיש ח' אבות הפסולים לעדות שהם כ"ד יחד עם בניהם וחתניהם, ואם שלישי בראשון פסול יש כאן לי"ב פסולים. ואין לומר שחתן הוא כדור אחר וממילא אח חתן פסול להעיד לדורו גם שלישי בראשון פסול, דא"כ למה חתן אחי אביו פסול, והרי הוא שלישי בשני, ושלישי לשני כשר). ורב אמר שהוא ובנו וחתנו פסולים להעיד לאחי אביו, ומבואר דס"ל ששלישי בראשון פסול, והמקור הוא מדכתיב "לא יומתו אבות על בנים ׀בנים", לרבות דור אחר. ובברייתא איתא בשם רבי אלעזר שגם שלישי בשני פסול, דכתיב "על בנים" -פסול האבות שדי אבנים. ורב סובר כרבי אלעזר רק לענין שלישי בראשון.

אחי חמיו או חמותו, ובן אחי חמיו או חמותו, ובן אחות חמיו או חמותו פסולים לעדות, וכדתנן במתני' **שבעל** אחות אביו ובעל אחות אמו, הן ובניהן וחתניהן, פסולים.

כ"ח: אדם פסול להעיד לאשת חורגו -אשת בן אשתו מאיש אחר. ונבניו שאר קרובים פשיטא שפסול, שהרי הוא פסול להעיד לבניהם והבנים פסולים להעיד לו, וממילא פסול להעיד על האם מפני שהבנים ראוים לירש את האם, משא"כ בחורגו שהוא כשר להעיד לבן חורגו, קמ"ל דמי"א לאשתו פסול. בסורא אמרו שהטעם הוא משום דבעל כאשתו. ובפומבדיתא אמרו שהטעם הוא משום שאשה כבעלה והרי הוא כאילו הוא חמיה, דכתיב "ערות אחי אבין לא תגלה, אלא אשתו לא תקרב **דודתן** היא" ומבואר שאע"פ שהיא אשת דודו היא נקראת דודתו.

בעל אמו ובנו וחתנו פסולים לעדות, **ואחי האח** -בן בעל אמו מאשה אחרת. לרבי ירמיה פסול לעדות מפני שהוא אחי אחיו, ולרב חסדא כשר לעדות, (ולדבריו הא דתנא במתני' בעל אמו ובנו, היינו לומר שגם אחים מן האם פסולים).

אבי חתן ואבי כלה (-מחותנים) כשרים לעדות זה לזה, ולא אמרינן שבשביל שהבן נעשה קרוב לו גם הוא עצמו פסול.

אשתו ארוסה - י"א שהארוס כשר להעיד להוציא מארוסתו, אבל להנסיס לה לא נאמן דאדעתא דידיה קעביד. והגמ' אומרת שאינו נאמן אף להוציא ממנה, ואף שאינם קרובים לענין אנינות שאם מתה מותר באכילת קדשים ואם הוא מת היא מותרת, ו**טומאה** שאם הוא כהן אסור לו להטמא לה, (אבל לכהנת מותר להטמא לכל המתים, וי"מ שהכונה שאינה מצווה להטמא לו), והוא אינו יורש אותה, (ואם הוא מת היא גובה תה קטבתה אם כתב לה כתובה מן האירוסין.)
המת ב"שארז" תלה רחמנא דכתיב לענין טומאה "כי אם לשארז" ושארז זו אשתו. ולענין ירושת הבעל כתיב "לשארז הקרוב אליו ממשחתו וירש אותה" מלמד שהבעל יורש את אשתו, ואכתי לאו שארו היא, אבל הכא כיון שדעתם קרובה פסולים.

גיסו פסול לעדות, במתני' איתא שאף בנו וחתנו פסולים, ולרבי יוסי דברייתא אינו פסול אלא גיסו עצמו וה"ה בנו פסול, שהרי הוא בעל אחות אמו (רש"י ותוס'), ולרבי יוסי דמתני' אף גיסו עצמו כשר, כיון שאינו ראוי ליורשו. (רב יוסף רצה להכשיר מתנה שהיו חתומים עליה שני גיסים, וטען לו אביו שאף ששנינו שהלכה כרבי יוסי, י"ל שהכונה לרבי יוסי דברייתא שפוסל גיסו, ולא יועיל להקנות בעידי מסירה וכרבי אלעזר, דמודה רבי אלעזר במזויף מתוכו (-שחתמו בו עדים פסולים) שהוא פסול.) והלכה כרבי יוסי שגיסו פסול וחתן גיסו כשר, וכ"ש ששנים הנשואים לשתי אחיות או לבנות שני אחים שהם כשרים. תודה"גיסו. עוד כתבו התוס' (ד"ה והא) שאכ"ס סובר כרבי אלעזר שעדי מסירה כרת, אמנם אב"י סובר שעדייו בחתומיו זכין לו, והיינו ששטר שהזמן שכתבו בו קודם לשטר אחר הראשון קנה, אפילו אם הוא נוסטר אח"כ, אבל אם שתי שטרות על אותו יום בזה אולתין בתר מסירה.

רבי יוסי הגלילי מכשיר דיין שהיה קרוב ונתרחק, דכתיב "אל השופט אשר יהיה **בימים ההם**". ואמר רבי יוחנן (ללישנא בתרא) שהלכה כרבי יוסי הגלילי. ומר עוקבא פסל עצמו לדון קרוב שנתרחק, ואמרו לו שהרי אין הלכה כרבי יהודה, ואמר שהוא פסול עצמו משום שהם לא יצייתו לדין.

כ"ט. אוהב ושונא - לרבי יהודה שונא והיינו שלא דיבר עמו ג' ימים באיבה פסול לעדות, דכתיב "והוא לא אויב לו" וקאי על העד, דעל הרוצח כבר כתיב "והוא לא שונא לו" ועוד פסוקיו, וכן פסול להיות דיין דכתיב "ולא מבקש רעתו" וסמיך ליה "ושפטו העדה". וכן אוהב והיינו שושבין פסול לעדות (ביום הראשון, וי"א שפסול כל ז' ימי ושבשתא), דכמו ששפט פסול משום דמרחקא דעתיה, ה"ה אוהב פסול משום דמקרבא דעתיה. ולרבנן אוהב ושונא כשרים, דלא נחשדו ישראל על כך להעיד שקר משום איבה, וחד קרא איצטרײך לדיין דמדוד רבנן דפסול לדון, דכיון שהוא שונא לו אינו יכול להפך בזכותו, ואיךך לומר ששני ת"ח השונאים זה את זה לא ישבו בדין יחד.

בדיקת העדים-

היו מכניסים אותם לחדר ו**ומאיימים עליהם**. לרב יהודה היו אומרים להם שבגלל עדות שקר תתיה עצירת גשמים, ואפילו כשהיו עננים רוחל לא ירד גשם, ולרבא זה אינו מספיק כי העד סבור שהוא לא יניק, אלא אומרים לו שבעוון עדות שקר תהיה מגיפה. ולרב אשי אינו מספיק מפני שרגילים לומר שאף שהיתה מגיפה שבע שנים אנשים לא מתו לפני זמנם, אלא יאמרו להם שעידי שקר אפי' השוכרם מזלזל בהם.

אח"כ היו מוציאים את כולם החוצה חוץ מהגדול שבעדים, ושואלים אותו איך הוא יודע שהוא חייב לו, אם אמר שפלוני אמר לו לא אמר כלום, ואם אמר שבפניו הודה הלוח שהוא חייב לו, יבואר להלן מתי אפשר לחייבו על פי הודאתו. ואח"כ היו מכניסים את השני ובודקים אותו, ואם נמצאו דבריהם מכוננים נושאים ונותנים בדבר.

מתי אפשר לחייב אדם על פי הודאתו

אע"פ שאדם קרוב אצל עצמו, מי"מ הוא נאמן לחייב את עצמו, וברש"י (קידושין ט"ה:) כתב הודאת בעל דין כמאה עדים דכתיב "אשר יאמר כי הוא זה" הרי מסמן על מקצת הודאתו. ולהלן יבואר מתי האדם יכול לטעון שלא היתה כוונתו יהודות באמת אלא כוונתו לשתות בתובע, או שאמר זאת מסיבות אחרות כגון שלא ידעו שיש לו ממון וכדומה.

מתי יכול לטעון משהם הייתי- חי אומר לעדים אתם עידי, או שאמר המלוה שהשומע הייתי עדים והלוה שאתך, ואפי' היו העדים מאחוריו הגדר וכדו', הוי הודאה. אבל אם לא אמר אתם עידי, או שאמר הלוח שאין רצונו יהודות בפני עדים כדי שלא יתבענו לדין, יכול לומר משטה הייתי בך.

אמנם אם המודה לא טען משטה הייתי בך אין **טוענים עבורו**, אלא אומרים לו שכיון שהוא הודה צריך לטלם, אך בדיני נפשות טוענים לו טענת זכות אע"פ שהוא לא טען, מלבד מסית חבירו לעבדות כוכבים שאין טוענים לו טענה אא"כ הוא טוענה, וכדמצינו בנחש הקדמוני שהיה יכול לטעון הרבה טענות, (דברי הרב דברי התלמיד דברי מי שומעים'. אמנם מסית שנצטווה שלא להסית לא יכול לטעון טענה זו. תודה"דברי), ולא טענם הקב"ה מפני שהנחש לא טענם.

כל המוסף גורע, דכתיב "לא תאלכו ממנו, **ולא תגעו בו**" והקב"ה לא הוהיר על הנגיעה, והנחש הראה לחוח שלא מתה בניגיעה ואמר לה אף על האכילה לא תמותי, "**אַמְתִּים וחצי ארכו**" שבלא א' הכונה למאתים, דאותיות התורה קריאתם ככתיבתם, **עַשְׂתִּי** עשרה יריעות".

כ"ט: אם המודה לא טען משטה הייתי בך אלא טען לא היו דברים מעולם שהדיתין לך, ויש עדים ששמעו שהוא כן הודה, לאב"י הוחזק כפרן ואינו נאמן בשבועה, ולרב פפא בריה דרב אחא בר אדא לא הוחזק כפרן, דכל מילי דכדי לאו דכירי אינשי.

האומר שאינו חייב מעות אלא לפלוני ופלוני, אין לחייבו ע"פ הודאתו, **דאדם עשוי שלא להשביע את עצמו** שאינו רוצה להיראות שבע ממון, ואומר שהוא חייב מעות, כדי להתרחק מעין הרע, ואם הודה בשעת מיתתו, לרבי ישמעאל ברבי יוסי חייבים היורשים לשלם, ולרבי יוחנן גם בזה אומרים שאדם עשוי שלא להשביע את בניו, (אמנם אמר לתובעים שלא יחזירו מוה שגבנו, כיון שכבר הורה להם רבי ישמעאל ברבי יוסי). וכתבו התוס' (ד"ה כך) שהיכא שתבעוהו והודה לא שייך אלא טענת משטה הייתי בך, ולא שייך לטעון שעשה כך שלא להשביע את בניו. וטענת משטה לא טוענים לו עצמו, אבל לבניו טוענים זאת, וטענת שלא להשביע טוענים גם לו עצמו.

אם הודה על **מטלטלין** בפני שניים וקנו מידו כתובים שטר הודאתו, אע"פ שלא אמר כתבו, דסתם קנין לכתיבה עומד, (אמנם כתבו התוס' ד"ה הודה) שהוא יכול לחזור בו, שיכול לומר שאינו רוצה שיצאו עליו הרבה שטרות, שע"ז יזולו נכסי מפני שיחשבו שזה שטריו חוב, דאין בעליו נ"מ לדניא, דאם זה שטר מתנה אף בשטר אינו גובה ממשועבדים, ובשטר מנכר גובה ממשועבדים אף בעדים בלי שטר), אבל בלא קנין אין כותבין דניחא ליה מלוה על פה ממלוה בשטר. ואם הודה בפני ג' ולא קנו מידו, לרב אסי אין כותבין, ולרב כותבים דעשאן בי"ד והפקיין הפקר, והם עומדים במקום הלוח לעשות שליח לכתיבה, אמנם היה מעשה שרב חשב לדעת רב אסי, ולרב אדא בר אבהא אם הוה כינסם כותבים, **אבל אם היו מכניסים כבר אין כותבים** דדילמא היה מודה גם בפני שנים ולא היה מחזר אחרי בי"ד, ולרבא אפי' בכינסם אין כותבין עד שיאמר הוו עלי דייני, ולמר בר רב אשי אפי' בזה אין כותבין, עד שיקבעו מקום ויקראו לו לבי"ד דכיון שעומד בדין נעשית כמלוה בשטר שגלויה לכל. וכתבו התוס' דו"ה מר) שלענין הלכה כתב הר"בן בשם רש"י ורבינו גרשום שהלכה כמר בר רב אשי לענין אודיתא דהכא, וכן לענין היפוך שבועה, שאפילו בדאורייתא הופכים, וכן פסק רב האי לענין היפוך שבועה, ובסדר תנאים ואמוראים איתא שבכל התלמוד הלכה כמר בר רב אשי חוץ להיפוך שבועה ואודיתא, וכן בה"ג פסק שאין הלכה כמותו בהיפוך שבועה, וכ"כ הערוך ונבשות והאגוניא שאין הופכים שבועה אפילו בדאורייתא. ור"ח פסק כמר בר רב אשי חוץ מהיפוך שבועה וחזירי.

אם הודה על **קרקעות בפני ב'** שהיה ראוהן מוחזק בהם והודה לשמעון שהם שלו, ולא קנו מידו, לאמימר אין כותבין, ולמר זוטרא כותבין שכיון שהודה לו הרי הקרקע שלו, ואינו אלא גילוי מילתא בעלמא, ולא דמי למטלטלין דמלוה להוצאה ניתנה ומיחסרא גוביינא, וכן הלכה.

ואם הודה בפני שנים **במטלטלי ואיתנהו בעינייהו** צבורים ומנוחים, לרבינא כותבין דכל היכא דאיתניהו ידיה הוו, ולרב אשי אין כותבין כיון דמחסרי גוביינא וכיון שיכול להוציאה שמוא יוציאה ולא ניחא ליה שיהא על זה שטר.

שטר אודיתא שחתומים עליו שני עדים, שלא כתוב בו "אמר לנא כתבו וחתמו והבו ליה" כשר, **דחזקה אין העדים חותמים על השטר אא"כ נעשה בכשרות**, כמו שאמר ר"ל שחזקה אין העדים חותמים על השטר אא"כ נעשה בגדול בן עשרים שיכול למכור בנכסי אביו.

ל. שטר אודיתא שהיה כתוב כולו בלשון בי"ד, והיו חתומים עליו רק שנים, ולא היה כתוב בו "במותב תלתא הוינא וחד ליתוהי" כמו שצריך לכתוב כאשר ישבו שלשה לקיים את השטר ואחד מת, חוששים בזה לבי"ד טועים שסבורים ששנים יכולים לדון, ואם כתוב בו בי דינא חוששים שזה בי"ד של שניים שהקראם בי"ד חצוף, דאמר שמזאל שנים שדנו דיניהם דין אלהי שנקראם בי"ד חצוף, אך אם כתוב בו ואמר לו רבנא אשי כשר, ונקט רב אשי מפני שבית דינו היה ראש בימי רבינא, ושניהם סידרו את התלמוד בבלי, ובימיו נאמרו דברים הללו ונקבעו בגמרא.

המגלה היכן המעות, אם נאמן של מי הם-

האומר ליתומים ראיתי את אביכם מניח מעות במקום מסוים, והם של פלוני או של מעשר, אם בידו ליטלם דבריו קיימים, דמה לו לשקר, אם הוא רוצה הוא יכול ליטלם ולתתם למי שהוא מעיד לטובתו, ואם אין בידו ליטלם לא אמר כלום. ואין להאמינו במינו דאי

בעי שתיק, מפני שאם יתחד המעות ישארו שם ולא יגיעו ליד פלוני. תוד"ה כל.

ואם ראו את אביהם מניח מעות ואמרו להם שהם של פלוני או של מעשר, אם אמר להם כמוסר דבריו לבניו בלשון צוואה, דבריו קיימים, (ולא שייך כאן שלא להשביע את עצמו. תוד"ה ואם), ואם אמר למערים שאינו רוצה שיטלום בחייו או שיחזיקוהו כעשיר ויסיפו על הוצאותיו, לא אמר כלום.

אם בא בעל החלום ואמר לו שהמעות של אביו שאביו לא אמר לו היכן הם נמצאים במקום מסוים, והם של פלוני או של מעשר, דברי הלומות לא מעלים ולא מורידים ומותר לו להשתמש בהם.

פסק בי"ד על פי רוב-

אם שניים מזכים ואחד מחייב הרי הוא זכאי, ואם שניים מחייבים ואחד מזכה הרי הוא חיוב, אבל אם דיין אחד אומר איני יודע, אפילו אם שני הדיינים האחרים מסכימים לדעה אחת, צריכים להוסיף דיינים.

כאשר שניים מהדיינים מזכים או מחייבים, גדול שבדיינים אומר איש פלוני אתה זכאי או איש פלוני אתה חיוב. ואסור לדיין שזיכה לגלות שהוא זיכה וחבריו רבו עליו וחייבו, ועל זה נאמר "לא תלך רכיל בעמך", וכתב "הולך רכיל מגלה סוד". ורב אמי הוציא מבית המדרש תלמיד שיצא עליו קול שמגלה מה שנאמר בבית המדרש לפני כ"ב שנים, שהיה מדבר לשון הרע.

לרבי יוחנן כותבים זכאי, ולא כותבים מי חיוב, משום "לא תלך רכיל בעמך". ולריש לקיש כותבים מי מזכה ומי מחייב, משום שאם יכתבו זכאי מחזי כשיקרא, (ומשום "לא תלך רכיל" אין כאן. תוד"ה משום). ולרבי אלעזר כותבים מדבריהם נזדכה פלוני שמשמע שהיתה מחלוקת ביניהם ומתוך דבריהם נזדכה, דחושי לרכילות ושקר.

אם חייבו ונתברר שטעו הדיין שזיכה א"צ לשלם כלל, מפני שאם היו שומעים לו לא היו מחייבים, והדיינים האחרים משלמים כל אחד את חלקו, אבל לא את חלק המזכה, כיון שאם לא היה הוא משתתף איתם לא היו יכולים לפסוק את הדין.

האם היו מוציאים את בעלי הדין- בפשטות לתנא דמתני' לא היו מוציאים את בעלי הדין בזמן שנושאים ונותנים דבר, אך י"ל דס"ל לתנא דמתני' כדאמר רבי נחמיה שמנחה נקיי הדעת שבירושלים שהיו מוציאים את הבעלי דין והעדים בזמן שהיו נושאים ונותנים.

אם העדים צריכים לראות ביחד

נחלקו ת"ק ורבי יהושע בן קרחה האם שני העדים צריכים לראות יחד את הדבר שעליו הם מעידים או לא. ולהלן יבואר במה נחלקו, והאם יש בזה חילוק בין עדות על בעלות על קרקע לבין עדות על הלוואה, ומה הדין בעדות על הבאת ב' שערות ובעדות שהמום שבכור נפל מאיליו.

לת"ק אין שני עדים מצטרפים לעדות אא"כ שניהם ראו יחד את הדבר שעליו הם מעידים. ולרבי יהושע בן קרחה מצטרפים אפילו אם ראו בזה אחר זה.

ונחלקו אם נחשב שכל אחד מעיד על מנה אחר, או דאמנה בעלמא תרוויהו מסהדי.

או שנחלקו אם דורשים מהפסוק "לא יקום עד" מדאפקיה רחמנא בלשון חד אע"פ שהכונה לשניים (דמדכתיב לא יקום **אחד**" לומדים שסתם עד הכונה לשניים), שמע מינה שצריך שיראו שניהם כאחד, ולרבי יהושע בן קרחה כתיב "והוא עד או ראה או ידע" מכל מקום.

ל: רבי יוחנן סמך את רבי יוסי ברבי חנינא כיון שחשב שהוא יודע כמו מי ההלכה, ואמר רבי יוסי ברבי חנינא שהוא שמע שלרבי יהושע בן קרחה א"צ שיעידו יחד, וכרבי נתן, ואמר רבי יוחנן שזה פשיטא, אמנם הואיל ועלה לא ירד. ומזה לומדים שגברא רבה שנסמך לא ירד.

כמו מי ההלכה-

לרבי חייא בר אבין הלכה כרבי"ב בין בעדות על קרקעות שכל אחד אמר בפני הודה שהקרקע שלו, בין בעדות על מטלטלין שכל אחד אמר בפני הלווה מנה, ואע"פ שאינ מעידים על אותו מנה.

לעולא י"א שהלכה כרבי"ק רק בקרקעות שהקרקע מוטלת בפנינו ושניהם מעידים עליה, ולא במטלטלין מפני שאין עדות שלימה לא על זה ולא על זה. וי"א שהלכה כרבי"ק אף במטלטלין.

לרבי אבא ורב אידי בר אבין לא נחלקו חכמים על ריב"ק בעדות קרקע, (וכן בעדות בכור (שמצוינו שכתניהם לא נאמנים לומר שהמום נפל מאיליו אם הוא ראוי לבוא בידי אדם, וצריך ב' עדים, מפני שהם חשודים להטיל מום בכור בזמן הזה כדי להתירו בשחיטה, וכד אחד על מום זה ועד

אחד על מום אחר מצטרפים. ואין לפרש שהכונה לעדות שחכם התיר את הכבור, דבזה אף עד אחד ואפילו הבעלים נאמן, דמילתא דעבידא לגלויי לא משקר. רש"י. והתוס' (ד"ה בעדות בכור) כתבו שאפילו יחיד נאמן לומר מעצמו נפל מום זה, ואפילו עד מפני עד. וכונת הגמרא לעדות ששמעו מאביו שהוא בכור), וכן **בעדות חזקה** שכל אחד מעיד על ג' שנים אחרות, כיון ששניהם מעידים על קרקע אחת, ובבן ובבת כגון אחד אומר שהביאה ב' שערות בגבה (-בין קשרי אצבעותיה) והשני אומר שהביאה ב' שערות בכריסה, ששניהם מעידים שהיא גדולה, אבל אם אחד מעיד על שערה אחת בגבה והשני מעיד על שערה אחת בכריסה הוי חצי דבר וחצי עות).‏

לרבי זירא שיטת רב שהלכה כרבי"ק רק בקרקעות שבשעת העדות שניהם יודעים שהם מעידים על דבר אחד, וקרינן בהו "והוא עד" אע"פ שבשעת הראיה אחד לא ידע מהשני, אבל במטלטלין כל אחד מעיד על מנה אחר, ורב לטעמיה דס"ל שהודאה שאחרי הודאה אחרת או אחרי הלוואה מצטרפים כיון י"ל ששניהם מדברים על אותו מנה, (ואמר רב הונא בריה דרבי יהושע דמיירי שאמר לשני שכבר הודה לראשון, וחזר ואמר לראשון שהודה על זה גם לשני, דאי לאו הכי אין מצטרפים כיון שאינם מעידים על אותו מנה. אך הקשה דא"כ לאו היינו הודאה אחר הלוואה), אבל הלוואה אחרי הלוואה או אחרי הודאה אינם מצטרפים, מפני שאינם מעידים על אותו מנה, (ולנהרדעי אף הלוואה אחר הלוואה או אחר הודאה מצטרפים, כרבי"ק).

אם העדים צריכים להעיד יחד- לת"ק אין עדות מצטרפת עד שיעידו שני העדים יחד, ולרבי נתן יכולים לשמוע עד אחד היום ועד שני ביום אחר. ונחלקו אם צריך שיעידו יחד, כי עד אחד לבדו אינו מחייב אלא שבועה, או שמצרפים ב' העדויות לעדות על ממון. או דס"ל כרבנן הנ"ל שצריכים לראות את העדות יחד ודלא כרבי"ק, ונחלקו אם דורשים מהפסוק "והוא עד או ראה" להקיש הגדה לראיה, או לא.

עדות המכחשת זו את זו בבדיקות

כתיב "ודרשת וחקרת ושאלת היטב" מכאן שצריך לחקור את העדים על הזמן והמקום שהיה הדבר, ומדכתיב "והנה אמת **בנו** הדבר" לומדים שבודקים את העדים על פרטים שאינם שייכים לגוף העדות ממש. אם העדים סתרו את עצמם בחקירות עדותם בטילה. ולהלן יבואר מה הדין כשהעדים סתרו את עצמם בבדיקות.

לרב יהודה עדות המכחשת זו את זו בבדיקות (ולא בחקירות והיינו באיזה יום באיזה שעה, שההזמה תלויה בהם) כשירה בדיני ממונות. ואמר רבא שדין זה מסתבר כשהכחישו זה את זה בצבע הארנקי, אבל אם הכחישו זה את זה בצבע המנה העדות פסולה. אמנם רב יהודה מודה שבמנה ומאתים מצטרפים. תוד"ה הוא.

לרב חסדא אף בדיני נפשות אם הכחישו זה את זה בצבע בגדי הרוצח העדות כשירה, אבל אם הכחישו זה את זה אם הרגו בסיף או באריון העדות פסולה.

ל"א. לנהרדעי אפי' אם הכחישו זה את זה בצבע המנה, העדות כשירה, ואינו מטעם דס"ל כרבי"ק, שהרי לא שמענו שריב"ק מכשיר כשמכחישים זה את זה, אלא ס"ל **כרשב"א** שאמר שאם עד אחד אומר מאתים והשני מנה, לב"ה כשר ולב"ש פסול, אבל בשתי כתות שאחת אומרת מאתים והשניה מנה לכו"ע כשר, דבכלל מאתים מנה, ולא אומרים ששניהם שיקרו אלא הולכים אחרי הפחותה שבהם. והקשו התוס' (ד"ה שבית שמאי) לפי בית שמאי למה בשני כתות לא אומרים שנמצא אחד מהם קרוב או פסול. ותירצו דלא אמרינן הכי אלא כשהפסול יודע. אי נמי כמ"ד תתקיים העדות בשאר. אי נמי כשלא העידו בתוך כדי דיבור לא נפסלים כולם. אי נמי כשהם מכחישים זה את זה לא נפסלים כולם.

מכח דברי רשב"א חייב רבי אמי לשלם דמי חבית יין מתוך דמי חבית שמן, במקום שהיתה הכחשה אם היה חייב דמי חבית יין או דמי חבית שמן, (אבל אם נחלקו העדים מה היה בחבית, לא אמר רשב"א שיש בכלל מאתים מנה).

אם הכחישו זה את זה אם המעשה היה בדיוטא העליונה או בתחתונה, לרבי עדותן מצטרפת, דס"ל כרבי"ב שקרתוויהו מנה מחייבי, וכרבי יהודה שאין בעיה שהוכחשו בבדיקות.

עד מתי אפשר לסתור את הדין

להלן יבואר באלו אופנים יכול הבעל דין להביא ראיות לטובתו אחר שפסק הדין.

כל זמן שאחד הצדדים מביא ראיה לטובתו, יכול לסתור את הדין, אך אם **אמרו לו שיביא את כל הראיות שלו עד לי יום**, לחכמים אינו יכול לסתור אח"כ את הדין, ולרשב"ג מה יעשה מי שמצא ראיה אחר ל' יום. והלכה כרשב"ג, ואין הלכה כחכמים אפי' בדיעבד.

אם אמר לו הבא עדים או הבא ראיה, **ואמר שאין לו**, ולאחר זמן הביא עדים או ראיה, לחכמים אינו כלום שהרי אמר אין לי ויש

לחוש שזיף או ששכר עדים, ולרשב"ג מה יעשה מי שמצא עדים או ראיה שלא ידע מהם מתחילה. והלכה כחכמים, (ובזה אין הלכה כרשב"ג, ובערב וצידן יש מחלוקת אם הלכה כרשב"ג או לא, אבל בשאר מקומות ששנה רשב"ג במשנתיו, הלכה כמות). אמנם אם באו עדים ממדינת הים, או שהיתה דיסקיאי של אביו מופקדת ביד אחרים, יכול לסתור את הדין.

אם ראה שהוא הולך להתחייב בדין ואמר קרבו פלוני ופלוני והעידוני, או שהוציא ראיה מתחת פונדתו, הרי זו אינה כלום גם לרשב"ג, שכיון שידע מהם ואמר אין לי, ודאי הם שקרנים.

ינוקא שאמר אין לי עדים וחייבו רב נחמן, ובאו עדים היודעים בענייני אביו, מודים רבנן שהעדים כשרים, דינוקא אינו יודע בענייני אביו. וכתבו התוס' (ד"ה חייביה) שרב נחמן לא סובר הא דאמרינן דאין נזקקים לנכסי יתומים אא"כ ריבית אוכלת בהם, וכן סובר רב נחמן שאף שאין מקבלים עדות שלא בפני בעל דין, בקטן מקבלים. אי נמי דזווקא כאן שהיה שטר סובר רב נחמן שנוקקים לנכסי יתומים לקיים את השטר.

ל"א: נאמנות שלישי- אשה שיצא שטר מתחת ידה, ללישנא קמא נאמנת לומר שהוא פרוע, ולא משום דס"ל כרבי שאותיות נקנות במסירה, דמוכר שטר חוב לחבירו קנה את החוב במסירת האותיות, והכא נמי קנתאה והוי כדידה ונאמנת לומר פרוע, אלא משום דאי בעיא קלתיה ולמה לה לחזק. וללישנא בתרא אמר רב נחמן שאינה נאמנת, דכיון דאיתחזק בבי דינא שכתבו עליו הפק לא אמרינן אי בעיא קלתיה, דלא אלימא איהי לאפקועי מעשה בי"ד, ורבא הוכיח מברייתא שהשליש נאמן, (דאיתא בברייתא ששובר אם יש עליו עדים יתקיים בחותמיו, ואם אין עליו עדים והוא יוצא מתחת יד השליש ששניהם מודים שמינוהו לשליש, או שיוצא אחר חיתום שטרות שכתוב בשטר עצמו אחרי חתימות העדים, כש).‏

אם הבעל דין יכול לדון דווקא במקום הוועד- התוקף את חבירו בדין, שחבירו רוצה לדון כאן והוא רוצה ללכת למקום הוועד שנועדים שם הרבה ת"ח כדי שיתבייש מהם, לת"ק כופין אותו ללכת למקום הוועד, ולרבי אלעזר כופין אותו ודן בעירו, והוסיף רב ספרא שאם הוצרך דבר לשאול, שולחים לבית הוועד, ואמנם המלוה יכול ללכת דווקא לבית הוועד, דעבד לוח לאיש מלוה.

שלחו מארץ ישראל למר עוקבא (שזיו פניו כבר בתיה כמשה שגידלתו בתיה כבן, ל"א כמשה שנאמר עליו "בכל ביתי נאמן הוא", ומר עוקבא היה חכם וכתבי חכמת אדם תאיר פניו, ובספר הגדה איתא שהיה בעל תשובה, שעמד בניסיון של אשת איש והיה האור זורח עליו) שעוקבן הבבלי טען בפניהם כנגד אחיו ירמיה, ויש להם לדון אותו, ואם אינו מצייית שישלחו אותו לטבריה. ולרב אשי זה היה דיני קנסות שאין דנים אותם בבבל דכתיב "אלוהים" דבענין סמוכים ובבבל אין סמייה, ושלחו לומר שידינו זאת בטבריה.

אם הבעל דין רוצה שיכתבו לו מאיזה טעם דנוהו, כותבים ונותנים לו.

היבמה הולכת אחרי היבם, אפי' מטבריה לציפורי אע"פ שישבת טבריה גדולה משל ציפורי, דכתיב "זקני עירו".

אחד דיני ממונות

דרישה וחקירה

כתיב "ודרשת וחקרת ושאלת היטב" מכאן שצריך לחקור את העדים על הזמן והמקום שהיה הדבר. ולהלן יבואר האם יש דרישה וחקירה בדיני ממונות, מדאורייתא ומדרבנן.

ל: במתני' איתא שצריך דרישה וחקירה בין בדיני ממונות בין בדיני נפשות, דכתיב "משפט אחד יהיה לכם", ובדיני נפשות כתיב "ודרשת וחקרת".

הגמ' שואלת א"כ למה לא שייך הזמה בשטר ממון שמא איחרוהו וכתבוהו (וכבר ראו את ההלואה לפני כן, וכתבוהו תאריך מאוחר, ובאותו זמן היו במקום שאמרו המזימים, וכתבו בשטר את שם המקום שהיתה ההלואה ולא את מקום הכתיבה, וזה כשר, אמנם עדיף לכתוב מקום הכתיבה מחשש שיבואו לידי הזמה. רש"י. והתוס' (ד"ה חיישינן) ביארו שכתבוהו במקום שנכתב בשטר אבל לפני התאריך הרשום בשטר. עוד כתבו התוס' שמשמע מכאן שמספק תולים להכשיר את השטר, ומכאן קשה למש"כ רש"י ר"ה ב). ומטעם זה כשר שטר שזמנו אחד בניסן בשנת השמיטה וזא לגבות בו כיון שיש עליו משכון או עששה פרוחבול או שהגיע זמנו קודם ר"ה של שמינית וכבר תבעו לפי ר"ה, ונקט שמיטה לומר שאף שלא מצוי להלוות וי"ל שאין לתלות שאיחרוהו כיון דלא מרע לשטריה, מ"מ מכשירים כיון דשביעית אינה משמטת אלא בסופה.

וכן צ"ב למה שטר חוב מאוחר שבא עדים ואמרו שההלואה היתה לפני הזמן הכתוב בשטר כשר, (ומוקדם פסול שמו יגבו בו מלקוחות שקנו לפני כתיבת השטר, וקנסתין התיירא אטו איסורא לפסול אפילו מזמן הכתיבה).

רבי חנינא מתרץ שמדאורייתא צריך דרישה וחקירה גם בדיני ממונות, ורבנן תיקנו שא"צ, כדי שלא תנעול דלת בפני לוויין, (ואם טעו הדיינים משלמים אע"פ שאם היה דרישה וחקירה שמו לא היו טועים, כדי שטעם תנעול דלת בפני לוויין שיפחדו להפסיד עי' ב"ד טועים).

לרבא בדיני קנסות בעינן דרישה וחקירה דליכא למיחש לנעילת דלת, ובדיני ממונות מדרבנן א"צ דרישה וחקירה דאיכא למיחש לנעילת דלת.

לרב פפא בהודאה הלואה בעינן דרישה וחקירה בדין מרומה שמכירים בתובע או בטענותיו רמאות, (וכתבו התוס' ד"ה כאן) דמייירי שלא יודעים שהוא מרומה, דאם יודעים אין לזנונו, דכתיב ביה "צדק צדק תרדוף", אבל בדין שאינו מרומה אין דרישה וחקירה, דכתיב ביה "בצדק תשפוט עמיתך" ולא כתיב פעמים צדק.

לרב אשי התירוצים נכונים, וקראי אחד לדין ואחד לפשרה, וכדמצינו שכשיש מקום רק לאחד, תידחה ספינה שאינה טעונה מפני טעונה, או שהקרובה תידחה מפני שאינה קרובה, ואם המרחק שוה יש לעשות פשרה, ואחת תשלם לשניה.

יש לחזר אחר בי"ד יפה.

קול ריחיים בבורני זה סימן שיש ברית מילה, שקבעו סימן זה בזמן שהיתה גזירה שלא למול, ואור הנר בברור חיל זה סימן למשתה. וכתבו התוס' (ד"ה אור) שלכן נהגו להדליק נר בברית מילה. ומה שנהוג לפרוס מפה על הפתח, זה סימן שהאורחים יכולים להכנס.

יש לחזר אחרי חכמים לשיבה, כגון אחר ר"א ללוד וכו'.

מה בין דיני ממונות לדיני נפשות

אף דכתיב "משפט אחד יהיה לכם" להשוות דיני ממונות לדיני נפשות, יש הרבה דנים חלוקים בין דיני ממונות לדיני נפשות, וכפי שיבאר בדפים הבאים.

מספר הדיינים - דיני ממונות בג', דיני נפשות בכ"ג.

אם פותחים דווקא בזכות -

דיני ממונות פותחים בין בזכות בין בחובה.

דיני נפשות פותחים בזכות ולא בחובה, וכדלהלן. ואף דכתיב "משפט אחד יהיה לכם", לענין דברים שתלויים בחובה חכות א"א להשוותם, דזה לא שייך בדיני ממונות.

לרב יהודה היינו שאומרים לעדים אחר שקיבלו עדותם ודרשום וחקרום ובאים לישא וליתן מי אמר שכך היה, שמוא בעצה באתם. ולעולא אין עושים כך מפני שחוסמים בזה את העדים, (שאף שמסיעים אותם ממקום למקום, התם ממילא נידחו, וכאן דוחים אותם בידים), אלא פותחים בשאלה אם יש לו עדים להזימם. וכתבו התוס' (ד"ה היכי) שלאחר שנתקבלה העדות ועבר תוך כדי דיבור, אינן יכולים לחזור בהם, דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, ומ"מ כל זמן שלא נחקרה עדותם בב"ד יכולים לומר מובדים אנו.

הדין ולהיא עידי הזמה, ומנצא שפותחים בחובתו של השני, (אבל אם זיזים עכשיו, אין עדים זוממים נהרגים עד שיגמור הדין). אלא שואלים אותו אם יש לו עדים להכשישם.

לרב כהנא אומרים להם מדבריהם נזככה פלוני.

לאביי ורבא אומרים לו שלא יפחד, כי אם לא הרג לא יהרג, וכן מבואר בבבב"א שאומרת שהמקור שפותחים בזכות הוא מ"אם לא שכב איש אותך וכו' ".‏

לרב אשי אומרים שמי שיודע זכות יבוא ללמד זכות.

הטיה לחובה - בדיני ממונות מטין על פי אחד בין לזכות בין לחובה, ובדיני נפשות מטין על פי אחד לזכות אבל לא לחובה.

המשך ההבדלים בין דיני ממונות לנפשות יבוארו לקמן עד דף ל"ו.

חזרת הדין, ומתני הדיין חייב לשלם

המשנה בתחילת הפרק (ל"ב) מביאה יי הבדלים בין דיני ממונות לדיני נפשות, אחד ההבדלים הוא שדיני ממונות מחזירים בין לזכות בין לחובה, ודיני נפשות מחזירים לזכות ואין מחזירים לחובה. ולהלן יבואר באיזה אופן ובאיזה טעות הדין חוזר, ובאיזה אופן ובאיזה טעות אין הדין חוזר, בדיני ממונות ובדיני נפשות, וכן בחיוב מלקות גלות ובמסית.

ל"ג. חזרת הדין בדיני ממונות - מבואר במתני' שבדיני ממונות מחזירים את הדין לאחר שגמורוהו ונודע להם שטעו, בין לזכות בין לחובה. ומאיזן בבכורות קתני שאם היה טעות בדין שזיכה את החייב או חייב את הזכאי או טימא את הטהור או טיהר את הטמא, מה שעשה עשוי וישלם מביטו ואין הדין חוזר.

ולכאורה הדברים **סותרים**. ותבנו התוס' (ד"ה כאן) שכל הסוגיא מדברת בטעה בשיקול הדעת, דבטעה בדבר משנה לעולם הדין חוזר. עוד כתבו התוס' (ד"ה מה) שלפי הלה הוא אמינא בטייהר את הטמא מייירי שהשואל עירבב עם פירותיו, שאם עירבב בפירות מרובים בטל ברוב ומה שעשה עשוי, ואם עירבב בפירות מועטים ישלם מביטו, אבל אם לא עירבב הדין חוזר. עוד כתבו התוס' (ד"ה השתא) שאם בעה"ב עירב פירות טמאים עם פירות שטורים כיון שפסקו שהפירות שעירב שטורים, חוזר הדין. לר"מ דדאין דינאי דגרמי חייב, ולרבנן פטור. עוד כתבו התוס' (ד"ה שעירבם) שאף שטמא מדמע ומנסך בשוגג פטור ורק במזיד חייב, הכא הדין נחשב כמו מזיד. מפני שהיה לו לדעת שבעה"ב יערב, ולחקרה שטעם הפטור בשוגג הוא כדי שיודעונו, חכם אף בשוגג אין לפטורו משלם זה, דאלא כפי נתייבו יולן ויודיענו.

רב נחמן מחלק שבדיין **מומחה** אין גדול ממנו בחכמה ובמנין מה שעשה עשוי, ואם יש גדול ממנו הדין חוזר עי' שאנתו גדול מחזיר את הדין. ופטור **מלשלם** דמזלו גרם. וכתבו התוס' (ד"ה כאן) שמדובר במומחה סמוך, דבלאו הכי אם טעה בשיקול הדעת חייב ואינו יכול לחזור.

רב ששת מחלק שאם **טעה בדבר משנה**, ואפי' בברייתות של רבי חייא ורבי אושעיא שהם סידרו את התוספתא וסתמו בה מה שסתמו, ואינה עיקר כמו מתני' שסתמה רבי שהיה גדול מהם וכל הישיבה היתה מצויה אצלו ודקדקו עימו בדברים והעמידום על בוריים, או מימרות של רב ושמואל שפסקו מכח סברתם, או של רבינא ורב אשי, חוזר, ואם טעה בשיקול הדעת, כגון שנחלקו נתאים או אמוראים ולא נפסקה ההלכה, אך סוגיא דעלמא רוב הדיינים יגלים לפסוק כמ"ד השני, בזה אינו חוזר. (ורבי טרפון הטרף בהמה שניטל האם (-בית הריון) שלה, וחקמנים התירו מפני שתודוס הרופא אמר שאין פרה וחזירה יוצאים מאלכסנדריה של מצרים לפני שחתכו את הרחם שלה כדי שלא תוליד, שהיו טובות ולא רצו שיהיו כמותם במקומות אחרים, והרי אנו רואים שהם לא ממות, ואמרו לו ר"ע שהוא פטור מלשלם למות שיש סתם משנה שאם ניטלה האם שלה כשרה. כיון שהוא מומחה ולא נטל ונתן ביד. (תוד"ה השתא). וצ"ל שבאמת פטור מצד טועה בדבר משנה, אלא שאמר ר"ע שגם אם הטעות היתה בשיקול הדעת היה פטור, ואף שכבר האכילוה לכלבים וא"א להחזיר את הדין, מי"מ כיון שטעה בדבר משנה חוזר, א"כ לא היתה הוראתו הוראה, וא"א לחייבו דאיהו דאפסיד אנפשיה שהשליכה).

רב חסדא מחלק שאם הדיין **נטל ונתן ביד** מה שעשה עשוי וחייב לשלם, ואם לא נטל ונתן ביד הדין חוזר, ובזיכה את החייב כיון שאמר פטור אתה הוי כנטל ונתן ביד. הגמ' מקשה שלפי זה בדיני ממונות אם זיכו את החייב אין הדין חוזר, ואין מחזירים אלא לזכות שהיא חובה שאם חייבו את הזכאי ושלם ולא נשאו ונתנו ביד מחייבים אותו להחזיר מה שגבה. וא"כ בדיני נפשות וכי נימא שמחזירים לזכות ולא לחובה היינו שאין מחזירים לזכות שהיא חובתו של גואל הדם, וכי מפני חובתו של גואל הדם קטלינן ליה. קשיא.

ל"ג. רבינא מבאר על פי תירוצו של רב חסדא שנטל ונתן ביד היינו שנטל משכונ מהמלוה, או שטימא **בידים** פירות שפסק שהם טמאים, או שעירב פירות שפסק שהם שטורים עם פירות שטורים ונמצא שהכל טמא.

בדיני נפשות מחזירים לזכות דכתיב "נקי אל תהרוג" משמע נקי מן החטא אע"פ שנתחייב בדין, ואין מחזירים לחובה דכתיב "צדיק אל תהרוג" משמע שנצטדק בדין אע"פ שאינו נקי. אמנם אם טעה בד שהצדוקים מודים בזו שהוא כתוב בנפורש בתורה ולא במשנה או בדברי האמוראים, מחזירים, דזיל קרי בי רב הוא, וכגון אם טעה וזיכה נוטאף או נואפת שאין כאן במה לטעות (דאילו ברוצח יכול לטעות לחייב באבן שאין בה כדי להרוג, או במזורה מפי ההרוג ולא מפי עדים, או שאמר שהוא הרג ודוף ויכל להצילו באחד מאבריו. רש"י. ולתוס' (ד"ה טעה) יש בנוטאף ונואפת הרבה דברים ששייך טעות, כגון אם צריך שיראו כמכחול בשפופרת, ואם חבר צריך התראה, ואם צריך שיתיר עצמו למיתה, ואם צריך שהעדים יתרו, והגמרא רק מחפשת איזה דבר באמת אין הצדוקים מודים בו בנוטאף ונואפת), אבל אם פטר בשלא כדרכה אין מחזירים לחובה כיון שהחויב לא כתוב להדיא. רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה שטעה) שגם הצדוקים מודים שחייב שלא כדרכה, וכונת הגמרא שאמר שבשלא כדרכה הערה מותרת בגמי ביאה.

במסית מחזירים לחובה ולא לזכות דכתיב "לא תחמול ולא תכסה עליו", וי"א מ"כי הרוג תהרגנו".

בחיוב גלות אין מחזירים לחובה, דילפינן רוצח רוצח.

במלקות אין מחזירים לחובה, דילפינן רשע רשע.

מי רשאי ללמד חובה - בדיני ממונות כל התלמידים הושבים לפני הדיינים ואינם חלק מהבי"ד מלמדים זכות וחובה, ובדיני נפשות לכל מלמדים זכות ואין הכל מלמדים חובה. והעדים, לרבי יוסף ברבי יהודה מלמדים זכות ולא חובה, דכתיב "ועד אחד לא יענה בנפש למות" אבל לזכות עונה, ולרבנן אין מלמדים אפי' זכות, דמחזי כנוגע בעדותו, שהוא חושש שמו יזימוהו, ואינו יכול לחזור לאחר כך דיבור, דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, ומ"למות"

דורשים שאחד מן התלמידים אין מלמד חובה. והא דאיתא לעיל י"א. שאם אחד אמר איני יודע מוסיפים ואינו יכול אח"כ לומר דעתו, היינו לחובה, אבל לזכות יכול, דלא גרע מואחד מן התלמידים. תוד"ה אחד.

ל"ד. אם הדיין יכול לחזור באמצע הדין-

בדיני ממונות המלמד חובה שמתחלה הביא ראיות לחובה מלמד זכות, והמלמד זכות מלמד חובה, ובדיני נפשות המלמד חובה מלמד זכות, אבל המלמד זכות אינו יכול לחזור וללמד חובה, וסברא היא, דבעינן "הוצילו העדה".

רב אמר שרק בשעת המו"מ אינו יכול לחזור וללמד חובה, כיון שעיי"ז הוא יחזר אחרי ראיות להעמיד דברו הראשונים ושמו ימצא ראיות נכונות, אבל בשעת גמר דין שכבר חזר על כל הצדדים ונראה לו שאין דבריו נכונים, יכול לחזור וללמד חובה. והא דנתן שאם היו ל"ו מחייבים ו"ה מוזכים דנים אלו כנגד אלו עד שיראה אחד מן המחייבים דברי המזכים, ה"ה שאחד המזכים יכול לחזור בו, והתנא חזר אחרי הזכות משום לישנא מעליא. ומ"מ אחד מן התלמידים שזיכה ומת רואים אותו כאילו הוא חי ועומד במקומו אף שהיה יכול לחזור ולחייב, כיון דמי"מ השתא לא חזר בו.

והא דקתני ששני סופרי הדיינים עומדים מימין ומשמאל וכותבים דברי המזכים והמחייבים, דברי המחייבים כותבים כדי שאם ימצאו טעם אחר למחור, יצטרכו לעשות הלנת דין, ודברי המזכים כותבים, לא כדי שלא יוכל לחזור בו, אלא כדי שלא יאמרו טעם אחד משני מקראות, שבאופן זה אין מונים להם אלא אחד, מפני שאחד מהם ודאי טועה, דכתיב "אחת דיבר אלוקים שתים זו שמעתני" מקרא אחד יוצא לכמה טעמים, (ולתנא דבי רבי ישמעאל לומדים דבר זה מ"מפכטיש יופיץ סלע" שכמו שפטיש מתחלק לכמה ניצוצות, מקרא מתחלק לכמה טעמים. ורבינו שמואל גורס מחלק, שאין הפטיש מתחלק אלא הסלע. ולר"ת הפטיש מתחלק מהסלע, כדמצינו שהכו בקורנס עי' ספרינן ונתלק הקורנס. תוד"ה מה), ואין טעם אחד יוצא מכמה מקראות.

מה נחשב שטעם אחד יוצא מכמה מקראות-

אין לומר דהיינו מה שנחלקו בקרא ד"העולה על מוקדה על המזבח" ללמד שאם דבר שנפסל בעוזה **עלה למזבח לא ירד**, לרבי יהושע איירי בראוי לאישים להקטרה על האש, כעולה שהיא ראויה לאישים, ולר"ג איירי בראוי למזבח, כעולה שהיא ראויה למזובה. זה לא חשיב טעם אחד מכמה מקראות, והיינו מ"מוקדה" או מ"מזבח", שהרי נחלקו בדם ונסכים, שלר"ג לא ירדו שהרי נראו למזבח, ולרבי יהושע לא ירדו כיון שאינם ראויים אישים, וא"כ אינו טעם אחד.

ל"ד: ואין לומר דהיינו מה שנחלקו בקרא ד"כל הנוגע במזבח יקדש" דאפילו פסול לא ירד, שלר"ה ג ממעטים דבר שאינו ראוי מעולם, כגון שאור ודבש ואיל וצבי וחולין מזהא דכתיב בסמוך "זה אשר תעשה על המזבח כבשים", ולר"ע ממעטים דבר פסול מ"עולה". זה לא נחשב טעם אחד מכמה מקראות, שהרי נחלקו בעולת העוף פסולה, שלר"ה ג אין דין אם עלה לא ירד בעוף דילפינן מ"כבשים", אבל לר"ע דילפינן מ"עולה" ה"ה בעולת העוף.

אלא איירי ברבוי הזורק דם קדשים בחוץ לחיוב כרת כמו בשחיטת קדשים בחוץ, שלרבי ישמעאל לומדים מדכתיב בפרשת שחוט חוץ "דם יחשב לאיש ההוא **דם שפר**", ולר"ע לומדים מדכתיב גבי מעלה בחוץ "או זבח", ואמרו אביי שלכו"ע השוחט והזורק בהלעם אחד אינו חייב אלא אחת, דעריביניהו קרא דכתיב "שם תעלה ועלותך ושם תעשה", (אמנם לרבי אבהו חייב שתים אליבא דר"ע).

אם דנים או גומרים את הדין בלילה

איתא במתני' (ל"ב) 'דיני ממונות דנים ביום וגומרים בלילה, דני נפשות דנים ביום וגומרים ביום. דיני ממונות גומרים בו ביום בין לזכות בין לחובה, דיני נפשות גומרים בו ביום לזכות ובוים שלאחריו לחובה, לפיכך אין דנים אל בערב שבת ולא בערב יו"ט'. ולהלן יבוארו פרטי דינים אלו מקורותיהם וטעמיהם, ואגב זה יבואר דין שכורות סומא לעדות ולדין ולנגעים, ועוד מדיני נגעיים.

דיני ממונות מתחילים לדון (-מו"מ של הדין) ביום, דכתיב "והיה ביום הנחילו את בניו". ולענין גמר הדין, לתנא דמתני' גומרים בלילה אם רצו, דכתיב "ושפטו את העם בכל עת", (ומסתבר ש"ושפטו" הכונה לגמר דין, דעיקר משפט היינו גמר דין. רש"י. והתוס' כתבו שמסתבר שצריך יום לתחילת הדין, דתחילת הדין עיקר, ועוד ד"ביום הנחילו" היינו קבלת עדות, דהוי כתחילת הדין).

לר"מ אין גומרים דין בלילה, דכתיב "ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע", מה נגעים ביום דכתיב "וביום כליאתו יאמר ריב וריבים ביום, (וביום נגעים שלא בסומיין דכתיב) "כלל מראה עיני הכהן", אף ריבים שלא בסומיין, ולרבי יוחנן סומא כשר לדון, ואף שיש סתמא שסומא בעין אחת כשר לעדות ופסול לדון (אבל הכשר לדון כשר להעיד), מ"מ ממתני' מבואר שסומא כשר, ומתני'

עדיפא שהיא סתמא דרביים, או משום דקתני לה גבי הלכתא דדינא), ומה ריבים שלא בקרובים אף נגעים שלא בקרובים, ואין לומדים שיצטרכו בנגעים שלשה, אם בממונו כ"ש בגופו, דכתיב "והוא אל אהרן הכהן או אל אחד". ומ"בכל עת" לומד ר"מ לא תהיו יום המעונן, (שהרי נגעים אין רואים לא בשחרית ולא בן הערבים שאין או החמה קיים, ולא בתוך הבית, ולא ביום המעונן, ולא בשעת הצהרים שאור החמה חזק ומבלבל את העיניים, מפני שזה משנה את מראה הנגע, ואע"פ שיום המעונן אינו ראוי לנגעים, הוא ראוי לפטו), ומ"ביום הנחילו" לומד ר"מ שהמצוה את נכסיו בלילה (ועשה קנין, דדברי שכיב מרע אינם ככתובים וכמסורים אלא מדרבנן. תוד"ה דילמא). כותבים ואין עושים בזה דין אפילו למחר, שמתחילתן לא נראו לישב בדין, דאין עד נעשה דיין, (אבל ביום אם הם שלשה רצו כותבים רצו עושים דין).

ל'ה: **דיני נפשות** שנים ביום וגומרים ביום, דכתיב "והוקע אותם לד' נגד השמש", והוקעה היינו תליה דכתיב "והוקענום לד' בגבעת שאול בחיר ד' " [היינו שהגבעונים ביקשו תלות ז' מבני שאול בגלל שהרג ז' גבעונים למרות שנשבע שלא יהרגם], ורצפה בת איה ישבה שם לשמור ומבואר שהיו מגולים מפני שהיו תלויים על העצים, ואף דכתיב "לא תלין נבלתו על העץ" מוטב תיעקר אות אחת בתורה ויתקדש שם שמים בפרסיה, שישאלו כולם למה נתלו, וישמעו שהם בני מלכים ונתלו בגלל שפשעו ידם בגוים הרורים. וכתיב "קח את כל ראשי העם והוקע", ואין יום כנייה להורגם שהרי יש לא חטא, אלא אלה הכונה לחלק להם בני דינים כדי שיזנו את עובדי העבירה, ו'הוקעה אותם לד' " היינו מפני שצמדו לבעל פעור ועובד כוכבים בסקילה וכל הנסקלים נתלים, ולא משום שאין דנים שניים ביום אחד באותו ב"ד, שמא לא יעיינו כל הצורך, שהרי במיתה אחת ועבירה אחת דנים (והא שאין דנים שנים ביום אחד ואפילו נואף ונאפיה, היינו בבת כתר ובעולה, שהיא בשייפה והוא בתנן. תוד"ה אבל), אלא כדי שישוב חרון אף ד' מ'ישראל ע"י שכולם עוסקים בדבר ומקנאים לכבודו.

אם אפשר לסיים את הדין באותו יום-
בדיני ממונות גומרים את הדין בו ביום בין לזכות בין לחובה, אבל בדיני נפשות גומרים בו ביום לזכות, אבל לחובה ביום שלאחריו שמא ימצא בלילה זכות, לרבי חנינא לומדים מדכתיב "צדק ילין בה ועתה מוציאים" שלפי שעתה לא מלימים את הדין הרי הם כמרצחים, ו"אשרו חמוץ" היינו לז חמוץ שנוקקים לתובע תחילה. כגון אם תובעו הלוואה וטוען שנתן משכון ונתקלקל או אבד, דנים על ההלוואה עד שהיה ממונו בידו, ואח"כ דנים על המשכון, (ויש למלוה שטר. שאינו נאמן במינו דאי בעי אמור פרעתין. שהרי המלוה את חבירו בעדים א"צ לפורעו בעדים, ואף שנותנים ללוה ל' יום לפורע, הכא מיירי שמבקש יותר זמן, ואומר שפלוגי ופלוגי היו שם בשעת מועשה, ואנו יודעים שזה נכון, והוי"א שיצטרכו להמתין יותר מלו' יום. והא דאינא בב"מ ק"י. דאטרוחי ב"ד תרי זכימני לא מטרחיני (בשטר משכנתא דסורא שיש ויכוח אחרי כמה שיהקק עוברת (למלוה), הינו דעוק אחת שום מילתא דעבידא לגלויי, משא"כ הדין, והרב"א פירש שנוקקים לתובע תחלה הכונה היינו לקבל תחילה את העדים של התובע, ונ"מ אם ימותו עדיי של התובע או שילכו למדינת הים, והקשה ה'תוס' דלא גרע מהיכא דיילי ניכסי דנוקק לתובע תחילה. וי"מ שנוקקים לתובע תחילה היינו כשזה תובע שוב חב, והנתבע אומר שיביא עדים היים או למחר משאר תביעות שיש לו עליו, דבוח אין ממתנים לו כלל, דאין נותנין זמן להלבית. תוד"ה אשור). ולרבי לומדים הלנת הדין מ"אשרו חמוץ", ומ"מולאתי משפט" לומדים שהמלינים את הצדקה בתענית

כאילו שופכים דמים שעיני העניים נשואות לכך, ואם ילינו ירעבו העניים מפני שסמכו על זה, ודווקא כשמחלקים ריפתא ותמרי שהם מוכנים לאכילה, אבל במעות או חטים ושעורים לית לן בה.

אין מתחילים דיין בדיני נפשות בערב שבת או ערב יו"ט,
דילמא חזו טעם לחובה, וצריך להלין את הדין, ולא יוכלו לגמור בשבת מפני שאין מיתת ביי"ד דוחה שבת וכפי שיבאר להלן. ואין להורגו בלילה, ד"נגד השמש" בעינן. ואין לגמור את הדין בשבת ולהורגו למחר (דאין כאן חשש שמא יכתוב דמהאי טעמא אין דנים דיני ממונות בשבת, כיון שכבר כתבו מאתמול דברי המזכים ודברי המחייבים. תוד"ה ליגמריה), דהוי עינוי דין כיון שכבר אינו מצפה להצלה. ואין להמתין עוד גמר הדין לאחד בשבת שאין בזה עינוי דין כיון שלא נגמר הדין והוא מצפה להצלה, משום שישכחו את הטעם, שאף ששני סופרי הדיינים כותבים דברי המזכים והמחייבם, מ"מ ליבא דאינשי אינשי ואינו יכול ליישב הדברים לתת להם טעם הגון כבראשונה, אע"פ שהוא זוכר את יסוד הטעם.

דחיה בעבודה, שבת, מת מצוה, ומיתת ביי"ד-

ל'ה: **קבורת מת מצוה** דוחה עבודה, דכתיב "ולאחותו" לאחותו הוא דאינו נטמא אבל נטמא למת מצוה, דכתיב בניזיר "על כל נפשות מת לא יבוא, לאביו ולאמו לאחייו ולאחותיו", אביו בא לומר שניזיר נטמא למת מצוה, אמו בא להתיר גם לכהן נזיר להטמא למת מצוה (ואף שניזיר חמור מכהן שהרי אינו נטמא לקרובים, ס"ד שכהן נזיר אסור יותר מסתם נזיר כיון דאית ביה תרת], ועוד הוא עדיף מניזיר כיון שקדושתו לעולם. תוד"ה לאביו), לאחייו בא להתיר גם לכהן גדול נזיר, ואחותו בא להתיר גם לכהן גדול ששולק לשחות פסח. (תלסו" ד"ה הר"מ מייירי בסתם אדם שהולך לשחות פסח, ולא כבה"ג ניזיר.) ומ"מ אין קבורת מת מצוה דוחה שבת, אף שהיא דוחה עבודה ועבודה דוחה שבת (ואף עבודה אינה נדחית

אלא בשב ואל תעשה, השאלה היא למ"ד דחיה דמיפריך ק"ו לא אמרינן דיו, או שנאמר ק"י שאם עבודה שהיא קלה דוחה מת שבת, קבורת מת מצוה לא כ"ש, דלכל הפחות לא גרע מעבודה, דכיון שגוף העבודה נדחית מפני מת מצוה, אין לומר שמיתת ביי"ד תהיה חמורה ממנה בשום מקום. תוד"ה שבת), דמיתת ביי"ד תוכיח שאינה דוחה שבת אף שהיא דוחה עבודה, דכתיב "מעם מזבחי תקחנו למות" (ובלבד שלא יורידוהו מעל המזבח ממש, דכתיב "מעם" ולא "מעל" וכתבו התוס' (ד"ה שנאמר) שאפילו אם אין כוון אחר שיכול לעבוד, ולא נתינה גם לעלות לעבוד. ואין הטעם משום שהבריא לא חזו, שהרי אינו מחלל את העבודה, (ומה שהוא פסול לנשיאת כפים זה חומרא בעלמא, או מפני שהרג בידיו ואין סגיגור נעשה סניגור).

מיתת ביי"ד אינה דוחה את השבת (דבשריפה אף למי"ד מקלקל בהבערה פטור, יש בה חילול שבת בגלל הפתילה, ובשאר מיתות אפילו למי"ד מקלקל בחבורה פטור, חשיב תיקון מפני שיש לו כפרה. תוד"ה אין). אבל היא דוחה את העבודה, דכתיב "לא תבערו אש בכל מושבותיכם" (והבערה וההיתה כבר בכלל שאר המלאכות, יצאה ללאו שאין בה כרת וסקילה, או לחלק לומר שאם עשה על עוור מלאכה חייב עליה בפני עצמה, ונזהר לומדים לכל המלאכות לחלק), ועוד שבת היא חובת הגוף ולא חובת פרקע כמו שביעיות, או חובת פירות כמו ערלה וכלאים ותרומות ומעשרות, ולומדים מע"ז שמצוה שאינה תלויה בקרקע נוהגת גם בחו"ל, וא"כ שבת נוהגת גם בחו"ל, אלא הכונה שמיתת ביי"ד שנאמר בה "חוקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם", אינה דוחה שבת. ואמר אב"י שא"כ מיתת ביי"ד אינה דוחה עבודה, שהרי אינה דוחה אפי' שבת שנדחית מפני העבודה, ודכתיב "מעם מזבחי תקחנו למות", איצטריך לקרבן יחיד שאינו דוחה שבת. ורבי הקשה להניח אלא למי"ד נדרים ונדבות אין קרבים ביו"ט אינא לאוקמא "מעם מזבחי" בקרבן יחיד, אבל למי"ד נדרים ונדבות קרבים ביו"ט, מיתת ביי"ד לא תדחה גם קרבן יחיד, שהרי קרבן יחיד דוחה יו"ט, ויו"ט דוחה רציחה, אלא בהכרח ש"מעם מזבחי" היינו המיוחד לי, וממנו "תקחנו למות", ואתא קרא ועקר לק"ו.

ל"ו. **מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד,** שתורתם וגדולתם של ישראל הם באדם אחד, שמשא היה גדול על כל ישראל במלכות ותורה, וכן רבי בנשיאות תורה, שכל ימינו (אחר שהותחל גדולתו. תוד"ה כלהו) לא היה אחר עימו, אבל עם יהושע היה אלעזר (והקשו התוס' (שם) למה הגמרא לא אומרת שהיה את עתניאל בן קנז. ויש גורסים שעם אלעזר היה אל פנחס), ועם פנחס אחרי שמתו יהושע ואלעזר היו הזקנים כגון עתניאל אבנן ובעוזי, ועם שאלו בחלק מהזמן היה את שמואל, ועם עוד בחלק מהזמן היה את עירא הייארי שהיה שונה לרבנן ע"ג כרים וכסתות, ודוד הנהיגו עליו לראש, (וקצת קשה למה הגמרא לא אומרת שהיה את מפיבושת, שהיה מבייש פני דוד בהלכה. תוד"ה הוא והא חזקיה), ועם שלמה בחלק מהזמן היה את שמעי בן יגרא, ועם חזקיה בחלק מהזמן היה את שבנא שהיתה ישיבתו גדולה משל חזקיה, (ש' של גורסים זאת, שהרי כבר גלו עשרת השבטים, ועוד דשבנא היה רשע, ורשע לא נחשב כמו שאחיתופל לא נחשב. תוס' שם), ועם עזרא היה את נחמיה בן חכליה.

מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד, והונא בר נתן שהיה קרוב למלכות (תוד"ה והא הוה הונא) היה כפוף לרב אשי.

איזה דיין שואלים תחילה-

בדיני ממונות טומאות וטהרות שואלים תחילה את הגדול. ובדיני ממונות לא חיישינן ל"לא תענה על רב", ומ"מ בדרך שאלה יכול לענות, או ש"לא תענה על רב" נאמר רק בדיני נפשות. (תוד"ה דיני). ובמניינא דבי רבי היו מתחילים מן הצד (מרב) משום ענוה יתיירא שהיתה בו.

בדיני נפשות מתחילים מן הצד -מן הקטנים, דכתיב "לא תענה על רב", ולא כתיב ריב. ללמד שאסור לחלוק על המופלא שבבי"ד, ואם יגרו חובה לא יוכלו ללמד זכות, וי"א מדכתיב "ויאמר דוד לאנשי יגרו איש חרבו ויחגרוו איש חרבו ויחגרוו גם דוד את חרבו" באחרונה, ודנו אותו למורד במלכות. וכתבו התוס' (ד"ה רבה) שאף שמורד במלכות א"צ לזנוג, מ"מ צריך לקבל עדות ולדעת אם הוא מורד במלכות, ואפשר לגמור את דינו בו ביום לחובה.

רב ותלמידו או אב ובנו בטהרות וטומאות מונים אותם כשניים שא"צ בהם מנין א"כ חולקים, אבל בדיני ממונות ונפשות ומכות וקידוש החודש ועיבור שנה אין מונים אותם אלא כאחד, ולא ישב בצידו שותק אלא יעמוד וילך לו, (ובאב ובן זה נ"מ לקידוש החודש ועיבור השנה, דלענין דין פשיטא. שהרי קרובים פסולים. תוד"ה אין), ואיננה תלמיד הצריך את רבו לגמריה למה ששמע מרבו, ולא לסבריה למצוא ראיות וליישב הטעמים. מונים אותם כשניים, אם משום גמריה הרי כל ישראל קיבלו ממשטה, ואין זו הכתמ ליבו דנימא דאי היה לומד מרב אחר היה אומר טעם אחר, ולתלמיד כזה יכול הרב לשנות ולדון עימו בדיני נפשות שמראה לו פנים לזכות ולחובה בתוך הדין, ונמנה עימו לזכות או לחובה, ומטין הדין על פי התלמיד כאחד מן הדיינים.

ל"ז: **דיני שור הנסקל-** י' הדינים שנתבארו שיש בהם חילוק בין דיני ממונות לנפשות (אע"פ שהדין שאין הכל כשרים לדון

דיני נפשות הוא בכלל מה שצריך כ"ג, דממזר פסול לדיני נפשות משום דבבי"ד של כ"ג נאמר "ונשאו אתהן" בדומים לך, מ"מ איכא עשרה, דבדיני נפשות פסול זקן ששכח צער גידול בנים ואינו רחמני, וכן סריס ומי שאין לו בנים, ולרבי יהודה אף אכזרי פסול, ובמסית שכרים דכתיב "לא תחמלו ולא תכסה עליו"), בכולם דין שור הנסקל כדיני ממונות, דכתיב "לא תטה משפט אביונך" אבל אתה מטה לרעה על פי אחד משפט שור הנסקל, ושאר הדינים לומדים מדין זה, שדינים שהם להצלת הנדון מסתבר שלא ללומדם לשור הנסקל, שעדיף לקיים "ועברת הרע" מאשר לחוס עליו, חוץ מבי"ד של כ"ג שצריך בשור הנסקל כדיני נפשות.

מי כשר לדיני ממונות ונפשות- הכל כשרים לדון דיני ממונות, ואפ"י גר וממזר (גר יכול לזון רק את חבירו, אבל ישראל פסול אא"כ יאמר מישראל, ודלא כרש"י שכתב שבדיני נפשות דן גר חבירו ובדיני ממונות כשר. וממזר יכול לדון אפילו כשר, ד"מקרב אחיך" קרינן ביה. תוד"ה חזא), וצורכיא. דממזר ראוי לבוא בקהל, וגר לא בא מטיפה כשרה אלא מזרע עכו"ם. ואין הכל כשרים לדון דיני נפשות, דכתיב "ונשאו אתהן" בדומים לך מיוחסים כמותך, דכשם שבי"ד מנוקים בצדק, כך מנוקים מכל מום פגם משפחה.

סדר ישיבת הסנהדרין

להלן יבואר סדר ישיבת דייני הסנהדרין, והמקור והטעם לזה, והיכן ישבו סופרי הדיינים וכמה הם היו ומה עשה כל אחד מהם, וצורת ישיבת הת"ח שיושבים לפני הסנהדרין, ומה היו עושים כאשר נחסר אחד מהדיינים.

ל"ח: **שררך אגן הסהר אל יחסר המזג-** הסנהדרין של ע"א או של כ"ג היו יושבים **כחצי גורן עגולה** כדי שכולם יראו זה את זה, ולא ישבו בעיגול שלם כדי שיוכלו העדים ובעלי הדין לדבר בפני כולם, שיהיו כולם רואים ומדקדקים בדברים, דכתיב "שררך אגן הסהר אל יחסר המזג", וסהר הוא עגול. והסנהדרין נקראת שררך לפי שיושבת בטיבורו של עולם, שביהמ"ק הוא באמצע העולם, ונקראת אגן לפי שהיא מגינה על כל העולם, ויאל יחסר המזג" היינו שאם הוצרך אחד לצאת לא יצא אא"כ נשארו כ"ג שמוזג הוא חלק אחד מים ושני חלקים יין, וז"ה שא' שלישי משבעים. והא דכתיב "בטנך ערמית חטיים" היינו שחלב נהנינו מהסנהדרין כמו שנהנים מחיטים, ו"סוגה בשושנים" היינו שאפ"י אם התורה היא כסוגה של שושנים לא יפרצו בה פרצות וא"צ גדר של אבנים כדי להפרישם מן העבירה, וכמו שמותר להתייחד עם נדה (ויחוד בעריות אסור מדאורייתא, דכתיב "כי יסירתך אחיך בן אמן", אבל לא אסרה תורה אלא כעין אמו שאינה עומדת להיתר, משא"כ נדה, אמנם אם לא בעל גם נדה אסורה ביחוד. ולא וישאן לבנוד והוא בבגדה אסור באשת איש אפילו בלא יחוד, משום איקרובי דעתא. תוד"ה התורה). ולריש לקיש כתיב "כפלה הרימון רקתך", שאפ"י ריקנים שבך מלאים מצוות כרימוון. ולרבי זירא כתיב "וירח את ריח בגדיו" אל תיקרי בגדיו אלא בוגדיו, והיה מקרב את הבריונים שהיו בשכנותו, ורבנן הקפידו עליו, וכשמת אמרו הבריונים מי יבקש עלינו רחמים, וחזרו בתשובה.

שני **סופרי הדיינים** עומדים לפניהם ושניהם כותבים דברי המזכים והמחייבים שאם יטעה אחד יוכיח כתבו של חבירו. ולרבי יהודה היו ג', אחד כותב דברי המזכים, והשני כותב דברי המחייבים, שגא מתוך הטהרה יקצרו, והשלישי כותב דברי המזכים והמחייבים, ואם יטעה אחד יוכיח כתבו של שלישי.

שלוש שורות של ת"ח יושבים לפניהם על הקרקע וגם הם יושבים בצורה עגולה, כל שורה היא של כ"ג, כדי שאם יהיה אחד יותר לרעה ויכול להוסיף עוד שנים שנים עד שבעים ואחד, ואין לעשות ב' שורות של כ"ד, לפי שכל שורה היא יותר מהדיינים, וכן אין לעשות שורות קטנות או ב' שורות של כ"ג ושורה אחת של שניים.

כל אחד מכיר את מקומו מפני שמושביים אותם כסדר גדולתם, שורה ראשונה גדולה משל שניה, ושניה גדולה משל שלישית, ובכל שורה ג"כ יושבים לפי סדר גדולתם, ואם הוצרכו לסמוך כגון שמת אחד הדיינים, סומכים מן הראשונה, ואחד מהשורה השניה עובר לראשונה, ולא מן הקהל, לפי שהגרוע שבשורות גדול מהגדול שבקהל, ואחד מהשורה השלישית עובר לשניה, ואחד מהקהל יושב בשלישית במקום הראוי לו בסוף השורה, וכל אחד מתקדם מקום אחד, ואף שלפני כן ישב בראש, כבר אמרוהו היו זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים.

ל"ט: **מה היו מאיימים על עידי נפשות** כדי שלא יעידו עדות שקר- היו אומרים להם שמא אתם יודעים את העדות מאומד או משמועה או עד מפני עד ואפי' מאדם נאמן.

המשך מה שהיו מאיימים על העדים, ושאר דיני המשנה, יבוא להלן עם דברי הגמרא.

מה נחשב עדות מאומד- אם ראו אחד רודף אחר חבירו לחורבה ומצוא חרב בידו ודמו מטפטף וההרוג מפרפר, חשיב עדות ואינם יכולים להעיד, ומעשה בשמעון בן שטח שראה כך, ואמר שאינו יכול להעיד אך היודע מחשבות יפרע מהרוצח,

ולא זזו משם עד שבא נחש והכישו, ואף שמיום שחרב ביהמ"ק (וה'ה לפני כן אם חטא בלי עדים והתראה, ונקט משחרב ביהמ"ק מפני שאז בטלו דיני נפשות, ומי שנה קודם החורבן שגלתה סנהדרין וישבה בנותן ולא דנו דיני נפשות, מ"מ לפי צורך השעה היו חוזרים ללשכת הגזית, אבל בשביל רציחה לא היו חוזרים, כיון דנפישו רוצחים. אי נמי נקט בית המקדש משום שבגדי כהונה היו מכפרים אם עשה תשובה. תוד"ה מיום) **אף ש****בטלו ד'** מיתות, מ"מ מקבל פורענות בידי שמים הדומה למיתה שהוא מחוייב בה מי שנתחייב סקילה או נופל מהגג או חיה דורסתו, ומי שנתחייב שריפה או נופל בדליקה או נחש מכישו והארס של הנחש שורפו, ומי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות או ליסטים באים עליו ודרך אלו להרוג בספיף, ומי שנתחייב חנק או טובע בנהר או מת בסרונוכי, צ"ל שאותו אדם מת ע"י נחש מפני שהיה בו עוד חטא שהיה חייב עבורו שריפה, ומי שנתחייב ב' מיתות ביי"ד יידון בחמורה ורוצח דינו בספיף שזה קל משריפה. וכתבו התוס' (שם) שמה שסבינינו שכמה כופרים בעיקר מתים כדרכם, זכות תולה להם, ומקבלים את שכר המצוות בעולם הזה.

עדות מאומד בדיני ממונות - אין ראיה ממתני' שבדיני ממונים יכולים להעיד מאומד, וא"כ כשיטת רבי אחא שאם גמל אוחר (מזדווג, דדרך להכות את אלו שביצדו, וי"מ נושף) בין הגמלים ונמצא גמל הרוג ביצדו בידוע שזה הרגו, שהרי היו מזכירים גם עד מפי עד, שזה פסול גם בדיני ממונות, אלא אע"פ שזה פסול גם בדיני ממונות היו מזכירים זאת בדיני נפשות כדי להרבות בדברים ולאיים, ובדיני ממונות לא איכפת לן לאיים עליהם כ"כ. ובתוס' (ד"ה כמאן) זנים האם למסקנה רב אחא סומך על אומד בדיני נפשות.

עד שאמר שהבעל חוב עצמו אמר לו שלא בפני התובע שהוא חייב, לא אמר כלום, עד שיאמר בפנינו הודה בפני התובע שהוא חייב לו.

היו מודיעים לעדים שיבדקום בדרישה וחקירה, ושאין מועילה מחילה ע"י ממוזן כמו בדיני ממונות, אלא דם כל הדורות הבאים תלוי בהם, כמו שנא' לקין **"קול דמי אחיך צועקים"**, (דבר אחר לפי שהיה דמו מושלך על העצים והאבנים, ועשה קין בהבל פציעות פציעות לפי שלא היה יודע מהיכן נשמה יוצאה, עד שהגיע לצווארו, ופתחה הארץ את פיה לקבל את דמו של הבל, ומאז לא פתחה את פיה לטובה אלא לרעה לבליעת עדת קרח, והא דכתיב "תבלעמו ארץ", טובת המצרים לא נחשבת טובה. תוד"ה לטובה.) ומ"מ אין להם להמנע מלהעיד, דכתיב **"אם לא יגיד ונשא עוונו"**, וכתיב **"אבודו רשעים רינה"**.

כתוב בתשובת הגאונים שאין בני ארץ ישראל אומרים קדושה אלא בשבת, דכתיב לגבי החיות "שש נכפים לאחד" וכל כנף אומר שירה אחת באחד מששת ימי החול, וכשמגיעה שבת אומרים החיות לקב"ה אין לנו עוד כנף. והקב"ה משיב להם שישאל אומרים ביום זה שירה, שנאמר "מכנף הארץ זמירות שמעונו". תוד"ה מכנף.

כפרה ע"י גלות-

י"א שגלות מכפרת מחצה, וי"א שמכפרת על חרב רעב ודבר, וי"א שמכפרת על הכל, דאחר שגלה יכניה כתיב ביה "ובני יכניה אסיר שאלתיאל בנו", אסיר שיעברתו אימו בבית האסורים, שאלתיאל שתלו א'ל שנתעברה אימו מעומד כיון שהמקום היה צר ולא היה אפשר לשכב שם, אע"פ שאין אשה מתעברת מיעומד, דבר אחר לפי שנחמיה הקב"ה על שבועתו שנסבבו שלא יזיח לו בן. וזרובבל הוא נחמיה בן חלקיה, ונקרא זרובבל לפי שנזרע בבבל.

ל'ת. צדקה עשה הקב"ה עם ישראל, שהקדים גלות צדקיהו בעוד שגלות יכניה קיימת היום חכמים בתורה ולימודה לבני גלות צדקיהו, שגלות יכניה "החרש והמסגר" החרש היינו שכשפותחים את פיהם בתורה הכל נעשים כחרשים, והמסגר היינו שכיון שסוגרים בהלכה שוב אין פותחים, והיו אלף. ולעולא הצדקה היא שהקדים את הגלות שתי שנים למנין "ונושנתם", ו"מרהרה" של הקב"ה הוא שמונה מאות וחמישים ושתים שנה, שהם גלו אחרי שמונה מאות וחמישים שנה מאז שיצאו ממצרים, שהבית הראשון נבנה ארבע מאות ושמונים שנה אחרי שנכנסו לארץ, והיה קיים ארבע מאות ועשר שנים, ואם היו מתעכבים עוד שנתיים היה מתקיים בהם "כי אבדו אבדון" ו"השמד תשמדון" דכתיב בהאי פרשתא.

אין משיח בן דוד בא עד שיכלה שלטונם של ראש גולה שבבבל ונשיא שבארץ ישראל.

נכנס יין יצא סוד, ואילו המיושב בדעתו למרות ששתה יין יש בו מדעת ע' זקנים. תוד"ה נכנס.

היו מודיעים לעדים שהאדם נברא יחידיו לפי שכל המאבד נפש אחת מישראל כאילו איבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא.

בריאת האדם

נתבאר במתני' שהיו מודיעים לעדים בדיני נפשות שהאדם נברא יחידיו מפני שכל אדם שקול כעולם מלא, וכי"ל. המשנה מביאה טעמים נוספים למה נברא אדם יחיד, והגמרא מבארת עוד דברים בענייני בריאת אדם הראשון, וכו' והלאה.

למה נברא האדם יחיד-י טעם אחד כנ"ל, וכדי שלא יאמר אדם לחבירו אבא גדול מאביןך, וכדי שלא יאמרו המינים הרבה רשויות בשמים. וכדי שלא יהיו הצדיקים אומרים אנו בני צדיק ואין אנו צריכים להתרחק מן העבירה כי לא נכשל בה, ושלא יאמרו הרשעים אנו בני רשע ואיננו צריכים לעשות תשובה כי זה לא יועיל, וכדי שלא יהיו המשפחות מתגרות זו בזו, וכדי שלא יגזלו ויחמסו יותר ע"י שיאמרו קרקע זו לבני אבינו הראשון היתה ולא לבני אביכם, דאם עכשיו שנברא יחידיו מתגרים וגוזלים וחומסים, אם נבראו שנים על אחת כמה וכמה.

אין אדם דומה לחבירו אע"פ שכולם טבעיים בחותמיו של אדם הראשון, לפיכך כל אחד חייב לומר בשבילי נברא העולם ולא אאבד עצמי מן העולם בשביל עבירה אחת. ולמה אינם דומים, כדי שלא יראה אדם זדירה או אשה נאה ויאמר שלי היא ולא יוכלו להכחישו כיון שאין הכר בנייהם. בג' דברים אדם שונה מחבירו- **בקול ומראה משום ערוה** שלא יתחלף לאשה בעלה, ביום מפני המראה ובלילה מפני הקול, ובדעת מפני הגזלנים והחמסנים שאם ידע מה בלב חבירו יחפש במחבואיו את ממונו.

האדם נברא ערוב שבת כדי שלא יאמרו המינים שהיה שותף לקב"ה במעשה בראשית, וכדי שאם תזווח דעתו עליו יאמרו לו יתוש קדמך במעשה בראשית, דבר אחר כדי שיכנס למצוה (-שבת) מיד, דבר אחר כדי שהכל יהיה מוכן כבר בשבילו ויאכל מאשר יחפוץ, מושל למלך וכו', שנא' "חכמות בנתה ביתה וכו' ".

אדם הראשון **הוצבר עפרו מכל העולם**, גופו מבבל שהיא עמיקה ונראה שמשם נלקח עפרו ולכן נעשית עמיקה, ראשו מארץ ישראל שהיא גבוהה וחשובה משאר הארצות, אבריו -ידיו ורגליו מכל שאר הארצות, ועגבותיו מאקרא דאגמא שזה בבבל וזה מקום עמוק מאד.

ל"ח: סדר בריאת האדם וחטאו- בשעה ראשונה הוצבר עפרו, בשניה נעשה גולם, בשלישית נמתחו אבריו, ברביעית נזרקה בו נשמה, בחמישית עמד על רגליו, בשישית קרא שמות למלאכים, בשביעית נזדווגה לו חוה, בשמינית עלו שנים למיטה וירדו ארבעה, ובתשיעית נצטוו שלא לאכול מעץ הדעת, בעשירית חטא, ביי"א נדון, ביי"ב נטרד.

תשובת המלאכים על בריאת האדם- כת אחת של מלאכים אמרה לקב"ה "מה אנוש כי תזכרנו" וגו', והושיט הקב"ה אצבעו הקטנה ושרפם, וכן היה בכת השניה, והשלישיים אמרו ראשונים מה הועילו, כל העולם כולו שלך, כל מה שאתה רוצה לעשות בעולמך עשה. וכשהגיע דור המבול והפלגה טענו המלאכים שיפה ענו הראשונים, אמר הקב"ה "ועד זקנה אני הוא, ועד שיבה אני אסבול".

אדם הראשון היה אורכו מסוף העולם ועד סופו, וי"א שהיה עד הרקיע, וזו אותה מידה, וכשחטא הניח הקב"ה ידיו עליו ומיעטו, שנאמר "אחור וקדם צרתני (-שני פרצופים) ותשת עלי כפף".

אדם הראשון דיבר בלשון ארמי.

הראהו הקב"ה דור דור ודושייו וחכמיו, כיון שהגיע לדורו של ר"ע שמח בתורתו ונתעצב במיתתו ואמר "לי מה יקרו ריעך א'ל".

אדם הראשון י"א שהיה מין- נוטה לעבודת כוכבים, וי"א שהיה מושך בערלתו, וי"א שהיה כופר בעיקר.

אין חיה שולטת באדם אא"כ הוא נדמה לה כבהמה.

היו שקדו (-מהיר הרוי) ללמוד תורה.

תשובות לטוענים על התורה

דע מה שתשיב לאפיקורס של עכו"ם הבא להביא ראיה מן התורה לדברי מינות, אבל של ישראל כ"ש דפקר טפי שהרי הכיר וכפר, והוא מדקדק בטעותותיו, ולא תוכל להשיבו דבר שיתקבל על דעתו. ורק מי שיודע להשיב למינים כרב אידיית ישיב, ואם לא לא ישיב. (רב עידיית ענה שמה שכתבו 'ואל משה אמר עלה אל ד' ", זה נאמר ע"י מטטרון ששמו כשם רבו, ואסור לעבוד לו דכתיב "אל תמירני בו", ואין לו כח למחול עוונות, ואפי' למוציא ומביא לא קיבלוהו ישראל).

כל מקום שפקרו המינים ומביאים ראיה מן התורה להפקירם **תשובתם בצידם**, כתיב "נעשה אדם", ומאיזך "ויברא אלקים", וכו', וכל המוקמוות שכתבו על מעשי הקב"ה בלשון רבים זה משום שאין הקב"ה עושה דבר אא"כ נמלך בפמליא של מעלה, והא דכתיב "עד די כרסוון רמיו" שנתישבו הכסאות, היינו אחד לדין ואחד לצדקה, ור"ע סבר מתחילה שאחד לקב"ה ואחד לדוד, וחזר בו, ואמר לו ראב"ע מה לך אצל דברי הגדה, כלך

אצל נגעים ואהלות, אלא אחד לכסא לישב עליו, ואחד לשרפרף להדום רגליו.

הא דכתיב "וד' המטיר וכו' מאת ד' ", כך הוא דרך הכתוב, וכמו שאמר למך לנשיו "נשי למך האיזנה אמרת".

ר"מ היה דורש שלישי בשמועות שלישי באגדות ושלישי במשלים. והיו לו ג' מאות משלי שועלים, ואנו אין לנו אלא ג', "אבות אכלו בוסר ושיניו בנים תקהינה", משל הוא שרימה השועל את הזאב להכנס לחצר היהודים ערוב שבת ולהכין עמהם צרכי סעודה ויאכל עמהם בשבת, וכשבא להכנס באו להכותו במקלות, בא להרוג את השועל, אמר לו השועל לא הלקוך אלא בשביל אביך שפעם אחת התחיל לסייען בסעודה ואכל את כל נתח טוב, אמר לו ובשביל אבא אני לוקה, אמר לו הן "האבות יאכלו בוסר" וגו', אבל בא עמי וראיך מקום לאכול ולשבוע, בא לו על הבאר ונל פתו מוטל עץ והחבל מושכב עליו, ובשני ראשי החבל שני דליים קשורים, וכנס השועל בדלי העליון והכביד וירד למטה דולי התחתון עלה, אמר לו הזאב: למה אתה נכנס לשם אמר לו: יש כאן בשר וגבינה לאכול ולשבוע, והראה לו דמות הלבנה במים כמין גבינה געולה, אמר לו אני היאך ארד, אמר לו הכנס אתה בדלי העליון, נכנס והכביד וירד, ודלי שהשועל עליו עלה, אמר לו היאך אני עולה אמר לו "צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו" לא כך כתיב "מאזני צדק אבני צדק".

ל"ט. הקב"ה נטל מהאדם צלע, והביא לו במקומה שפחה לשמשו, והפיל עליו תרדמה, דאל"כ היתה נמאסת בעיניו מפני שראה בחיתוכה קודם גמר תיקונו.

דברי רבן גמליאל לכופרים- כופר שאמר שיודע מה הקב"ה עושה, שאל אותו ר"ג היכן בנו. כופר שאמר שיכול למנות את הכוכבים, שאל אותו שיאמר לו כשהקדירה מסתובבת כמה תבושים יש בה, שהרי גם הרקיע מסתובב, וי"א שהראה לו שאפי' כמה שיניים יש בפיו הוא צריך למנות. כופר שטען שמי שברא הרים לא יצר רוח, דכתיב "יוצר הרים ובורא רוח", אמר לו א"כ גם באדם כתיב ויצר ויברא, ואם מי שנטע אוזן לא יצר עין דכתיב "הנוטע אוזן הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט", א"כ איך בשעת מיתה כולם מתפייסים להמיתו. (ואמימר אמר למכשף שאם מחציו ולמעלה בראו שד וחציו ולמטה הקב"ה, איך מניח אהורומיז (-הקב"ה. ור"ת "תוד"ה הורומיז) גורס הורומיז, כמו איפרא הורומיז, שזה לשון חן נאמת המקום) להורומיז (-שד. ור"ת (שם) גורס הורמיון, כמו הורמין בר לילתא) שיעברו דרכו המים, שכל מה שהאדם מכניס דרך פיו הוא מוציא דרך הנקבים התחתונים). כופר שטען איך יתכן שבכל עשרה שורה שכינה, אמר לו שאם השמש שהיא אחד מאלף אלפי רבוא שמשים לפני הקב"ה היא זורחת על כל העולם, כי"ש השכינה.

רבי תנחום אמר לקיסר שאם רצונו שכולם יהיו לעם אחד, שימולו, ואמר הקיסר שניצחו וכל מי שניצח את המלך צריכים לזורקו לביבר (-מקום חיות רעות של המלכות), וזרקוהו ולא אכלוהו, וטען מין שהחיות לא רעבות, וזרקו את המין ואכלוהו החיות.

הקב"ה אמר לישראל שיוזעו שש שנים וישמיטו בשביעית, ועי"כ ידעו שהארץ שלו, והם לא עשו כך אלא חטאו ולכן גלו, וכיון שהקב"ה הוא רחמן מלא רחמים ייסר את הגדולים, (והיינו יחזקאל שאמר לו הקב"ה לשכב על צידו השמאלי, ואח"כ אמר לו לשכב על צידו הימני), ולא הרג את כולם או את חציים.

מין אחד טען שהקב"ה כהן דכתיב "ויקחו לי תרומה", וא"כ איך טבל אחרי שקבר את משה, והא כתיב "מי מדד בשעלו מים", (ולא היה קשה לו איך נטמא, שהרי ישראל נקראו בנים למקום. תוד"ה במאי). וענה לו רבי אבהו שטבל באש שזו עיקר הטבילה, דכתיב "וכל אשר לא יבוא באש תעבירו במים".

אע"ג דכתיב "כל הגויים כאין נגדו", אין ישראל בכלל, שהרי דידכם (-בלעם שהיה נכרי) אמר "ובגויים לא יתחשב" שכל מקום שהאחוז שם גויים, אין ישראל בכלל.

ל"ט: הקב"ה זן טובים ורעים, אבל אינו מגן מן הפורענות ומשלם שכר אלא לטובים, כבעל פרס שמשקה את כולו כיון שזה במעשה אחד, אבל עודר רק סביב העצים הטובים, כך הקב"ה זן את כל העולם בדיבור אחד, אבל כשבא להגין מן הפורענות ולשלם שכר אינו אלא לקויו.

אחאב

באבדו רשעים רינה- היינו אחאב שהיה העולם מצפה מתי תבוא הרינה ע"י איבודו של אחאב, וכשנהרג עברה והזכרה הרינה בפי הכל, ואף שאין הקב"ה שמח במפלתם של רשעים, וכמו שמצינו שכשטבעו המצרים בים אמר הקב"ה מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה, מ"מ הקב"ה משיש אחרים במפלת הרשעים.

והזונות רחצו -לאחר מיתת אחאב, י"א לקיים נבואת מיכיהו ואליהו, וי"א שעשתה איזבל צורת ב' זונות במרכבתו כדי שיתחמם.

ואיש משך בקשת לפי תומו - י"א בתמימות, וי"א להשלים נבואות מיכיו ואלהיו.

אחאב אמר ל**עובדיהו** שאוליו הבית לא מבורך בגלל שאינו ירא ד', שהרי בית לבן נתברך בגלל יעקב ובית המצרי נתברך בגלל יוסף, יצאה בת קול ואמרה "ועובדיהו היה ירא את ד' מאד", (ובאברהם לא כתיב מאד), אלא שביתו של אחאב אינו מזומן לברכה. וזכה עובדיהו לנביאות אע"פ שהיה גר ואין השכינה שורה אלא על הימוחסים בשישראל, לפי שהחביא מאה נביאים, חמישים בכל מערה, כדי שאם ימצאו אחת תישאר השניה לפליטה, או משום שלא היה מקום במערה ליותר מחמישים.

חזון עובדיהו וכו' לאדום - שיבוא עובדיהו שדר בין ב' רשעים ולא למד ממעשיהם, וינבא על עשיו הרשע שהיה דר בין שני צדיקים ולא למד ממעשיהם, וי"א שעובדיהו היה גר אדומי, הוא יתנבא על אדום, וכן דוד שיצא מרות הכה את מואב.

ויקח את בנו הבכור אשר ימלוך תחתיו ויעלהו עולה על החומה - נחלקו רב ושמואל אם זה היה לשם שמים או לשם ע"ז, ואף אם זה לשם ע"ז היה "קצף גדול על ישראל" לפי שלא עשו כמשפטי הגוים המתוקנים, אלא כמקולקלים, ובאותה שעה ירדו רשעיהן של ישראל למדרגה התחתונה.

נאמר באבישג "והנערה יפה **עַד** מאד", שלא הגיעה לחצי יופי של שרה שכתוב בה "כי יפה היא מאד".

היו בודקין

לאחר שנתבאר בפרק קמא (ב. – י"ח.) מהו מספר הדיינים הנצרך לכל ענין, ונתבאר בפרק שני דיני עדות ודין כהן גדול ובמלך (ועוד מדיני כהן גדול המלך), ובפרק שלשי נתבאר מי כשר לדון או להעיד, ובפרק רביעי נתבאר הרבה דינים השייכים לבית דין שיש בהם חילוק בין דיני ממונות לדיני נפשות, וכן נתבאר כיצד היו מאיימים על עידי נפשות שיעידו אמת, עוברת הגמרא לבאר כיצד היו חוקרים את העדים, וכיצד היו מכריעים את הדין.

חקירות

מ' מספר החקירות-

לת"ק היו בודקים את העדים לאחר שאיימו עליהם בשבע חקירות, באיזה שבוע [-שמיטה] של יובל, באיזה שנה של שבוע, באיזה חודש, בכמה בחודש, באיזה יום של שבת (ואע"פ שכבר אמרו באזה יום בחודש, שואלים אותם באיזה יום, שמא יש עדים להזימן וע"י הזכרת היום בשבוע יזכרו להזימם), באיזה שעה של יום (שמא אין עדים להזימם על כל היום אלא רק על אותה שעה), ובאיזה מקום שלולא שאלה זו לא היה שייך הזמה כלל.

והמקור הוא מדכת'ב לגבי עיר הנדחת "**וּדְרַשְׁתָּ וַתְּקַרְתָּ** (מ-שמעו יפה יפה) **וּשְׂאֵלַת הַיֵּטֵב**" (ושאלת לא משמע חקירה עד כתבה היטב בהדיא), וכת'יב ביחיד העובד ע"ז "**וּדְרַשְׁתָּ הַיֵּטֵב**" הרי כאן שנים (ד"ודרשת" משמע חקירה גם אם לא כתוב היטב), וכת'יב לגבי עדים זוממין "**וּדְרַשְׁוּ הַשׁוֹפְטִים הַיֵּטֵב**", וכיון שכולם כתובים בהדי הדדי שהם שווים לענין שצריך דרישה וחקירה, לומדים אחד מהשני, וכאילו נכתבו יחד.

ואף דשאני עיר הנידחת שממונם אבד, וד"ה העובד, דגם שעי עבודה זרה שעונשה סקילה, ושאינו עדים זוממים עם"צ התראה דכתיב "כאשר זמם" והוא זמם להורגו בלי התראה, וא"כ בכל אחד מהם י"ל שלא נאמרו בו אלא החקירות הכתובים בו, מפני החומרא שיש בו, מ"מ לפינן בגזירה שוה "היטב היטב" לתת בזה את האמור בזה, וגזירה שוה זו היא מופנית משני צדדים וגזירה שוה מופנית אין משיבין עליה, דהוה מצי למיכתב בעבודה זרה "ודרשו וחקרו", ובעיר הנידחת "דרוש ודרוש" או "חקור וחקור", (לאו דווקא, דגם בזה הוול להו ד', אלא מדלא כתיב דרוש דרוש או תדרוש תדרוש. תוד"ה מדהוה). ולומדים נחנקים בכת'י ב**מונסקלים** (ע-ע"ז) ונהרגים אבד - (עדים זוממין שהעידו על פריחה, דכתיב בהאי פרשה "נפש בנפש", והתוס' (ד"ה סכן) מקשים על פירוש זה ו"נפש בנפש" שייך על כל סוגי המיתות שזוממו לחייב, ועוד דילפינן מזה שאין נהרגים עד שיגמר הדין), ואף אי מיירי בכל עדים זוממין, כיון שיש מהם כספיף היה אפ"ל שדווקא בהם לא החמירה התורה להמיתם ללא חקירת המזימים), ונשרפים אליבא דרבנן שסקילה חמורה לומדים מונסקלים, ואלביא דר"ש ששריפה חמורה צ"ל "**אמת נכון**" שכתוב בע"ז ובעיר הנידחת, ומשמע דרישה וחקירה הרי כאן י"א לשונות חקירה, ז' לז' חקירות, ג' לגזירה שוה, ואחד לאתווי נשרפים, ואלביא דרבנן צ"ל דמילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב ליה קרא.

רבי אבהו מקשה דדילמא הפסוק בא לרבות ח' חקירות, והיינו באיזה בכמה בשעה, וכן איתא בברייתא שהיו בודקים בשמונה חקירות. והגמ' אומרת שזה קשה למ"ד שאין אדם טועה כלל, או למ"ד שאדם טועה במשהו, אבל אם אדם טועה חצי שעה או יותר אין תועלת בחקירה זו. או שכוונת רבי אבהו שישאלו

באיזה יובל (ולרב יהודה אחרי שאמר באיזה שבוע א"צ לשאול באיזה יובל דאין עדים ממתניים עם העדות מיובל לחבירו), וא"צ לשאול בכמה ביובל, כיון שזה כלול בשאלת איזה שבוע.

לרבי יוסי שואלים רק באיזה יום באיזה שעה ובאיזה מקום. וטען רבי יוסי שמי שבא ואמר אמש הרגו וכי שואלים אותו באיזה שבוע שנה חודש ובכמה בחודש, ולרבנן אף שיודעים שואלים כרשב"א דס"ל (ל"ב.) שיש להטריח את העידם, שהרי מי שבא ואמר עכשיו הרגו יודעים גם באיזה יום באיזה שעה באיזה מקום, ולרבי יוסי מקרה זה אינו מצוי ברוב העדויות.

שואלים את העדים אם הם מכירים אותו -את ההרוג, שמא נכרי היה, (וח לא חקירה אלא בדיקה, והבדיקות הם שמא לא יאמר אחד כדברי חבירו, והוא והם פטורים), ואם התרו בו. ובעובד ע"ז שואלים את מי עבד ובאיזה צורה. ובברייתא איתא שהיו שואלים גם אם הרג נכרי או ישראל, ואם קיבל עליו התראה לומר יודע אני שכך אני מזהיר שלא לעשות, ואם התירו עצמו למיתה שהתרו בו שלא עיבור כדי שלא יתחייב מיתה פלונית ואמר על מנת כך אני עושה, (דאי לאו הכי אינו נהרג דכתיב "וימת המת" עד שיתיר עצמו למיתה דמשמע שכבר הוא כמת קודם שבא לב"ד, שחייב עצמו מיתה בפיו), ואם הרג תוך כדי ד'יבור מההתראה, דאם שהה איכא למימר שכבר שכת.

מ"א. מנין להתראה מן התורה - דכתיב "**וַרְאֵה** את ערותה" עד שיראוהו טעמו של דבר שהיא ערוה לו, ואם אינו ענין לזכרת שזה דין שמים ולא בעי התראה דכלפי שמיא גליא אם הוא שוגג או מזיד, נתנה ענין להתראת מללקות דשייך בבא על אחותו. (ומגזירה שוה רשע רשע ליכא למילף, דבעדים זוממין כתיב, ועידם זוממין א"צ התראה. תוד"ה תניהו. והקשו התוס' (ד"ה ואי) מנלן שצריך התראה בעיר הנידחת, שמהני לא אתיא סכן ממונם פלט, ולעיל משמע שצריך בזה התראה. עוד הקשו התוס' (ד"ה אבל) דמבואר כאן שא"א ללמוד חייבי מיתות מזהדי, וא"כ מנלן שנסקלים ונשרפים פטורים מן התשלומין, ד"לא יהיה אסון" כתיב גבי רוצח). וחייבי סיני' לומדים מ"וכי יודי", שהתרו בו ועדיין הוא מזיד דאי לאו הכי מנא דעינין, אי נמי מדכת'ב וכי יזיד ולא ואם יזיד משמע שמתמיד הוא בזדונו, וזה עיקר. וחייבי סקילה לומדים מ"המונצאים אותו ממושש" ולא כתיב שקישש, שהתרו בו ועדיין הוא ממושש, ונשרפים לומדים מ"על דבר אשר עינה" על עסקי דיבור - התראה, ולרבנן שסקילה חמורה, מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא. וכתבו התוס' (ד"ה מניין) שהילפותא היא לחבר, למ"ד חבר צריך התראה, דבאינו חבר בעינן התראה להבחין בין שוגג למזיד, אי נמי הלימוד הוא מנין דבענין המית בתוך כדי דיבור.

עידי נערה מאורסה שזינתה אינם נהרגים, שיכולים לומר **לאוסרה על בעלה באנו** ולא להורגה, וממילא גם היא אינה נהרגת דהוי עדות שא"א להזימה, ואיירי באשה חבירה ואליבא דרבי יוסי ברבי יהודה דס"ל שחבר א"צ התראה, ורבי יוסי לא סובר שצריך להתיר עצמו למיתה, אי נמי חבירה כאילו התירה עצמה למיתה. תוד"ה באשה. ואם התרו אין יכולים לומר שבאו לאוסרה על בעלה. וה"ה בבשווא, וקמ"ל שאף בארוסה שאינה יושבת תחתיו וי"ל דלא אסקו אדעתיהו לאוסרה עליו. יכולים לומר שבאו לאוסרה על בעלה. ואם חזרה וזינתה עם אותו בועל, או שזינתה מקרובה שהיא אסורה עליהם משום ערה (ואין יכולים לומר שבאו לפוסלו לעדות, דאי"כ היו מעידים פלוני בא על נערה המאורסה. תוד"ה אי), נהרגים, דבזה אין יכולים לומר לאוסרה על בעלה באנו, אבל אם זינתה עם אחר יכולים לומר שבאו לאוסרה על הבעל השני, אף י"ל דמיירי שאינם יודעים מיהו הבעל. תוד"ה לאוסרה.

כל המרבה בבדיקות הרי זה משובח.

הכחשה בין העדים-

אם מכחישים זה את זה אפי' בבדיקות עדותם בטילה והוא והם פטורים מיד, וכגון שעד אחד אומר שהרגו בסייף והשני אומר שהרגו באריון, אבל אם עד אחד אומר כליו לבנים והשני אומר כליו שחורים אין חטיב הכחשה, דלא שייך הכחשה אלא בבדיקות בגופה של עדות, ואם הוכחשה בצבע הסודר שהרגו בו או בצבע הסנדל שבעט בו והרגו, הוי הכחשה.

בן זכאי בדק בעוקצי תאנים כשהעידו שהרציחה היתה תחת תאנה שאל אם עוקציה דקים או גסים, וס"ל שאם הוכחשו בצבע התאנים או אם עוקציה גסים או דקים הוי הכחשה, דלבן זכאי בדיקות כחקירות, (ואם עקץ תאנה בשבת, או שהרגו ביחור של תאנה הוי הכחשה גם לרבנן). ובן זכאי היינו רבן יוחנן בן זכאי, שאמר זאת בשעה שהיה תלמיד (ששנותיו מאה ועשרים, מ' שנה עסק בפרקמטיא, מ' שנה למד, ומ' שנה לימד, וכבר מ' שנה לפני החורבן גלתה הסנהדרין וישבה בחנות ולא דנו דיני נפשות, דבדיני נפשות כתיב "וקמת ועלית אל המקום" מלמד שהמקום גורם, (אבל דיני קנסות דנו), והוא חי אחר החורבן כדתנן משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי ואח"כ בשנים שלימד לא דנו דיני נפשות), וכיון שטעמו היה נראה שנו זאת במתני' בשמו דמעיקרא, ובברייתא שנו בשמו דהשתא, ובמקום אחד נקרא רבן יוחנן בן זכאי על שם סופו.

מ"א: מה בין חקירות לבדיקות - בבדיקות אפילו שניהם אומרים אין אנו יודעים עדותן קיימת, אבל בחקירות אם אחד אומר איני יודע עדותן בטילה, משום דבחקירות אם אינו יודע הוי עדות שא"א להזימה באותה חקירה, ובתורה כתוב שיש שבע חקירות שכולם צריכים לבוא לידי הזמה, דהזמה כתיב בהו, וממילא בטלה כל העדות אפילו אם יש כאן מאה עדים. דאין עדים נעשים זוממים עד שיוזמו כולם, (משא"כ בדיקות שאין ההזמה תלויה בהם, דמה שייך עימנו הייתם לגבי בדיקות, אף שגם בדיקות דאורייתא), ואם הוא אחד מתוך שלש, לר"ע שמקיש שלשה לשניים שאינם נעשים זוממים עד שיוזמו כולם עדותן בטלה, שא"א להזימם, ולחולקים על ר"ע עדותן קיימת ע"י השניים האחרים שיודעים. לשיטת התוס' (ד"ה כמאן) כוננת הגמרא שרל"ע אם שנים יודעים ואחד אינו יודע הרי זה כנמצא אחד קרוב או פסול.

הכחש בתאריך בחודש - אם עד אחד אומר שזה היה בב' בחודש, והשני אומר בב', עדותן קיימת, לפי שהשני לא יודע שעיברו את החודש, ואין להקשות היכי קטלינן מספק, דשמוהו הוא יודע, שכיון ששניהם כיוונו לאותו יום בהכרח שאינו יודע מהעיבור, ומ"מ מדייקים מזה דאזלינן בתר רובא, דרובא דאינשי טעו בעיבורא דירחא, דאי לאו הכי חשיב חזור ומגיד במה שאומר אח"כ את היום. (תוד"ה שזה). ואמר רבא שאם עבר רובו של חודש עדותן בטילה דכבר שמע על עיבורו של חודש, והגמרא אומרת שאין ראייה לדבריו ממה שאם אחד אומר בג' והשני בה' עדותן בטילה, ד"יל שאין הטעם משום שעבר רובו של חודש, אלא משום שאין לומר שאינו יודע בתרי שיפורא - שני עיבורים, ונקרא שיפורא על שם שהיו תוקעים בשופר ביום תחילת החודש בין מלא בין חסר.

ברכת החודש

מ"ב. עד מתי מברכים את החודש אם לא ביוך קודם, עד שתתמלא פגימתה, אבל אח"כ אינו חידוש ולא שייך לומר מחדש חודשים. "א' ז' ימים כדי חצי עיגול, (ואח"כ אין מברכים הטוב והמטיב על מה שמוספת להאיר לעולם, כיון דהיינו אורחיה, ואין כאן סימן של הטבה, דלכן לא מברכים גם דיין האמת), וי"א ששה עשר יום שהייה עיגול שלם.

כל המברך על החודש בזמנו כאילו מקבל פני שכינה, ואלמלא לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים בכל חודש וחודש ולא זכו למצוה אחרת ד"ים, הלכך מפני כבוד שכינה צריך לאומרה מעומד, ומרימור ומר זוטרא הוי מכתפי ומברכי.

נוסח הברכה - י"א שמברך ברוך מחדש חדשים, וי"א ברוך אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם, חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם להתנהג בחילוף תקופותיהם, ששים ושמוחים לעשות רצון קונם, פועלי אמות שפעולתם אמת ואינם משנים מתפקידם, (וי"ג פועל אמת, והיינו הקב"ה, שבאמת ובדין מיעט את הלבנה. תוד"ה פועלי), וללבנה אמר הקב"ה שתתחדש בכל חודש, עטרת תפארת היא ז' לעמוסי בטן שהן עתידים להתחדש כמותה בגלותם ולפאר ליוצרם על שם כבוד מלכותו, ברוך אתה ד' מחדש חדשים.

במי אתה מוצא מלחמתה של תורה, במי שיש בידו חבילות של משנה, שהוא יכול לעמוד על בוריה ועיקרה, שיכול ללמוד טעם או תשובה ממשנה אחרת, ולא כאדם המפולפל ומוחדד ובעל סברא שלא למד משניות וברייתות הרבה.

הכחשה בשעות-

אחד אומר קודם הנץ ואחד אומר אחרי הנץ או בתוך הנץ עדותן בטילה, דאין לטעות בזה, ואין לומר שראא זהרורי וחשב שזה הנץ.

עד אחד אומר בב' שעות והשני אומר בג' עדותן קיימת דטעי אינשי בהכי, (ואף שתחילת שעה שניה היא קודם הנץ, שהנץ הוא שעה ומוחצה אחרי עלות השחר, מ"מ הם לא דקדקו אלא בשעות, ובני אדם סבורים שהשעה השנייה מתחילה אחרי הנץ. תוד"ה אחד אומר בשתי שעות). ואם אחד אומר בג' והשני אומר בה', לת"ק עדותן בטילה, (ולרבא שאדם טובה בשתי שעות חסר ששעה, אין בודקים אולי הראשון כוונתו לסוף ג' והשני לתחילת ה', דאין בודקים עדותם כדי לקיימה אלא כדי לבטלה. ואין אומרים שהמעשה היה בשעה רביעית, דאין תלתות טעות בשניהם. תוד"ה אחד). ולרבי יהודה עדותן קיימת דגם בזה אנשים טועים, אמנם אם אחד אומר בה' והשני אומר בז', עדותן בטילה גם לרבי יהודה, לפי שבה' החמה במזרח, ובז' במערב. וכתבו התוס' (מ. ד"ה שבחמש) שאף שלגבי חמץ אומרים שיש אנשים שטיעו בין תחילת שם לשבע מפני שהחמה בין קרנא, הכא אין אומרים שהמעשה היה באמצע שש ואחד טעה לסוף חמש והשני לתחילת שבע, דעדות מסורה לרזיזים, וחמץ מסור לכל אחד.

לימוד הזכות והחובה, ופסק הדין ע"פ הרוב-

אחרי בדיקת העד הראשון היו מכניסים את העד השני, אם נמצאו דבריהם מכוונים ונמצא שצריכים לישא וליתן דבדה, פותחים בזכות -לומר לנדון שאם לא הרגת אל תפחד.

העדים אינם יכולים ללמד זכות וכ"ש חובה, דמחזי כנוגע בעדות, והתלמידים אינם יכולים ללמד חובה, אבל תלמיד שבא ללמד

זכות מעלים אותו ומושיבים אותו ביניהם, ולא היו מורידים אותו משם כל היום שלא יתבייש, ואם נמצא שיש ממש בדבריו שזומעים לו, ומשאירים אותו שם לעולם, ואפי' הנדון עצמו יכול ללמד על עצמו זכות, ובלבד שיש בדבריו ממש.

אם מצאו לו זכות פטרוהו, ואם לאו ממתנינים למחר מפני שצריך להלך את הדין, ובים הראשון אחרי ההתפזרו הדיינים מזדווגים זוגות זוגות בבתיהם או בשוק, וממטעים ממאכל, ולא שותים יין כל היום (בדיני נפשות, אבל בדיני ממונות לא, והא דאיתא שהשותה רביעית לא יורה, היינו הוראה של איסור והתר. תוד"ה העוסקים), ונושאים ונותנים כל הלילה איש איש לעצמו.

למחרת משכימים ובאים לבי"ד, וכל אחד אומר אם הוא עומד בדעתו, ה-מלמד חובה יכול לחזור וללמד זכות, אבל המלמד זכות אינו יכול לחזור וללמד חובה, ושני סופרי הדיינים מזכירים למי שטעה מה הוא אמר אתמול.

אם מצאו זכות פטרוהו, ואם לאו עומדים למנין, אם י"ב מזכים וי"א מחייבים זכאי, אבל אם י"א מזכים וי"ב מחייבים שאין פוסקים לרעה ע"י יתרון של דיין אחד, או שאחד אומר אני יודע ואפי' כ"ב מחייבים, שהאומר אני יודע כמאן דליתא ואין כאן אלא כ"ב דיינים, מוסיפים שניים שניים עד ע"א דיינים – אם אחד אומר חובה והשני זכות, ואז אם ל"ו מזכים ול"ה מחייבים זכאי, ואם ל"ו מחייבים ול"ה מזכים, דנים אלו כנגד אלו עד שיראה אחד מהמחייבים דברי המזכים או שיראה אחד המזכים דברי המחייבים, דבשעת גמר דין אף המלמד זכות יכול ללמד חובה. ואם לא שינו דעתם פוטרים אותו, ואין פוטרים אותו מיד אע"פ שאין לנו לחזר אחר חובה, כדי שלא יצאו מבי"ד מעורבבים במחלוקת ואין יכולים לגמור את הדין.

לרבי יוסי אין מוסיפין על בי"ד של כ"ג כמו על בי"ד של ע"א, אלא פוטרים אותו.

נזדקן הדין – גדול שבדיינים אומר נזדקן הדין, י"מ דהיינו קש דינא שדין זה עמוק וקשה וצריך להתמין בו, ואומרים כך בדיני נפשות ולא בדיני ממונות, מפני שבדיני נפשות צריך לעיין יותר, והגדול אומר משום שאינו דומה מתבייש מעצמו ממתבייש מאחרים, וי"מ דהיינו חכם דינא שהעמידוהו על בוריו ואי'צ להפך ולדקדק בו, ואומרים כך בדיני ממונות, אבל לא בדיני נפשות שהרי אף אחר גמר דין אם ימצאו לו זכות מחזירים, והגדול אומר זאת אע"ג דכתיב "הללך זר ולא פיך", דשאני מילתא דבי"ד דרמיא אגדול.

נגמר הדין

לאחר שנתבארו בפרקים הקודמים כיצד דנים דין תורה, בכמה דיינים, מי כשר לדין, כיצד חוקרים את העדים, וכיצד מכריעים את הדין, עוברת הגמרא לבאר בפרקים הבאים כיצד היו מוציאים לפועל את הכרעת הדין כאשר הנדון התחייב סקילה או שריפה או הרג או חנק, וכן יבואר מי חייב כל מייתה נמיתות אלו. ובפרק זה יבואר סדר הסקילה (שזה המייתה החמורה ביותר. רש"י^[*]) ותלית הנסקלים וקבורתם.

יציאה לסקילה

מ"ב: אחרי גמר הדין לחובה היו מוציאים אותו לסקולו.

חוץ לג' מחנות וחוץ לבי"ד-

אם בי"ד היה ג"כ חוץ לג' מחנות, (בירושלים היינו חוץ לעזרה שהוא מחנה שכינה, וחוץ להר הבית שהוא מחנה לוי, וחוץ לעיר שהיא מחנה ישראל, ובלל עיר צריך שיהיה מחוץ לעיר כמו בירושלים. רש"י. והתוס' ד"ה בית) מוסיפים שהטעם משום שכל העיירות המוקפות חומה יש להם דין מחנה ישראל), צריך שבית הסקילה יהיה גם חוץ לבי"ד רחוק מבי"ד קצת. דכתיב "הוצא את המקלל", כדי שלא יראה שבי"ד הם רוצחים והבי"ד הוא מקום איבוד נפשות, וכמו שמצינו שבי"ד שהורגת פעם בז' שנים נלקח, ובי"ד הוא מקום אירוב קטלנית, וכן כדי שיהיה זמן שיוכלו להצילו וללמד עליו זכות.

והא דבעינן חוץ לג' מחנות, בברייתא לייף מדכתיב "הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה", וילפינן מפרים הנשרפים (פר העלם דבר של ציבור ופר כהן ששיח שאינם באילים אלא נשרפים), דהיינו חוץ לג' מחנות, דכתיב בפר העדה "ושרף אותו כאשר שרף את הפר הראשון", הרי חוץ למחנה אחד, וכתיב "הוציאי את כל הפר אל מחוץ למחנה" ליתן לו מחנה שניה, וכתיב "אל מחוץ למחנה" בדשן, וזה מיותר דהא כתיב בפר כהן משיח "אל שפך הדשן ישרף", וכתוב שם שזה מחוץ למחנה, ליתן לו מחנה שלישית, שהרי כולם נעשים במקום אחד. ומקלל דומה לפרים הנשרפים שכן הוצא, אל מחוץ למחנה, (ב-מקלל ופרים נאמר הוצאה וצַל מחוץ למחנה, ובשחוטי חוץ לא נאמר הוצאה ולא נאמר אל), ומכשיר ומכפר (במקלל ופרים מחוץ למחנה זה הכשר ממונותם וזה מכפר, ובשחוטי חוץ בעירה), ולדין ללמוד מזכיר ומכשיר מוציאים ששהנשים עושין סוּך ומצוה, ואלא ללמוד משחוטי חוץ אף שהם דומים שכן אדם (מקלל, ובשחוטי

חוץ זה נאמר על האדם ולא על הפרים, אבל בפרים הנשרפים זה נאמר על הפרים. רש"י. וכתבו התוס' ד"ה שכן) דמי'מ לדינא בשחוטי חוץ הדבר תלוי במקום הבהרה ולא במקום האדם. דאם עמד בפנים והושיט ידו להוצאה ושחט חיוב, ואם עמד בחוץ והכניס ידו לפנים או ששחט בפנים ע"י סכין ארוכה שחטתו (כשרה) חוטא (מקלל ושוחט בחוץ הם חוטאים, משא"כ פה), בנשמה (מקלל נסקל ובשחוטי חוץ שוחט, אבל פר הוא שחוט ועומד, או שהכונה ששוחט בחוץ זה מחייב אותו כרת), ופיגול שייך רק בפר אם שחט ע"מ להקטיר אימוריו בחוץ. וכתבו התוס' ד"ה פיגול) דלא נקט נותר וטמא משום דלא חשיב אלא מידי דשייך להוצאה מחוץ למחנה, אך קשה למה לא נקט פסול יוצא).

לרב פפא כוונת הברייתא שהיה אפשר ללמוד דין זה בגזירה שוה, אמנם באמת הדבר מפורש בתורה, שהרי משה שהיה במחנה לוויה אמר "הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה", וכתיב עוד "ויוציאו את המקלל אל מחוץ למחנה", נמצא חוץ לג' מחנות, ולא איצטרף לומר שכך עשו, דכתיב "ובני ישראל עשו". והפסוקים של פרים נצרכים כדי שלא נלמד משחוטי חוץ, שזה קדשים ומקדשים. (ומ"ורגמו **אותו** אבן" לומדים שאין רוגמים אותו בכסותו, ושאם מת באבן אחת יצא, וא"צ מעיקרא להשליך ב' אבנים, וכתיב נמי "אבנים" לומר שאם לא מת בראשונה מביאים אחרת).

מ"ג: לרב אשי לומדים ממה שמהשה שהיה במחנה לויה אמר "הוצא את המקלל" חוץ למחנה לוויה, "אל מחוץ למחנה" חוץ למחנה ישראל, (והגמ' שואלת לדבריו כל הני הוציאי מאי דריש ביה), והא דכתיב "ויוציאו את המקלל" היינו עשיה, ו"ובני ישראל עשו" איצטרף שעשו סמיכה – "וסמכו כל השומעים", ודחיקה שאחד מן העדים דוחה ומפילו מגובה בית הסקילה לארץ, דבית הסקילה היה גבוה ב' קומות, ודין זה נאמר על מי שיתקרב להר סיני - "או ירה ירה".

אחד היה עומד בפתח בית הדין ובידו סודרים, וסוס רחוק ממנו באופן שיכולים לראות אותו, ואם אחד אומר שיש לו ללמד זכות מניף בסודרים והסוס רץ ומעמידם.

משל מי היו הדברים שהוצרכו למיתה ולהצלה – אבן שנסקל בה ועץ שנתלה עליו וסייף שנהרג בו וסודר שנחנק בו (ופתילה שנשרף בה. תודה'פשיטא), כולם משל ציבור, דלא אמינן ליה שיתן משלו עבור הריגתו. וקורט של לבונה בכוס של יין, שנותנים לו כדי שתיטרף דעתו ולא ידאג ויתמהמה בהריגתו, היו נשים יקרות שבירושלים מתנדבות ומביאות אותם, ואם לא התנדבו היו באים משל ציבור דכתיב "**תנן** שיכר לאובד". והגמ' מסתפקת על הסודר שמניפים בו והסוס שרץ ומעמידם, אם הוא משלו כיון שזה להצלתו, או משל ציבור כיון שחובת הבי"ד לעשות לו הצלה.

לימוד זכות-

אם אחד התלמידים **זיכה ומת**, מחשבים אותו במנין המזכים. ואם אמר שיש לו ללמד זכות ונשתתק יש להסתפק אם חוששים לדבריו שמא אם לא היה נאלם היה ממש בדבריו וצריך לסתור את הדין ולהביא דיינים אחרים, או לא. ורב פפא טען שאם חוששים בנשתתק תמיד יש לחוש לאחד בסוף העולם שיודע עליו זכות, והגמרא דוחה דשאני הכא שכבר אמר שיש לו עליו זכות.

אם הנדון בעצמו אומר **יש לי ללמד על עצמי זכות** מחזירים אותו לבי"ד אפי' ארבע וחמש פעמים, בפעם הראשונה והשניה מחזירים אפי' אין ממש בדבריו, ואח"כ היו שולחים איתו ב' תלמידי חכמים ולא היו מחזירים אא"כ יש ממש בדבריו (קצת ראה הדומה לזכות), ומעיקרא לא היו שולחים ת"ת, דאגב דבעית לא יכול לומר כל מה שיש לו לומר.

מצאו לו זכות פטרוהו, ואם לאו היה יוצא להסקל, והיה כרוז יוצא לפניו איש פלוני יוצא ליסקל על שעבר עבירה פלונית כיום פלוני ובשעה פלונית ובמקום פלוני ופלוני ופלוני עדיו (כדי שיוכלו להזים את העדים), כל מי שיוודע עליו זכות יבוא וילמד עליו, אבל לא היו מוציאים כרוז לפני כל לפני כל –לפני ציבור להסקל. [ובישי הוציאו כרוז מ' יום לפני סקילתו. מפני שהיה יראו למלכות. והכרוז היה שהוא כישף והסית והדיח את ישראל ומי שיש לו זכות יבוא וילמד עליו, ולא מצאו לו זכות ותלאוהו בערב פסח, ואף דמסית אין מהפכים בזכותו דכתיב "לא תחמול ולא תכסה עליו", עשו זאת מפני שהיה קרוב למלכות. והרגו גם את חמשת תלמידיו מתאי נקאי נצר בני תודה. בדפוסים שלפנינו קטע זה הושמט ע"י הצנזורה].

מ"ג: כל הזובח את יצרו -לאחר שהסיתו לחטוא הוא זובחו והורגו שב בתשובה ומתוודה עליו, כאילו כבדו לקב"ה בעוה"ז ובעוה"ב.

מי שדעתו שפלה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב את כל הקרבנות, ואין תפילתו נמואת.

וידוי- כשהיה רחוק י' אמות מבית הסקילה היו אומרים לו להתוודות, כדרך כל המומתים, שכל המתוודה יש לו חלק

לעוה"ב, כדמצינו בעכן שנתוודה וכיפר לו ווידויו, ואם אינו יודע להתוודות אומרים לו אמור 'תהא מיתתי כפרה על כל עוונותי'. ולרבי יהודה אם יודע שאינו אמת יאמר תהא מיתתי כפרה על כל עוונותי חוץ מעוון זה, אמרו לו א"כ יהו כולם אומרים כך כדי לנקות את עצמם, (ויצא לעז על בתי דיינים ועל העדים. ל"ד:).

עכן

לאחר שנכנסו בני ישראל לארץ ישראל, כבשו בתחילה את יריחו, וכל מה שביריחו הוחרם לד' נאסר על ישראל לקחת משם, ועכן לקח מהחרם ולא ידעו מכך, ובגלל זה כשנחלמו בעי ניצחו בני העי את ישראל, והקב"ה אמר ליהושע שזה בגלל שמעלו בחרם, וכדלהלן.

הקב"ה אמר ליהושע "חטא ישראל", שאל אותו יהושע מי **חטא**, אמר לו הקב"ה וכי דילטור אני לך והטל גורלות, והטיל גורלות ונפל **הגורל** על עכן, וטען עכן שאין להוכיח מהגורל בלי עדים כיון שבכל מקרה יפול הגורל על מישהו, אמר לו יהושע שלא יטען על הגורלות שהרי הארץ עתידה להתחלק בגורל (אע"פ ששם היו אורים ותומים. תודה'ה אל), ושיחדו בדברים שאין עליו אלא להודות ויפטר והיה סבור שלא יהרגוהו, ואמר עכן "חטאתי וכזאת וכזאת עשיתי" והיינו שמלבד מעל זה בימי יהושע **מעל בב' חרמים בימי משה**, כחרם שהחרים משה את ערי הכנעני מלך ערד, וכן עשה משה בעיירות נוספות ולא נתפרסמו, ולרבי יוחנן מעל בד' חרמים בימי משה, ולא נענשו ישראל על מעילותיו עד עתה לפי **שלא ענש הקב"ה על הנסתרות** עד שעברו את הירדן ושמעו וקיבלו עליהם את הברכות והקללות בהר גריזים והר עיבל ונעשו רעבים זה בזה ליענש גם על דברים שאינם ידועים, ולרבי נחמיה אף על הנגלות לא ענש עד שעברו את הירדן ועל הנסתרות לא ענש אף משעברו את הירדן, ומה שנענשו ישראל על חטא עכן, משום שידעו בזה אשתו ובניו.

וידויו של עכן כיפר לו.

מ"ד: ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא, דכתיב "חטא ישראל".

עכן עבר על חמשה חומשי תורה, ואפי' על מצות מילה שהיא בגופו עבר, שהיה מושך בערלתו כדי שלא יראה מהול, וי"א שפקר עד כדי שבעל נערה המאורסה שהוא רע לשמים ולבריות שמבייש את משפחתה ואוסרה על בעלה, וי"א שדינו סקילה כדין נערה המאורסה. בניו ובנותיו וכל ישראל היו בסקילת עכן, כדי לרדותם שיראו את קלקולו ויזהרו בעצמם ולא יסיפּו למעול בחרם.

רכושו שהיה ראוי לשריפה (כ-סף וזהב ובגדים) נשרף, והראוי לסקילה (-הוא שורו ובהמתיו) נסקל, וזה היה קנס כדי שאחרים יראו זאת ויזהרו מלחטוא.

מה לקח מהחרם - י"א איצטלא דמילתא (ב-גד צמר ששמרו עליו מהיום שהכבש נולד כדי שלא יתלכף), וי"א סרבלא דצריפא (-סרבל צבוע בצרף).

יהושע הטיח את מה שעכן לקח לפני המקום, ואמר העל אלו תיהרג רובה של סנהדרין, דכתיב "ויכו מהם אנשי העי כשלושים וששה איש", (וכן עשה פנחס שהטיח את זמרי וכזבי לפני המקום, ואמר לפניו רבונו של עולם העל אלו יפלו כ"ד אלף מישראל), ולרבי נחמיה לא נהרגו ל"ו איש, אלא נהרג יאיר בן מנשה, שהוא שקול כרוב הסנהדרין.

נחלקו רב ושמואל אם שמו עכן, ונקרא זמרי על שם שעשה מעשה זמרי שבא על נער המאורסה, וגם גרם למיתת רוב הסנהדרין כמו שבעוון זמרי מתו כ"ד אלף. או שזמרי שמו, ונקרא עכן מפני שעיכן לגלג לשיזרו עוונותיהם של ישראל. (מ"ד:).

יהושע

תחנונים ידבר רש זה משה, **ועשיר יענה עזות** זה יהושע שאמר "ולו הואלנו ונשב בעבר הירדן". לרב שיילא יהושע חטא, דהקב"ה אמר לו "והיה בעברכם את הירדן תקימו", והוא ירחיק ס' מיל שהקים את האבנים בהר גריזים והר עיבל הרחוקים ס' מיל מהירדן, וזה הוונתה "קום לך" שגם בגללן נענשו שלא קיימת את דברי. (והקשו התוס' ד"ה ואתם) שהרי בתורה כתוב להקים את האבנים בהר עיבל, ותריצו על פי מחלוקת התנאים בסוטה. שרבי יהודה עשו זאת היכן שנצטוו, ולרבי אליעזר כוונת הפסוק להר גריזים והר עיבל הסמוכים לירדן, דיש שני הר גריזים והר עיבל. ובירושלמי איתא שלרבי אליעזר עשו סמוך לירדן ב' ג'בשושיות וקראו לאחת הר גריזים ולאחת הר עיבל, ורב שיילא דורש את הפסוקים כרבי אליעזר שהיו צריכים לעשות ב' גבשושיות סמוך לירדן, אבל הוא סובר שבפועל הלכו להר גריזים והר עיבל המרוחקים, ובזה חטא). ורב סובר שיהושע לא חטא, דכתיב "לא הסיר דבר מכל אשר ציווה ד', "ו"קום לך" היינו שהוא גרם שייחטאו אמה שעשה חרם, שהקב"ה לא ציווה לעשות כך, ולכי בעי אבמה לו הקב"ה "ועשית לעי ולמלכה כאשר עשית ליריחו ולמלכה רק שללה ובהמתה תבוזו לכם".

אסור לאדם לשת ש**לום בלילה** שמוא שד הוא ואין מוציאם שם השום על המזיק, וכ"ש שאין משתחויים דדומה כמשתחוה לשעירים. וכתבו רמב"ם ו"הא ישוינין) שחוקן בשדות ובהרים שאין בני אדם מוציים אסור, מפני שמצויים שם שדים אפילו ביום, אבל בעיר אפילו בלילה לא חוששים, דאי לוא הכי איך אדם נותן שלום לבחירו בלילה, ואיך אשה מתגורשת בלילה. ומ"מ ליהושע ושתחוה למלאך אע"פ שזה היה בלילה שהרי אמר "הלנו אתה אם לצינינו" ואת זה היה בינם היה רואה אם משר מישראל או מאומות העולם, כיון שהוא אמר **"אני שר צבא ד'** ", ואין השדים מזכירים שם שמים לבטלה. ואין לומר דחזא בבואה דבבואה, דאין בבואה ניכרת בלילה. תוס' שם.

מ"ז: המלאך אמרו ליהושע **"עתה באתי"**, משמע שהיתה טענה נוספת מלבד מה שהיה עכשיו, אמשו ביטלתם תמיד של בין הערבים ועכשיו ביטלתם תורה, שכיון שלא יכלתם לעסוק בתורה ביום בגלל המלחמה היתים צריכים לעסוק בתורה בלילה ולא להיות במצור, ועל ביטול תורה הוא בא ליפרע, מיד נזהר יהושע ולא הוסיף לבוא במצור בלילה, ולן יהושע בעומקה של הלכה, הגדול ת"ת יותר מהקרבת תמידין.

הקב"ה אמר ליחזקאל שיאמר לישראל **"אביך האמורי ואמך חיתית"** שתרח ובאתויו באו מכנען, וטענה רוח פסקונית גברילא שאין לומר לישראל גנאי על אחרים ולא לבזות את אברהם ושרה, דשמוא אברהם ושרה יעמדו לפניך, האם אתה מכלימם, שהר הם יטענו מה חטאנו שאתה מכלימנו. ויש לו רשות לעסוק דברים כלפי מעלה, ולכן נקרא שיקונו, ונאמר גם אפסון שאוטים ועונותיהם של ישראל, וסיגרון, ושאם טוב אינו פותח שאם אין לו רשות לבקש רחמים כגון כשגברה חימה, אין רשות למלאך אחר לבקש כי זה לא יועיל.

היערוך שועך לא בצר- י"מ שלעולם יקדים אדם תפילה לצרה, שאמרו חברי איוב לאיוב שאם היה מתפלל מתחילה שלא תבוא הצרה היו כולם מאמצים את כוחך. וי"מ שכל המאמץ עצמו בתפילה מלמטה אין לו צרים שיכולים להסטינו מלמעלה. וי"מ שביקש אדם רחמים שיהיו המלאכים כולם מאמצים את כוחו לסייעו בבקשת הרחמים, ולא יהיו צרים לו - שלא יהיו לו מסטינים מלמעלה.

חזרה מהעדות- עדים אינם יכולים לחזור בהם מהעדות, אפי' אם נותנים טעם לדבריהם שהעידו מפני שהיו שותאים אותו, די"ל שחוזרים בהם כדי שלא לחבו בדמו. ומעשה באדם אחד שיצא ליהרג ובשעת מיתתו אמר אם יש בי עוון זה לא תהא מיתתי כפרה לכל עוונותי, ואם אין בי עוון זה תהא מיתתי כפרה לכל עוונותי, ובי"ד זכר ישראל מנוקים, והעדים לא תהא להם מחילה לעולם, וחזרו בהם העדים מעדותם, ואמרו חכמים המחזיר א"א שכבר נגזרה גזירה, אלא ירהג ויהא קולר תלוי בצואר עדים. וכן היה מעשה עם אותו מוכס רשע שמת, ובאותו יום מת אדם גדול בעיר, ובוא כל בני העיר ונתעסקו במיטתו, וקרובי המוכס נתעסקו במיטת המוכס, וקצפו עליהם אויבים וניחו המיטות וברחו, וכשתזרו נתחלפו להם המיטות, והיה תלמיד שנסאר שם ועזק על כל ולא השתחו בו, ונצטער אותו תלמיד מאד איזה חטא גרם לאותו אדם גדול להקבר בבזיון, ולמה זכה המוכס הרשע להקבר כבודו גדול, נראה לו רבו בחלום ואמר לו שלא יצטער, והראה לו את כבודו הגדול בגן עדן, ואת אותו רשע בגיהנום, ואמר לו שנענש בגלל שפעם אתה שבע גנות תלמידי חכמים ולא מוחה, ואותו רשע הכין פעם אחת סעודה לשר העיר ולא בא שר העיר והולקה לעניים, וזה היה שרכו. ואמר אותו אדם גדול לתלמידו שאותו רשע יהא נדון בדין קשה עד שימות שמעון בן שטח ויכנס התחתי, מפני שנים כשספיות ישראליות שיש באשקלון ואינו נושה בהן דין, למחרת סיפר אותו תלמיד את הדברים לשמעון בן שטח, כינס שמעון בן שטח שמונים בחורים בעלי קומה ביום גשום, ונתן ביד כל אחד כד גדול ובו שלית, ואמר שכשינסכו לכשספיות יגיבה כל אחד אחת מהן ואז לא יוכלו לעשות כשפים, ונכנס לכשספיות לבדו ואמר להם שבא לנסותם בכשפים, והוא יכול להביא להם ביום גשום זה שמונים בחורים ועספי טליתות יבשות, ואתם בחורים הלבשו את הטליתות שבכדים ונכנסו, וכל אחד הגביה אחת, ותלו את כולו, ונתקעו קרוביהם דבדב, ובאו שנים מהם וכונו דבריהם והעידו על בנו של שמעון בן שטח חיוב מיתה, ונגמר דינו, וכשיצא להסקל אמר אם יש בי עוון זה לא תהא מיתתי כפרה לי, ואם אינו כן תהא מיתתי כפרה על כל עונותי וקולר תלי בצוואר עדים, ושמעו אלו וחזרו בהם ונתנו טעם לדבריהם מחמת שגאת הנשים, ואעפ"כ לא נפטרו.

הסקילה

מ"ה, הפשטת הנגדים- כשהיה רחוק ד' אמות מבית הסקילה היו מפשיטים אותו את בגדיו. לרבי יהודה היו משיריים לאיש פרק אחד (-מעט, וי"מ חתיכת בגד) מלפניו ומנסים את ערוותו, ולאשה גם מאחריה לפי שכולה ערוה, אבל שאר נגדים הם דכתיב **"ואין בלא כסותו,** ולא חיישינן להרורוא כיון שהיא נהרגת, ואתן חוששים שיטשא בנשים אחרות, דאין יצר הרע שולט אלא במי שענינו רואות. (משא"כ בסוטה סובר רבי יהודה שאם ליבה היה נאה לא היה מגלהו, ואם שערה היה נאה לא היה סותרו, שמוא תצא מבי"ד זכאה ויתגרו בה פרחי כהונה.) ולחכמים האיש נסקל ערום, ואין האשה נסקלת ערומה, דכתיב "אותו" ולא אותה, וא"צ להפשטיה כדי שיקחו מוסר, כיון שיקחו מוסר ממה שהיא נהרגת, ולא מוסיפים גם לביישו דאמר קרא **"ואהבת לרעך כמוך"** ברור לו מיתה יפה (י"מ משום ד"א יכחמך" לא שייך מחיים, דחייך קודמים.) וי"מ משום דכתיב ברישא דקרא **"לא תקום"** ולשוך נקימה היינו מיתה. תוד"ה ברוך,)אדם מעדיף לא לתאבדות אף שיסבול ע"י זה, (אבל גבי סוטה אוחו בבגדיה שיקרעו קריעה רגילה או יפרמו -קרע משונה לכאן ולכאן

ולחתיכות קטנות, עד שמגלה את ליבה, וסותר את קלעי שערה, כדי שהנשים יקחו מוסר אף אם תצא זכאה ולא יעשו כמעשיה להיות פרוצות, שהרי קינא לה ונטתרה.) ורבי יהודה מודה שצריך לברור מיתה יפה, אלא דס"ל שאדם מעדיף למהר למות מאשר לא להתבזות.

גובה בית הסקילה- בית הסקילה היה גבוה ב' קומות ומשם מפילו לארץ, וקומה שלו הרי כאן שלש שהיה מפילו מעומד ולא מיושב, ואע"פ שכבר בי' טפחים יש בו כדי להמית, כדמצנינו שזהו שיעור בור ושיח ומערה לחייבי אם נפלו שם שור או חמור ומתו, דסתם בור אינו פחות מיערה, ובפחות מעשרה פטור אם מתו, (ואף שאתה פטור על המיתה, מ"מ מאותו פסוק לומדים למעט אדם. תוד"ה רומינה. ש"ית ר"ת (תוד"ה מוה) ססתם בור הוא יותר מעשרה, ולומדים מ"הומת יהיה לו" שחייב בבור שריא למות בו, וקיפ להו לרנבן בעבשעה ראי למות, אמנם אי לא דכתיב בורהיינו אומרים שבכל ענין שמת יהיה חייב. ובור ט' לזניקין לומדים מנסבא, שכמו שבור י' יש בו כדי להמית בור ט' יש בו כדי להזיק, אי נמי משום דכתיב ב' פעמים בור לומדים בור ט' לזניקין.) מ"מ אמר קרא **"ואהבת לרעך כמוך"** ברור לו מיתה יפה שימות מהר, ולא עושים גבוה יותר, משום דמינוול שמתפרז גופו ואבריו מתפרקים וקריסו נבקעת.

דחיפת הנסקל- אחד מהעדים דוחפו על מתניו, ואם כשנפל נהפך על ליבו הופכו על מתניו שכשהוא מושכב פרקדן הוא מגונה יותר. והמקור שדוחים את הנסקל הוא, דכתיב על הנוגעים בהר סיני **"כי סקול יסקל או ירה יירה"** יירה הוא לשון השלכה, וסקול הוא לשון סקילה אבנים, ללמד שדנים בדחיה, ודינו בסקילה, ודינו בשניהם אף אם תפלו ולא מת. ואם מתו בדחיה יצא. ודוחים לפני הסקילה אף ססקילה נאמרו בפסוק תחילה, דכתיב "וסקלתם באבנים ומתו" דמשמע דסמוך למיתה סקילה. (תוד"ה מניין.) ואף לדורות כן דוחפים חייבי סקילה, דכתיב **"סקול יסקל"** לשון עתיד.

מ"ה: אם הנסקל לא מת בדחיה, נוטלים ב' העדים אבן שהיתה בבית הסקילה, שהיא משיב ב' בני אדם, והעד השני (שלא דחפו) משליך אותה לבדו על הנסקל, כיון שהשלכה ביחיד היא חזקה יותר, כיון ששניים אינם יכולים לכיין כוחם להשליך יחד.

אם הנסקל לא מת באבן זו רגימתו בכל ישראל, ואמנם מעולם לא היו צריכים לזה.

והיו קוברים את האבן (וכן את עץ הנתלה, ואת סייף הנהרג, ואת סודר הנחנק, דכתיב "קבור תקברנו" יתירא), בתפיסתו בתוך ד' אמות של הנסקל, ולא עימו ממש, והיו מתקנים אבן אחרת לנסקל אחר.

נקטעה יד העדים, לשמואל פטור מסקילה, דבעינן יד העדים תהיה בו בראשונה" וליכא, ואמנם אם מעיקרא היו גידמים נסקל, דאמרו קרא **"יד העדים"** יד שהיתה כבר. ולפי דבריו אם מעידים שניים אחרים בבי"ד אחר שנגמרו דינו לסקילה, א"א לסוקלו.

אי בעינן קרא כדכתיב-

הגמ' מדייקת מדברי שמואל דבעינן קרא כדכתיב, ואף שלגבי **רוצח** איתא שאם א"א להמיתו בסייף, יש להמיתו בכל מיתה שאפשר, שאני התם דכתיב **"מות יומת"** מכל מקום. ואין ללמוד משם, דרוצח וגואל הדם הם ב' כתובים הבאים כאחד, שאינם מלמדים, **דבגואל הדם** מצנינו ג"כ דאע"ג דכתיב **"גואל הדם ימית את הרוצח"** מ"מ אם אין לו גואל בי"ד מעמידים לו גואל שימית את הרוצח בשוגג שיצא מעיר מקלט, דכתיב **"בפגעו בו"**, ולפי"כ ב' כתובין הבאין כאחד מלמדן, איכא עיר הנידחת, דכתיב **"הכה תכה"**, ומסקלם דכתיב **"מות יומתו מלמים בם"**. ומהא דמצנינו שאינו נעשה בן **סורר ומורה** אם אביו או אמו גידמים דכתיב **"ותפשו בו"**, או אילמים דכתיב **"ואמרו"**, או חיגרים דכתיב **"הווציאו אותו"**, או סומיין דכתיב **"בננו זה"**, או חרשים דכתיב **"איננו שומע בקולנו"** וחרשים אינם יודעים מה משיב להם, ואם שמע את תוכחתם. אין מזה ראייה דבעינן קרא כדכתיב, דשאני התם דכוליה קרא יתירא הוא.

אך יש להוכיח ממה שנחלקו רבי ישמעאל ור"ע לגבי **עיר הנדחת**, שרלבי ישמעאל אם אין לה רחוב אינה נעשית עיר הנדחת, ולר"ע עושים לה רחוב ונעשית עיר הנדחת, ונחלקו אי בעינן "רחובה" דמעיקרא או לא, ומבואר שלכו"ע בעינן רחוב. וצ"ל שנחלקו בזה תנאים לגבי **מצורע** שאין לו בוהן יד או בוהן רגל או אוזן ימנית, שלת"ק אין לו טהרה עולמית, ולר"א נותן על מקומו ויוצא, ולר"ש נותן על שמואלו ויוצא, ומבואר מדברי ר"א ור"ש דלא בעינן קרא כדכתיב, ולא נכתב אלא למצוה בעלמא. וכתבו התוס' (ד"ה אין) שאם נקטעה הבוהן לפני שנוקט לטומאה אינו מעכב. עוד כתבו התוס' (ד"ה רב) שבגזיר השיטות מוחלפות, וכן מצנינו בעוד מקומות רבים שהשיטות מוחלפות.

תלית הנסקלים

לר"א כל הנסקלים נתלים, אבל לא בשאר מיתות בי"ד, ולחכמים אינו נתלה אלא מגודף –מבךר את השם, ועובד ע"ז.

ונחלקו בהא דכתיב **"הוומת ותלית"** וכתיב **"כי קללת אלוקים תלוי"** דגנאי הדבר שיאמרו העוברים ושבים שהוא נתלה מפני שבירך את השם [ולכן לא מלינים נבלתו על העץ]. רבנן דורשים כללי ופרטי, ואין בכלל אלא מה שבפרט, שהפרט הוא פירוש של הכלל (ואם יש עוד כלל אחריו מרבים ענין הפרט), אך כיון שהפרט רחוק מהכלל מרבים עבודת כוכבים הדומה למקלל לכל מילי, והיינו שכופר בעיקר כמותו. ור"א דורש רבוי ומיעוטי, שהמיעוט אינו עוקר את הרבוי לגמרי, אלא לומר אל תרבה הכל אלא את הדומה לרבו, (ואם חזר וידיה מרבים הכל, חוץ מדבר אחד שאינו דומה כלל לפרט), ואם היו קרובים היה מרבה דממי ליה, וכיון שהם רחוקים מרבה גם את שאר הנסקלים.

מ"ו: **תלית איש ואשה-** לר"א איש תולים אותו פניו כלפי העם, ואשה פניה כלפי העץ, ולחכמים אין תולים אלא איש ולא אשה, ואין לומדים דין זה מ"ותלית אותו" ולא אותה, שהרי משם לומדים שתולים אותו בלא כסותו (שאף שנמקל ערום, הו"א שילבישו אותו בשעת תליה. תוד"ה אותו), אלא רבנן דורשים מ"וכי יהיה באיש" ולא באשה, ור"א לומד לרבות בן סורר ומורה שנתלה, דכתיב **"איש"** למעט בן (והרי מי שהוא ראי' להוליד אינו נדון בבן סורר ומורה דכתיב בו "א"א), וכתיב **"חטא"** שרק מי שנהרג על חטאו נתלה. ובן סורר ומורה לא חטא, ואינו נדון אלא על שם סופו, ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות.

ר"א הביא ראייה ממה ששמעון בן שטח תלה נוטים באשקלון, ולחכמים אין משם ראייה, שהרי תלה פ' נשים, ואין דנים שניים ביום אחד בב"ד אחד, ושמעון בן שטח לצורך שעה עשה שלא יתאגדו קרוביהו להצילו, והיינו שאין דנים שניים הנדונים במיתה אחת כעין ב' מיתות בב' עבירות שאינם דומות כגון שבת וע"ז, וכ"ש שתי מיתות ממש, והנשים היה בהם אוב והיה בהם ידעוני (וחובר חבר ושאר מכשפות. תוד"ה שהי). אבל במיתה אחת ועבירה אחת דנים, דטעמא משום שא"א לעיין בשניהם. והא דמצנינו שאין דנים נואף ונואפת ביום אחד שזו מיתה ועבירה אחת, היינו בת כהן ארוסה או נשואה ובוועלה שהיא בשריפה ובוועלה בסקילה אם היא ארוסה, ובחנק אם היא נשואה, או בת כהן זוממניא זוממניה, שהיא בשריפה, והזוממים דנונים בחנק כמיתת הובעל, דכתיב **"כאשר זמם לעשות לאחיו"** ולא לאחותו.

בי"ד מכים ועונשים שלא מן התורה, ולא לעבור על דברי תורה לבד מיתה מליבם למי שאינו חייב, אלא מתי שהשעה צריכה לכך, כדמצנינו שסקלו אחד שרכב על סוס בשבת דאינו אלא שבות, ועשו כן מחמת שהיו פרוצים בעבירות כיון שהיו המצוות בזווית בעיניהם מחמת שהיו רואים בלחצם של ישראל מחמת גזירות היוונים, וכן מצנינו שבי"ד הלקו אדם שהטיח את אשתו תחת התאנה מקום גלוי.

(חלק מהדברים דלהלן מובאים בתוספת דברי הגמ' בעמודים הבאים).

קורת התליה- לא היו תולים על עץ מחובר, דכתיב **"כי קבור"** שאינו מחוסר אלא קבורה ולא קציצה וקבורה, לת"ק נועצים קורה בארץ, ועץ (-ענף כמין יתד) יוצא מראש הקורה, ולרבי יוסי הקורה היתה מוטה מהארץ על הכותל כדרך הטבחים, ולא היתה נעוצה. דס"ל דבעינן שלא יהיה מחוסר גם תלישה, ולרבנן תלישה אינה כלום. ומה שמצנינו שעפר עיר הנידחת מותר דכתיב "תקבין ושרפת" ועפר מחוסר תלישה, עפר מחובר יותר מעץ הנעוץ בארץ. תוד"ה תלישה.

היו מקרבים את שתי ידיו של הנתלה לו זז.

קבורת הנסקלים

זמן התליה והקבורה- משהים מלגמור את הדין עד סמוך לשקיעה, שאני תלוהו בבוקר שמוא יתשלבו בקבורתו וישכחו, ואחר גמור הדין היו ממתים אותו, ואח"כ היו תולים, ולא היו תולים ואח"כ ממיתים כדרך המלכות, שנא' **"הוומת ותלית"**, והיה אחד קושר והשני מתיר מיד בלא שהות בינתיים.

איסור הלנת המת- אם התלוי לן עובר בלא תעשה שנא' **"לא תלין וכו"**, ואיסור זה הוא בכל מת, דכתיב **"כי קבור תקברנו"**, ואם מליני כדי להביא לו ארון ותכריכים או מלווים או מקוננות אינו עובר.

הא דכתיב **כי קללת אלוקים תלוי** היינו ששואלים למה הוא תלוי, ואומרים שהפניו שבירך את ד', ת"א ונמצא שם שמים מתחלל. ולר"מ היינו שהשפניו מצטערת אפי' כשדמם של רשעים נשפך, ואומרת **"קלני מראשי קלני מזוועתי"**, וכ"כ כשדמם של צדיקים נשפך, ופירוש קלני לאביי הוא קל לית, כאדם יגע ועיף שאומר שראשו כבד עליו, ולרבא היינו קיל לי עלמא ואינו רוצה להוכיז כבידות בעצמו. משל לשני אחים תאומים ואחד מהם מלך, ותלו את השני, ואף האדם עשוי בדיוקנו של מקום.

מקום קבורתו- לא היו קוברים אותו בקברות אבותיו אלא בבית קברות של הנסקלים והנשרפים שהם רשעים המורים. (והיה בית קברות נוסף לנהרגים ולנחנקים שהם רשעים קלים), לפי שאין קוברים רשע אצל צדיק, (ולכן כשקברו נביא שקר אצל

אלישע הוא קם לתחיה, וכשהלך ממצל אלישע מיד הוא מת, ומה שנתברך ״ויהיה נא פי שניים ברוחך״ ואילו החיה את המת, נתקיים בעמלישע במה שהחיה את בן השונמית ובמה שריפא את צרעת נעמן, שהיא שקולה כמת), וכן אין קוברים רשע חמור אצל רשע קל, אך לא מתקנים ד' קברות, דהלכה למשה מסיני שיש ב' קברות.

ואחר שנתעכל הברש מלקטים את העצמות וקוברים בקברות אבותיו, שכבר נתכפר במיתתו ובבזיונו.

הקרובים שואלים בשלום הדיינים והעדים, כדי לומר שאין בליבם עליהם, לפי שדנו דין אמת.

מ״ו: לא היו מתאבלים עליו כדי שהבזיון יהיה כפרה, אבל היו אוניים, דאין אנינות אלא בלב ואינו כבוד להם.

ענייני קבורה והספד

קבורת המת- לרשב"י יש רמז בתורה לקבורת המת דכתיב ״כי קבור תקברנו״, וממה שקברו את הצדיקים אין ראה, דדילמא מנהגא בעלמא הוא, וכן משה י״ל שנקבר ע״ה הקב"ה כדי שלא ישתנה המנהג, וכן י״ל בהא דכתיב ״קברו אותו״ ובהא דכתיב ״ולא יקברו״.

למה קוברים- הגמ' מסתפקת אם סבית הקבורה היא משום שלא יתבזה המת (שיראוחו מה נורקב ונבקע. רש"י. ולתוס' ד"ה קבורה) אין בזה בזיון למת אם הוא שוכב על המיטה בכבוד, והבזיון הוא למשפחתו), או משום כפרה שמורידים ומשפילים אותו בתחתיות, ונ'מ'א אם אדם יכול לומר שלא יקברוהו (דיכול לומר שאינו רוצה כפרה, אבל שיתבזה לא), אבל גם ש'טעמא דכפרה, צדיקים (אברהם יצחק יעקב) נקברו, לפי שאדם אין דזכרא בארץ שאי יעשה טוב ולא יחטא", ובאמת מצינו רשעים נקברו כדי שלא תהיה להם כפרה לפי שאף על פתח קברם לא היו חוזרים בתשובה. וכתבו התוס' (שם) שזואי יש כפרה בקבורה, וספק הגמרא הוא שאף אם הטעם הוא גם כדי שלא יתבוה, מהו הטעם העיקרי לקבורה. והא דאיתא לקמן מ"ז. שזה סימן יפה למת שלא נקבר, ונמבאר שיש בזה יותר ספק. מיירי החם שנקבר אבל לא לפי כבודו. עוד כתבו התוס' (ד"ה לא) שממה שמצינו שהמוכר קברו באים בני המשפחה וקוברים אותו בעל כרחו, אין ראיה שכשאינו רוצה להקבר כלל קוברים אותו, דהתם רוצה להקבר אבל לא בקברות משפחתו.

למה מספידים- הגמ' מסתפקת אם מספידים משום יקרא דחיי, או משום יקרא דשכבי, ונ"מ באופן שהמת אמר שלא יספידוהו, דאינו יכול לחמוח אלא אם זה לכבודו, וכן נ"מ אם מוציאים ממוני המיורשים עבור כך, אך זה לכבוד המת כופים אותם. וכתבו התוס' ד"ה הספידא) שממה שנתבטע על מה ששאלו לא נספד כהלכה אין ראיה שזה יקרא דשכבי (שהרי ישראל מחלו על כבודם), ד"ל שפחדו להספידו בגלל דוד, ועוד דבמלך איכא בזיון טפי שלא נספד כהלכה. ומסקנת הגמ' שההספד הוא יקרא דשכבי, ממה שאמרו שמת שלא נספד (או שלא נקבר או שחיה גורתו או שגשמים זילפו על אפסתו), הרי זה סימן יפה לו דיש לו כפרה בכך.

מ״ו. ואמנם גם אי נימא שההספד הוא יקרא דחיי, ניחא למה עיכבו את קבורתה של שרה כדי שאברהם יספוד לה כשחיזור מעקדת יצחק, משום שניחא לה שאברהם מתכבד בה. וכן נח לצדיקים שמתכבדים בהם אפי' רשעים, (ולכן הספידו את אביה), אך הצדיקים התיים לא רוצים לה התכבד במיתים הרשעים. וחזקיהו גרר עצמות אביו על מיטה של חבלים דרך בזיון, ולא חש לכבודו, ולא לכבוד אב כיון שאינו עושה מעשה עמך כדי שתהיה לאביו כפרה, והיה נח לישראל לוותר על כבודם לשם כך. ורבי אמר אל תספדוני בעיירות קטנות אלא בכרכים גדולים שיש שם הרבה אנשים ויבואו לשם גם במעריכות. כי סבר שעל"ז יתכבדו בו יותר. ומותר להלין את המת להביא לו ארון ותכריכים, או כדי להביא עוד מלווים או מקוננות, דכל דבר שעושים לכבוד החי אין בו בזיון למת.

דיחוי בקרננות, ואם יש כפרה למתים

אכל חלב והפריש קרבן, והמיר דתו, שאין מקבלים קרבן מן המומרים, דכתיב ״מעם הארץ״, וחזר בו, הואיל ונדחה ידחה, ואע"פ שהיה ביזו לחזור. וה"ה אם הפריש קרבן בעודו מומר. (תודה"ה אכל). וכן בהפריש קרבן ונשתטה ושוטה אינו בר כפרה ד"יקריב אותו לצוננו" כתיב, וחזר ונשתפה, והואיל ונדחה ידחה, אע"פ שנדחה ממילא ולא בידיים, ולא אמרינן דהוי כישן לענין דממילא נשתפה, אבל לא דמי לגמרי לישן, דבישן אפשר להקריב אפילו בשעה שהוא יושן. תודה"ה אימא.

קדשים של עיר הנדחת אינם נשרפים, דכתיב ״שללה״ ולא שלל שמים, אבל קרבים הנדחתו לע"ז אין מותרים ממנו שום קרבן, ולכן קדשי מזבח ימותו ואפי' עולמו שלם נדבה, אבל קדשי בדק הבית יפדו כשאר קדשי בדק הבית, והפודה היא, ולא נאסרו כיון שאינם שלהם.

ואמרו רב יוסף שיש מזה ראיה שכלן שנדחה ידחה, שהרי יש לבני עיר הנדחת כפרה במיתתם. והא דאיתא לקמן ק"א שאין לאנשי עיר הנדחת חלק לעוה"ב, היינו דזוקא היכא שלא נהרגו. תודה"ה ואמאי. עוד כתבו התוס' (ד"ה הואיל) שרב יוסף סובר כרבי יוחנן (לקמן ק"ב) שקדשי מזבח של עיר הנדחת ימותו משום ״זבח רשעים תומכה״, ולדיש לקיש דמיירי בקדשים קלים ואוליבא רבי יוסי הגלילי שהם מן עבלים, א"כ אינו בגלל

דיחוי אלא בגלל שצריך לאבד את ממונם. וכתבו דקצת תימה בהמיר דתו או נשטתה שלא יועיל בהם אפילו רעייה, כמו בעיר הנדחת, וידחה אפילו דמים.

ואמרו רבא שמי שמת מתוך רשעו כי אורחיה אין לו כפרה, אך מי שנהרג מתוך רשעו יש לו כפרה, ואף הרוגי בי"ד עיר הנדחת יש להם כפרה, ואמנם צריכים מיתה קבורה כדי להתכפר שהמיתה מכפרת אם נקברו, ולכן אין מתאבלים עליהם, אבל אחרי שנתעכל הברש קוברים אותם במקומם.

לאביי מי שמת מתוך רשעו ולא חזר בו, אין לו כפרה, דמטעם זה אדם כהן שפירשו אבותיו מדרכי ציבור כגון מומר, אין לו להטמא להם במותם, דכתיב ״בעמיו״ בעושה מעשי עמיו. אבל נהרג מתוך רשעו יש לו כפרה, וכדכתיב ״נתנו את נבלת **עבדך** מאכל לעוף השמים״, ודווקא בהרוגי מלכות עכ"ם, יש להם כפרה, כיון שנהרגו שלא כדיון, אבל הרוגי בי"ד – עיר הנדחת שנהרגים בדיון אין להם כפרה, כדמצינו שלא קוברים אותם בקברות אבותיהם.

מ״ז: **ולרב אשי** א"צ עיכול בשר, אלא מספיק צער מועט של חיבוט הקבר, והטעם שלא מתאבלים עליהם הוא משום שהאבלות מתחילה מסתיימת תהלה, והכפרה היא כשרואים מעט מצער הקבר, והואיל ונדחו מתחילה מהאבלות ידחו, (ואף שהקובר מתו ברגל מונה שבעה לאחר הרגל, התם מנחמים אותו גם ברגל), ומה שמעבירים אותם רק אחרי עיכול הברש, היינו משום דלא אפשר ליטלו לפני כן, כיון שנבקע כריסו ומסריח.

לרש"י גולל היינו הדף הנתון על הארון לכיסוי, ודופק היינו מה שבצדדים. והקשה ר"ת (תודה"ה משיטתם) מדאייתא בחולין ע"ב. שמדלגים על ארונות לקראת מלכי ישראל, והרי גולל ודופק מטמאים באהל (אפילו הם טמונים בארץ, דטובטא אהל בוקעת ועולה). וי"מ שמותר להם להטמא מהגולל באהל, דאיתא במסכת שמחות שכל טומאה שאין הנזיר מגולח עליה אין הכתן מוזהר עליה. ולר"ת משבשתא היא, שהרי רביעית דם אין הנזיר מגולח עליה וכתן מוזהר עליה. ואין זו קושיא, דבדם נזיר מגלח בחצי לוג, ולא אתא למעוטי אלא כלים הנוגעים במת. וי"א שגולל התרבה לטומאה רק כשהוא מגולה ולא כשהוא טמון. ושטית ר"ת שגולל היינו מציבת אבן גדולה שמונחים על הקבר לסימן, והאבנים שמונחים בצדדים כדי שהאבן הגדולה תהיה עליהם ולא תכביד על המת יקראים דופק, והיכא דליכא גולל חלה האבלות בסתיימא הקבר.

איסור הנאה מדברים של מת

קרקע של קבר- מותר לקחת עפר מקרקע המת, (כפי שהיו לוקחים מקברו של רב לרפא אישתא בת יומא), דקרקע עולם אינה נאסרת, דכתיב על ע"ז ״וישלך את עפרה על קבר בני העם״, שכמו שע"ז לא נאסרת במחובר דכתיב ״את אלוהיהם על ההרים״ שאין ההרים אלוהיהם אלא רק על ההרים, כך גם קבר עצמו אינו נאסר במחובר.

והא דמצינו שקבר שיעוד לאביו אסור לקברו בו אחר וקס"ד דאביו לאו דזוקא, וכן מצינו שקבר שהטיל בו נפל אסור בהנאה (אבל קודש שהצבו סתם שאם ימות מת יקברו בו, מותר, ולרשב"ג אין לנפלים תפיסת הקבר. מ"ח.), וכן מצינו שקבר ידוע שנקבר שם מדעת בעל השדה, (אסור לפנותו, ואם פינהו) מקומו טמא מדרבנן, כדי שלא יפנהו, ואסור בהנאה, וכן קבר המזיק את הרבים שטמטא במקום הילוך הרבים, (מותר לפנותו מפני שמוזיק את הרבים, ואם פינהו מקומו טהור, ו)אסור בהנאה דאיסורא דאורייתא לאו פסק. א"יירי בקבר בנין מעל הקרקע, וכן לגבי ע"ז תלוש ולבסוף חיבורו הילוש.

קבר הנמצא והבעלים ידוע שנקבר שם בגזילה, מותר אף לפנותו, שלא קנה את מקומו, ואע"פ שגזרל טומאה על הקברות אע"פ שהמות נתפנה משם, בזה לא גזרו שיטמא, ומותר אף בהנאה דאין תורת קבר עליו, ואין לחוש למת מצוה שקנה מקומו, דקלא אית ליה.

בגד שנארג לצורך מת, לאביי הבגד אסור בהנאה ע"י ההזמנה, שהזמנו לכך נוקרא שם המת עליו, (וא"צ שינוי מעשה, ומספיק שנטלו ואמר שזה למת, אבל ייחוד ע"י דיבור לבד אינו אוסר. תודה"ה נתנו), דגמרו גזירה שוה שם שם מעגלה ערופה, שכבר בהזמנה היא נאסרת, דידידהה לנחל איתן אוסרתה. ולרבא הבגד מותר בהנאה, (ואם ארגו מחיים לכו"ע לא נאסר, ונחלקו דזוקא בארגו לאחר מיתה, וכגון בני הרפניא, שאורגים בגד למת רק אחר מותו. מ"ח:). ורבא לומד שמשמיש מת גזירה שוה שם שם ממשמשי ע"ז שאינה נאסרת להדיוט בהזמנה, שאם אמר בית זה לע"ז או שר זה לע"ז אינו נאסר, דאין הקדש לע"ז, ולא למד גזירה שוה מעגלה ערופה, כיון שהיה עצמה קדושה, אבל בגד למת ועג"ה הוי משמשיין, (ומת עצמו כן לומדים מעגלה ערופה. ומה שהוצרכו חכמים לגזור טומאה על עור המת, כדי שאדם לא יעשה מעור אביו שטיחים לחמור, אף שבלאו הכי הוא אסור בהנאה, הטעם הוא שאף שהטומאה היא דרבנן שיתלו חמורה לאנשים מאוסר דאורייתא. תודה"ה משמשיין). **ואביי** לא לומד מע"ז כיון שאינו אורחא של היהודים לעשות כן, שהיה גם לבני נח אסור לעבוד ע"ז, ולכן הזמנה לא אוסרת, דשמו יחזור בו, אבל מת ועגלה ערופה הוי אורחא.

אי הזמנה מילתא

מ"ת. כפה -צעוף של אשה הטמאה מדרס כיון שלפעמים יושבת או נשענת עליו, שייחדו אותה לס"ת, לאביי הזמנה מילתא וטהור

מן המדרס בלא טבילה, כיון שבטל ממנו שם מדרס, שאם ישב עליו יקימוהו, אבל שם כלי עליו לטמא במגע, ולרבא רק אם נתנתו וכרכתו הדין כנ"ל.

סודר שזימנוהו לצור בו תפילין, (או כיס שעשאו להניח בו תפילין. מ"ח:), לאביי נאסר בזימנו לבד, ואם לא זימנו אף אם צר בו תפילין באקראי בעלמא לא נאסר. ולרבא ורב חסדא אינו נאסר אלא אם זיימנו וצר בו, אבל באחד מהם אינו נאסר. והגמ' (מ"ח:). מביאה ראיה שמבואר בה שאינו נאסר בהזמנה לחוד, והגמ' מוכיחה שזה מחלוקת תנאים, והלכה כרבא.

נפש (בנין שעל הקבר) **שבנאו** לשם חי מותר בהנאה, ואם הוסיף בו ד'ימוס (נדבך של אבנים) אחת לשם מת, לאביי אסור בהנאה מחמת שזימנו, ולרבא אינו נאסר אלא אם השליך שם מת דאיכא הזמנה ומעשה, ואע"פ שפינהו, כיון שהוסיף בו שורה אחת הכל אסור, אך אם מכיר איזה שורה הוסיף יכול לחולצה והשאר מותר.

החוצב קבר לאביו וקברו בקבר אחר, אף לרבא אין להקבר בו עולמית, משום כבוד אביו. וכן החוצב אבנים מן ההר לאביו לא יקבר בהם עולמית, ובזה בהכרח הטעם משום כבוד אביו אבל בחצבו לשם מת אחר לא נאסר, שהרי הטווה חוטים לתכריכים לכו"ע אינם נאסרים.

מותר המתים והיינו כשגבו צדקה למתים עניים או מתי מצוה בסתמא והותירו מהם, ינתן למתים אחרים, ואם גבו לצורך מת מטוים, אם גבו מחיים ינתן ליורשיו לתנות מהם, (והיינו כשגבו בגדים, שרק אם פרסו אותם על המת הם נאסרים בהנאה, אי נמי כשגבו מעות, שהם נאסרים בהזמנה כיון שראוי לקנות בהם כל דבר, אבל כשלא פרסו, או כשטו חוט לאריגה, אינו נאסר ע"י הזמנה. תודה"ה מותר), ואם גבו לאחר מיתה לת"ק ינתן ליורשיו, ולר"מ לא יגע בהן עד שיבוא אליהו, ולרבי נתן יעשה בהם ד'ימוס על קברו, או זילוף יין לפני מיטתו. לאביי לכו"ע הזמנה מילתא, אלא שלת"ק לא נתפס אלא מה שראוי למת, ור"מ מסתפק אם נתפס מה שלא ראוי למת ולכן לא יגע בהם כדי שלא להפסיד את היורשים, ולרבי נתן הכל נתפס. ולרבא לכו"ע הזמנה לאו מילתא, ואין תנדון משום איסורי הנאה, אלא הנדון הוא אם המת מוחל על מה שנתבזה כשגבו אותם בשמו, לת"ק מוחל מחיים, דניחא ליה שיתבזה אחר מותו כדי שיהנו בהם היורשים, ור"מ מסתפק בזה, ולר"ג אינו מוחל.

מ"ח: אם אביו ואמנו של המת זרקו הרבה בגדים על מיטתו של המת, מפני מהצורך, מפני חיבתו, ומפני צערם מתכוונים לאסור כל ממונם, מצוה על האחרים להצילם דאין השבת אבידה גדול מזה, ואף לאביי דס"ל הזמנה מילתא לא נאסרו הבגדים, דלא זרקו אלא מפני צערם ולא חשיב הזמנה, ומ"מ לרשב"ג אם הבגדים נגעו במיטה הנקברת עימו הם אסורים מדרבנן, משום דמיחלפי בתכריכי המת, אבל מיטה שמת בה שאין רגלים לכרוך ממנה תכריכי קבורה מותר, דאין כאן הזמנה כיון שזה מחמת צער, ואין סיבה לגזור כיון דלא מיחלפי בתכריכי המת.

מסקנת הגמ' שיש מחלוקת תנאים אם הזמנה מילתא או לא, דאיתא בברייתא שאם ציפה את התפילין בזהב פסולות מהלכה למשה אבינו, וכן בעור בהמה טמאה פסולות דבעינן ״בפיך״ מן המותר בשם, אבל בעור בהמה טהורה כשרה, ואע"פ שלא עיבדם לשימם דס"ל שהזמנה לאו מילתא וממילא גם אינה מעכבת, ולרשב"ג אם לא עיבדם לשמם פסולות. והקשו התוס' (ד"ה אע"פ) דקיימא לן שהזמנה לאו מילתא, ואילו לענין עיבוד לשמה הלכה כרשב"ג. ולכן מבאר ר"ת שירבא שסובר שהזמנה לאו מילתא סובר שצריך עיבוד לשמה מפני שלא מספיקה הזמנה, ואביי סובר כת"ק שא"צ עיבוד לשמו.

נכסי הרוגי בי"ד נמסרים ליורשים.

נכסי הרוגי מלכות ישראל, וכגון מורדים במלכות, לחכמים נמסרים למלך, ולרבי יהודה נמסרים ליורשים. ונחלקו בהא דכתיב **שאחאב ירש את כרם נבות**, לחכמים קיבלו בתורת מלך, ובניו לא נהרגו, והא דכתיב ״את בניו ראית״ היינו בנים שהיו ראויים לצאת ממנו. ולרבי יהודה קיבל את הכרם מדין ירושה, לפי שהיה בן אחי אביו, ואת כל בניו הרג, והא דכתיב בירך נבות אלוקים ומלך, ש"טז זאת אחאב כדי לאפושי ריתחא של הדיינים עליו, שלא ייננו לומר שחרגו שבביל עצמלו ללא סיבה.

והא דכתיב ״וינס יואב אל אוהל ד' ויחזק בקרנות המזבח וכו', ויאמר לא אצא כי פה אמות״, לרבנן ניחא שלא רצה להיות נדון למלכות כדי שנכסיו לא יהיו למלך, ולרבי יהודה עשה כן כדי לדחות את מיתתו עד שיאמרו את הדברים לשלמה ויחזרו. וכתבו התוס' (ד"ה בשלמא) שבמכות י"ב. מנבאר שיואב ברח למזבח מפני שטעה לחשוב שהמזבח קולט, לא חשב להנצל עי"ז מהמיתה, שהרי יכולים לשומרו שלא יברח משם והוא ימות ברעב, אלא שרצה שלא ימות ע"י המלך כדי שבניו ירשו את נכסיו. וכתבו התוס' שבירושלמי יש מחלוקת אם ברח מפני שחשב שהמזבח קולט, או כדי שיומת ע"י בי"ד ולא ע"י שלמה וירשו בניו את נכסיו.

המשך מעשה הריגת יואב-

יואב אמר שיגידו לשלמה שאם ימיתהו, לפחות יקבל עליו את מה שקיללו דוד, ואם לא מקבל עליו את הקללות שיינחו,

והסכים שלמה לקבל על עצמו את הקללות, ובאמת נתקיימו כל הקללות בזרעו של דוד, זב ברחבעם, מצורע בעזויהו, מזחיק בפלך – במקל להשען עליו באסא שאחזתו פודגרא – חולי מסוים, ואמרו עמו זוטרא שביא, אכמזח בבשר החי, וידע כך מחמת שהוא עצמו חלה שכן, או מרובו, או "סוד ד' ליראיהו", נופל חברב ביאשיהו, שעשו כל גופו ככברה, וחסר לחם ביכניה, שאכל מנבוכדנצר. והיינו דאמרי אינשי שמוטב שיקללו אותו אחרים ולא יקלל הוא את אחרים שסוף קללת חיים לשבו אל המקלל.

מ"ט, יואב טען בב"ד שהרג את אבנר משום שהוא גואל הדם של עשאל שנהרג ע"י אבנר, ועשאל לא היה רודף משום שאבנר היה יכול להציל את עצמו באחד מאבריו דבכהא גוואא אם הרג את הרודף הוא חייב מיתה, שהרי מצוינו שכיון לפגוע בו בדופן החמישית במקום שמרה וכבד תלויים בו. ופטרותו מהריגת אבנר.

ועל הריגת עמשא טען יואב שהיה מורד במלכות, שאיחר מלהזעיק את יהודה תוך ג' ימים כפי שאמרו לו המלך, ואמר לו שעמשא דרש אכין ורקין, וכתוב "כל איש אשר ימרה את פיך וכו' יומת, רק חזק ואמץ", ו"רק" ממוטע דברי תורה שאם המלך בא לבטל דברי תורה אין שומעין לו, ומצאם באמצע מסכת ולא רצה לבטלם, (וכתיב והשיב ד' את דמו על ראשו, אשר פגע בשני אנשים צדיקים וטובים ממנו", טובים שדרשו אכין ורקין, וצדיקים שלא עשו כמצות המלך בפה, והוא עשה כמצות המלך באיגרת להרוג את אוריה), ומ"מ אף שיואב טעה ועמשא לא היה חייב מיתה לא נתחייב יואב מיתה על כך, שהרי צריך התראה, ואפילו למ"ד חבר א"צ התראה הרי יואב לא היה חבר בדבר זה שהיה סבור שעמשא חייב מיתה, והוי שוגג, אלא הרגוהו משום שהיה מורד במלכות וכדלהלן. (תוד"ה מא"א).

אמרו ליואב שהוא עצמו מורד במלכות, שנטה אחרי אדוניהו, ואחרי אבשלום רצה לנטות ולא נטה, מפני שאז עדיין חלוחיתו נגורתו של דוד ימיתו. ו"א שפחד מיד" מאות ילדי דוד מגדלי בלורית כמשפט הגויים כדי שיפחדו מהם, והיו בני יפות תואר המותרות בשביה, שהלכו בראשי הגייסות, דוד נסמך עליהם ועשה על פיהם. ורבי אבא בר כהנא סובר שדוד עשה משפט וצדקה והיה עוסק בתורה, מפני שהסתמך במלחמה על יואב, ויואב הצליח במלחמה מפני זכות התורה וצדקה ומשפט של דוד.

יואב נקבר בביתו במדבר, והיינו שהיה מופקד לכל העניים להתפרנס ממנו כמדבר, או שמונקה מגזל ועריות כמדבר, והיה משלח לבני העיר העניים אפי' גדים קטנים שהיה טועם.

בור שלקח דוד שחת מים ממראשותיו של שאול כשהיה ישן במעגל, וסירה היינו קוץ שחתך דוד מנקה שאול במערה, גרמו לאבנר ליהרג, שהיה לאבנר למחות בשאול ולומר לו שיראה כמה חס עליו דוד ולא הרגו. עמשא לא נשמר מחרב יואב לפי שלא חשדו.

ארבע מיתות

מתי הסדר נכתב ודוקא ומתי לא

איתא במתני' ארבע מיתות נמסרו לב"ד סקילה שריפה הרג חנק, והגמרא אמורת שהסדר שנכתב כאן וכן בשאר המקומות לאחר המנין וכדומה, אינו בדוקא, וכדלהלן.

מ"ט: ד' מיתות – לת"כ סדר החומרא הוא סקילה שריפה הרג חנק, ולר"ש שריפה סקילה חנק והרג. ונ"מ שמי שנתיחייב ב' מיתות נדון בחמורה.

ז' סמנים מעבירים על הכתם לבדוק אם הוא דם נדה או סתם צבע, (והתוס' ד"ה מעבירין) כתבו שאפילו אם הוא דם נדה, הוא בטל אחרי העברת ז' סמנים אלו, ונ"מ לטומאת טהרות שנגע בהם, שאם כיבסו את הכתם ב' סמנים אלו כסדרן והכתם ירד בידוע שזה דם, ואם הוא לא ירד בידוע שהוא צבע. רוק תפל – של אדם שלא טעם כלום באותו יום, מי גריסים שלועסים גריסים של פול וחסים אותם ומשפשפים את הכתם ברוק זה, מי

רגלים שהחמיצו והסריחו, נתר – סוג אדמה, בורית – סוג עשב, קמוליא, אשלג הנמצא בקבי מרגליות שמעלים מן הים, ואם העבירים שלא כסדרם, או בבת אחת, לא עשה ולא כלום, ואף אם הכתם לא עבר יתכן שהוא דם, מפני שאינם מועילים להסיר כתם דם אלא בסדר הזה.

סדר יום הכיפורים – אם עשה עבודות יוה"כ שלא על הסדר לא עשה ולא כלום. ו"א שאין הסדר מעכב אלא בדברים הנעשים בבגדי לבן בפנים. תוד"ה כל.

רב הונא אמר שרק בז' סמנים יש קפיצא בסדר, אבל בשאר מקומות ששנו חכמים דרך מנין וסידור דבר אחרי דבר אין הסדר בדוקא. הגמרא מבארת שרב הונא לא מנה ד' מיתות, דבפלותא לא קמייירי, ולא מנה סדר יוה"כ שזה מעכב, מפני דהוי חומרא בעלמא והיינו שהעיקוב הוא משום חומר היום שלא לשנות בו, ולא משום סדר חשיבות העבודות. ולא מנה סדר תמיד (כפי שמנה רב הונא בריה דרבי יהושע), דההוא למצוה בעלמא. וסדר ברכות ותקיעות דר"ה מעכב. תוד"ה אף.

מצות חליצה – היבם ויבמתו באים לבי"ד, ונותנים לו עצה ההוגנת לו שאם הוא ילד והיא זקנה או איפא אומרים לו כלך אצל שכמותך ואל תניס קטטה לתוך ביתך, דכתיב "וקראו לו קני עירו ודיברו אליו", והיא אומרת בלשון הקודש "מאן יבמ"י וגו', והוא אומר בלשון הקודש "ואח"כ היתה", ו"אח"כ היתה חולצת נעלו, ויורקת בפניו רוק הנראה לדינים, ועתה ואמרה "ככה יעשה לאיש" וגו', ו"ונקרא שמו בישראל" וגו'. והסדר הנ"ל הוא למצוה, אבל אינו מעכב.

בגדי כהונה – כהן הדיוט משמש בד' בגדים, כתונת מכנסיים מצנפת אבנט, וכהן גדול משמש בח' בגדים, שהיה מוסיף חושן ואפוד מעיל וציץ, וצריך שלא יהא דבר לפני לבישת המכנסיים שנאמר "ומכנסי בד היו על בשרו", ומ"מ התנא מנה כתונת קודם, כמו הפסוק, משום שהכתונת מכסה את כל גופו.

סדר חומר ד' מיתות

אדם שעבר עבירה ומתיחייב מיתה בב"ד, יש ד' סוגים של מיתות, סקילה שריפה הרג חנק, ונחלקו רבנן ור"ש בסדר חומרת המיתות, ונ"מ למי שנתיחייב ב' מיתות שהוא נדון בחמורה שביניהם, והגמרא מבארת כיצד למדו רבנן ור"ש את סדר חומרת המיתות לפי חומרת העבירות במקום שהתורה מחייבת כל מיתה.

ג' לרבנן

סקילה חמורה משריפה ומסייף שכן ניתנה למגדף ולעובד ע"ז, שהם פשטו ידיהם בעיקר וזה חמור יותר מבת כהן שזינתה שדינה בשריפה, דפושת ידו בעיקר עדיף. (ואין לומר סייף יוכיח שניתן לאנשי עיר הנידחת שפושטים ידיהם בעיקר ואפ"ה שריפה חמורה ממנו, דכיון שגם ממונם אבד זה שקול כסקילה. תוד"ה קסברי.) וס"ל שבת כהן שזינתה נשואה בשריפה ובת ישראל בחנק, וארוסה בסקילה כמו בת ישראל, דסקילה חמורה, וארוסה חמורה מנשואה שהיא מחללת ומונה בית אביה, וכן מצוינו שנשואה בת ישראל במיתה הקלה שהיא חנק, וארוסה בסקילה. ואע"פ שסייף ניתן לאנשי עיר הנידחת, דחמורים שהרי ממונם אבד, מ"מ כח המדיח חמור יותר, והוא נדון בסקילה.

סקילה חמורה מחנק אע"פ שחנק ניתן למכה אביו ואמו שהוקש כבודם לכבוד המקום (וא"כ היה מקום לומר שהם שקולים, אבל זה לא סיבה זה יהיה חמור יותר מכבוד המקום עצמו. תוד"ה אדרבה), לפי שארוסה בת ישראל שזינתה דינה בסקילה, אע"פ שנשואה דינה בחנק, וארוסה חמורה מנשואה מפני שהיא רעה לשמים ולבריות ולעצמה, שפוגמת כבודה ומשפחתה, ואיכא קלון טפי מנשואה שכבר נפגמה. (וכן יש ללמוד שסקילה חמורה מחנק, מק"א משריפה. תוד"ה סקילה).

שריפה חמורה מסייף גזירה שוה "אביה אביה" מסקילה, ואין ללמוד חומרת שריפה ממה שניתנה לבת כהן שזינתה, שחמורה מפני שהיא מחללת את אביה שהיא חס נהגים בו קדושה ונהגים בו עול, ואומרים ארוך שזו ילד ארוך שזו גידל, דמאיךך סייף ניתן לאנשי עיר הנדחת, שחמורים שהרי ממונם אבד.

שריפה חמורה מחנק שהרי נשואה בת ישראל שזינתה בחנק, ובת כהן בשריפה, ואין ללמוד מעצם מה ששריפה ניתנה לבת כהן, שחמורה שהרי היא מחללת את אביה, ד"ל שחנק חמור שהרי ניתן למכה אביו ואמו, שהוקש כבודם לכבוד המקום.

סייף חמור מחנק שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת, שממונם אבד, ואע"פ שחנק ניתן למכה אביו ואמו, שהוקש כבודם לכבוד המקום, מ"מ פושט ידו בעיקר חמור יותר.

לרבי שמעון

שריפה חמורה מסקילה אף שסקילה ניתנה למגדף ולעובד ע"ז, דס"ל לר"ש שבת כהן שזינתה בין ארוסה בין נשואה דינה בשריפה, וכיון שארוסה בת ישראל בסקילה ובת כהן יצא דינה לשריפה, מבואר ששריפה חמורה.

שריפה חמורה מחנק שהרי נשואה בת כהן שזינתה בשריפה, ובת ישראל בחנק.

שריפה חמורה מסייף שהרי כח המדיח חמור מכח הנידח, ומדיחי עיר הנדחת בחנק, וחנק חמור מסייף, ושריפה חמורה אפי' מחנק וכן"ל.

ג' סקילה חמורה מחנק שהרי ארוסה בת ישראל שזינתה דינה בסקילה ונשואה בחנק, וא"א ללמוד ממה שסקילה ניתנה למגדף ועובד ע"ז, שהרי חנק ניתן למכה אביו ואמו שהוקש כבודם לכבוד המקום.

חנק חמור מסייף אף שסייף ניתן לאנשי עיר הנדחת שהם חמורים שממונם אבד, שהרי לר"ש מדיחי עיר הנדחת בחנק, והנידחים בסייף, וכח המדיח חמור מכח הנידחים.

סקילה חמורה מסייף שהרי אפי' חנק חמור מסייף והסקילה חמורה מחנק.

מיתה אשת איש שזינתה ארוסה או נשואה

בתורה מצוינו כמה סוגי עונשים לארוסה או נשואה שזינתה. בנשואה כתיב "ואיש אשר ינאף את אשת איש, מות יומת הנואף והנאפת", והיינו שמייתם בחנק, דכל מיתה האמורה בתורה סתם אינו אלא חנק, ולר"ע דינה בשריפה. ובבת כהן כתיב "ובת איש כהן כי תחל לזנות, את אביה היא מחללת באש תישרף". ובבעל שאומר שאשתו זינתה בעודה ארוסה כתיב "ואם אמת היה הדבר הזה וגו' והוציאו את הנערה אל פתח בית אביה וסקלה" (זנות של ארוסה חמורה משל נשואה, מפני שהיא פוגמת גם את כבודה וכבוד משפחתה), ולא תבאר להליא בתורה האם בת כהן ארוסה שזינתה דינה כבת ישראל שדינה בסקילה, או שדינה כנשואה בת כהן שדינה בשריפה. ולהלן יבוארו הדינים והילפותות בזה, לרבנן ולר"ש. ומה הדין בנערה שזינתה עם אביה, ובעדים זוממים על זנות.

בת כהן שזינתה לרבנן נשואה בשריפה וארוסה בסקילה, שהרי ארוסה בת ישראל שזינתה דינה בסקילה, ולא יתכן שבת כהן תהא קלה הימנה. ולר"ש אף ארוסה בשריפה. ולרבי ישמעאל (נ"א), ארוסה בשריפה ונשואה בחנק.

בתורה מבואר שנערה המאורסה שזינתה דינה בסקילה, ונשואה בת ישראל בחנק דכתיב "מות יומת הנואף והנאפת", ובת כהן בשריפה. לר"ש כיון שהתורה החמירה על בת כהן נשואה יותר מבת ישראל, אף בארוסה החמיר הכותב לדונה בשריפה ולא בסקילה.

נערה המאורסה בת ישראל שזינתה מאביה שהיא חייבת סקילה משום ארוסה, ושריפה משום שזינתה מאביה, לרבנן שסקילה חמורה דינה בסקילה, ולר"ש דינה בשריפה, דכל המתחייב ב' מיתות ב"ד נדון בחמורה.

עונש עדים זוממים בזנות – זוממי נשואה בת כהן דינם כזוממי בת ישראל בחנק, דכתיב "תשרף" היא ולא בועלה ולא זוממיה. וזוממי ארוסה בת כהן דינם כזוממי ארוסה בת ישראל.

מגבית והגרלה

לצורך ביטוס והרחבת מערכת סיכומי 'תמצית' ומבחגי 'לדעת' נפתחה בימים אלו מגבית עם הגרלה מיוחדת.

אנו פונים בזאת לכל אלו שמקבלים תועלת מהסיכומים והמבחגים לישול חלק במגבית זו, כדי שזוכל לייצל את המערכת ולזכות לזומדים רבים יותר בסיכומים איכותיים יותר.

ניתן לתרום בגדרים פלוס קופת 'תמצית'. או בטלפון 03-7630585 ש'לוחה 1450

לפרטים 052-7692282

מבחגי 'לדעת'

מבחן שבועי על דף היומי / עמוד היומי משנה ברורה / חפץ חיים / אהבת חסד

ניתן לעשות את המבחנים מיום שישי עד יום שלישי בשעה 7:00 בבוקר:

- בטלפון 0737-289-669
- במייל 7692282@gmail.com
- בגדרים פלוס קופת העת.

הגרלות: בכל שבוע על 500 ₪ במזומן, זיכוי 300 ₪ ברשת 'יפה גוף', 101 זוכים בזיכוי 100 ₪ ברשת 'יפה גוף'.

סיכומי 'תמצית'

ניתן להשיג את גליגות סיכומי תמצית החודשיים על הדף היומי / משנה ברורה ומוסר (לפי סדר הדף היומי בהלכה) ועמוד היומי

- **בנקודות ההפצה**
- **במייל 7692282@gmail.com**

בנוסף ניתן לקבל במייל סיכומים על כל מסכתות הש"ס, ועל כל המשנה ברורה, ועל תנ"ך וספרי מוסר, או סיכומים לפי סדר הלימוד של: העמוד היומי, חבורת ש"ס, קנין ירושלמי, דף הכולל, קנין הלכה, תרי דף, אורייתא, אהבת שלום, ומפעל הש"ס.

מבחן 266 בשלח סנהדרין מ"ז עד י"ג

לדעת הכמה

האם מותר לקחת עפר מקבר?
א. מוקדם עליה מותר לקבר של בנינו.
ב. אסור גם מקרקע עולם.
ג. מותר גם מקבר של בני.

מדוע עונש של נשוא אינה?
א. י"א בש"מ וי"א בתנן.
ב. בת ישרא' בתנן ובת א' בש"מ.
ג. י"א בש"מ וי"א בתנן, ובת בנין בש"מ וי"א בתנן.

כאיה מיתה נהרג העובר עובדת כוכבים?
א. סקילה.
ב. שריפה.
ג. דוג.

כאיה מיתה נהרגים מקלל אביו ואמו ובעל אביו ודוע?
א. סקילה.
ב. תנן.
ג. מקלל אביו בתנן, ובעל אביו ודועה בסקילה.

שאלה מדברי התוס'

מה דחה הסיבה שדרגה את יואב?
א. משום מדרג ביהודה.
ב. כי כשם שהיה את עמשא.
ג. שני הדעות שונות.

יחן לעשות את המבחנים:
בטל: 0737-289-669
במחנות 'דרים פלס' (לדעת) 7692282@gmail.com
בחי'י: 7692282@gmail.com
יחן לקבל את הסיכומים והמבחנים: 7692282@gmail.com
בחי'י: 7692282@gmail.com
בפקס: 0799-414-144
בטל: 0799-414-144

תוכנית המבחנים פומחה חום שיש בבוקר עד יום שני בלילה.
הגרות בכל שבוע:
פרס ראשון על 500 ₪ בחומן.
פרס שני דברי 300 ₪ ב'פרס חן'.
פרס שלישי: 10 זכיות ברכי' 100 ₪ ב'פרס חן'.

מבחן 265 בא סנהדרין מ"ז עד מ"ו

לדעת הכמה

לגבי מה חלקו י"ז וי"ח וי"ט וי"א וי"ב?
א. באיה ודרש באיה יום ובאיה שני.
ב. באיה יום באיה שני ובאיה מקום.
ג. רק באיה מקום.

איך הוכישה בבדיקת מנבלת את העוזה?
א. באיה לכל הרה.
ב. גם באיה בבדיקת כשעשתה הוציחה.
ג. בהכחשה בבדיקת איה מנבלת את העוזה.

מהו עונש עבד אומר יפני ואחד אומר יפני?
א. רק אם אומר קורם יפני ואחד אומר יפני.
ב. גם אם אומר אומר קורם יפני ואחד אומר יפני.
ג. לא היה הכחשה שמה יפני ואחד הודיה.

האם ענין נפשות יכולים לדחות בהם מהעוזה?
א. כן, ודחה "דעולו הערה".
ב. רק אם נתנים טעם לדיבריהם.
ג. גם אם נתנים טעם לדיבריהם אולם יכולים לדחות בהם.

מתי היו תולים את הסקילה?
א. רק אחר גמר י"ז בניין נפשות.
ב. גם הוראה באסור הרהר.
ג. גם ידע ממוחה.

שאלה מדברי התוס'

מה אסור לעשות ארבי שרפית רביעית י"ז?
א. רק אגור י"ז בניין נפשות.
ב. גם הוראה באסור הרהר.
ג. גם ידע ממוחה.

יחן לעשות את המבחנים:
בטל: 0737-289-669
במחנות 'דרים פלס' (לדעת) 7692282@gmail.com
בחי'י: 7692282@gmail.com
יחן לקבל את הסיכומים והמבחנים: 7692282@gmail.com
בחי'י: 7692282@gmail.com
בפקס: 0799-414-144
בטל: 0799-414-144

תוכנית המבחנים פומחה חום שיש בבוקר עד יום שני בלילה.
הגרות בכל שבוע:
פרס ראשון על 500 ₪ בחומן.
פרס שני דברי 300 ₪ ב'פרס חן'.
פרס שלישי: 10 זכיות ברכי' 100 ₪ ב'פרס חן'.

מבחן 264 וא"א סנהדרין ל"ג עד ל"ט

לדעת הכמה

האם יש אופן שבדין נפשות מחזירים לדוברה?
א. לא.
ב. י"א.
ג. דבר הנפטר במשנה.

כמה חלקו דא ומתי וי"א וי"ב מאי?
א. דא ומתי דיע ממוחה בלילה.
ב. דא ומתי דיע ממוחה בלילה.
ג. כמה עירי לדידת נפשות.

האם יש אופן שבו דנים עני חייבי מיתה בי"א?
א. לא.
ב. בכמה את עובדה אחת דנים.
ג. בענין את אפילו בשני מוחות.

באילו דברים אב וכו' ר"ד ותלמידיו נאמרו לאור ולא לשונים?
א. רק דברי ממוחה ונפשות.
ב. גם במלכות ופירוש הדרש ועובר שנה.
ג. גם במלכות ופירוש.

שאלה מדברי התוס'

האם בארבעים שנה לפני הדין היו דנים לעצמם דיע נפשות?
א. לא.
ב. רק על רצחה היו דנים לפי צורך השעה.
ג. לפי צורך השעה היו דנים, ורצחה לא היו דנים.

יחן לעשות את המבחנים:
בטל: 0737-289-669
במחנות 'דרים פלס' (לדעת) 7692282@gmail.com
בחי'י: 7692282@gmail.com
יחן לקבל את הסיכומים והמבחנים: 7692282@gmail.com
בחי'י: 7692282@gmail.com
בפקס: 0799-414-144
בטל: 0799-414-144

תוכנית המבחנים פומחה חום שיש בבוקר עד יום שני בלילה.
הגרות בכל שבוע:
פרס ראשון על 500 ₪ בחומן.
פרס שני דברי 300 ₪ ב'פרס חן'.
פרס שלישי: 10 זכיות ברכי' 100 ₪ ב'פרס חן'.

תמצית
ליהנות בידיעת הדעה

התגלגלה הגדולה

בס"ד

זדמנות אחרונה להשתתפות בהגרות שיתקיימו בט"ו בשבט!!!

אפשרות א'

תוכנת 'אוצר החכמה'

מכשיר 'דרמי' איכותי שואב ושוטף בפעולה אחת לנקיון קל ומהיר של הבית

אפשרות ב'

מכשיר 'דרמי' איכותי שואב ושוטף בפעולה אחת לנקיון קל ומהיר של הבית

אפשרות ג'

סוף שבוע זוגי במלון 'גלי צאני' או 'כינורות'

הגרלה נוספת מוגבלת ל-220 משתתפים בלבד!

ניתן להשתתף רק בהגרלה הנוספת בתרומה של 120 ש"ח.

דירה משופצת לשיבת בצפת המתקדמת!

5 חדרים, עד 12 מיטות + גריסה ומיטת תענו, סלון ענק, 4 חדרי שינה מתוחם שני חדרי שנה המתאימים לזוגות, מרפסת מקורה חלומית, נוף מרהיב על הכינרת והרי הגולן, בקיבת בני כסוטי ובני מדרשות חנינות וצרכניות ותחנות אוטובוס, כמשר דקות הליכה מהשני העתיקה, ובקידמת מעיין (המשמש גם כמקוה) ומסלול הליכה בנות הטבע יפה ונעימה.

זדמנות אחרונה להשתתפות בהגרות שיתקיימו בט"ו בשבט!!!

ניתן לזרוע בטלפון 03-7630585-1450 בעמדות נדרים פלוס קופת תמיכת משה ברורה. בהעברת בנקאית בנק הפועלים (20 סניף 533 טלפון 422736 על שם משה שלום. ניתן לקבל קבלה לפי סעיף 46 בתרומה לנדוים פלוס דרך קופת הילכוה לדעת לחיות כהלכה. ההגרלה בעזרת ד" בחודש שבט התשפ"ה והגרלה על דעת המערכת, ובליווי דיון מורה הוראה. פרטים - 052-7692282 או במייל A0527692282@gmail.com

מבחן 267 יתרו סנדרין נ"ד עד ס'

מבחן שבועי בדף היומי

לדעת חכמה

שאלה מדברי התוסי'

מדוע שבא על זכר קטן, מאיזה גיל נחשב הייב הגדול השוכב?

א. בכל גיל.
ב. בגיל שלש.
ג. י"א מגיל שלש ו"א מגיל חמש.

האם המערה נכרה או כתימה ולא נגזר ביאתו הייב?

א. הייב.
ב. פטור.
ג. נכרי הייב ובכמה פטור.

האם בן נח נהרג על ברכת השם?

א. כן ומיתתו בספי.
ב. כן, ומיתתו בספיילת.
ג. אינו הייב מיתה.

אלו מצוות נצטוו עשרה במדה מלבד ז' מצוות בני נח?

א. דנים שבת וכבוד אב ואם.
ב. דנים שבת ומילה.
ג. שבת מילה וכבוד אב ואם.

על פי מה דנים בן נח למיתה?

א. בעדים דנים והיה לא יעבור.
ב. בעדים דנים אבל אינו צריך ויתן את.
ג. בעד אחד אפילו קרוב, ובדין אחד, וללא הדיאה.

נכרי שנישא אשה וכתה ונתניו, מה דינו?

א. כופס אחת ומציא אחת.
ב. אסור בשתייה משום כופס.
ג. מותר בשתייה, דמי שנתניו כקפס שניצל.

מנין שעתי"ם ששבת חייב מיתה?

א. שנאמר "יום הוללה לא יעבור".
ב. שנאמר "כי את ה'וא בני ובעיבי".
ג. שנאמר "מורשה קהילת ועקבי".

האם יפת תואר מותרת לבן נח?

א. מותרת.
ב. אסורה.
ג. במקומה מותרת ואח"כ אסורה.

מתי הותרה אכילת בשר?

א. לאדם הראשון.
ב. לחי.
ג. לאברהם.

מתי עדים על ברכת ד' הייבם לקריעו?

א. רק בזמן השעיה.
ב. גם בזמן העדות.
ג. אינם צריכים לקריעו.

ניתן לעשות את התבחינים:

בטל: 0737-289-669
במיייל: 7692282@gmail.com (לדעת)
במיייל: 7692282@gmail.com

ניתן לקבל את הסיכומים והתבחינים:

במיייל: 7692282@gmail.com
בפקס: 0799-414-144

בנקודות הפצה נאמנה: 0737-289-669 סלחה 4
מערכת התבחינים פתוחה חזום שיש, בבוקר עד יום שני בלילה

הגרות בכל שבוע:
פרס ראשון של 500 ש"ח במחזור.
פרס שני זכרי 300 ש"ח ב"פה נחי,
פרס שלישי: 10 זכרים בוויכוח 100 ש"ח ב"פה נחי